

Slovenska vojska
Vojaški muzej

VOJAŠKA ZGODOVINA

ISSN 1580-4828

letnik 6 številka 1/05 (9)

Slovenska vojska
Vojaški muzej

VOJNA ZA SLOVENIJO 1991
(simpozij, 26. in 27. november 2002, 3. del)

VOJAŠKA ZGODOVINA

št. 1/05 (9)

Ljubljana, november 2005
Letnik 6

Izdajatelj:

Generalštab Slovenske vojske
Vojaški muzej

Uredniški odbor:

podpolkovnik Karlo Nanut (glavni in odgovorni urednik)
polkovnik Janez Butara
podpolkovnik mag. Tomaž Kladnik
major mag. Matjaž Bizjak
mag. Marjan Vešnar
stotnik Zvezdan Marković (namestnik glavnega in odgovornega urednika)
dr. Damijan Guštin
mag. Tomaž Teropšič
dr. Rok Stergar

Tehnična izvedba:

Sekretariat generalnega sekretarja MO RS
Služba za publicistiko

Lektoriranje:

Meta Brulec

Tisk:

Littera picta, d. o. o.

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1580-4828

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem Vojaškega muzeja in navedbo vira.

KAZALO

Dr. Božo Repe	VZROKI ZA SPOPAD MED JLA IN SLOVENCİ	4
Dr. Damijan Guštin	VOJNA KOT (RAZ)REŠITEV JUGOSLOVANSKE KRIZE? (PREPLETANJE VZROKOV ZA OBOROŽENI SPOPAD V JUGOSLAVIJI)	18
Dr. Zvonimir Bratun	UČINEK PROSTORSKEGA DEJAVNIKA V OSAMOSVOJITVENI VOJNI LETA 1991	32
Brigadir mag. Viktor Krajnc	ORGANIZACIJA IN ZNAČILNOSTI VODENJA IN POVELJEVANJA V OSAMOSVAJANJU SLOVENIJE 1990/91	48
Podpolkovnik Karlo Nanut	UPORABA IN DELOVANJE OKLEPNO-MEHANIZIRANIH ENOT JLA	77
Polkovnik Srečko Lisjak	GLAVNE ZNAČILNOSTI BOJNIH SPOPADOV NA SEVERNOPRIMORSKEM	100

VZROKI ZA SPOPAD MED JLA IN SLOVENCİ

Nasprotja med JLA in Slovenijo so segala še v zadnje obdobje druge svetovne vojne, ko je bila ukinjena samostojna slovenska partizanska vojska, partizanski poveljniki pa so bili razporejeni na dolžnosti po Jugoslaviji.¹ JLA je do leta 1969 ostala edina oborožena vojaška formacija v Jugoslaviji. V njej je hitro prevladala mešanica starojugoslovanske oficirske miselnosti in togega sovjetskega organizacijskega sistema, v celoti pa je bila sprejeta tudi sovjetska vojaška doktrina, ki se je bistveno razlikovala od partizanskih izkušenj. Deloma je bila spremenjena ob dveh velikih povojnih krizah, ob sporu z informburojem leta 1948 in ob tržaški krizi leta 1953, ko so v pričakovanju napada sil Varšavskega pakta oziroma spopada z zahodnimi državami znova poudarjali izkušnje iz NOB, vendar so partizansko taktiko v vojaških šolah začeli sistematično poučevati šele ob koncu petdesetih let.² Pomembna razlika v

¹ Na drugem zasedanju AVNOJ-a je Tito slovenskemu generalu Jaki Avšiču zagotovil, da bo Slovenija obdržala svojo vojsko in da bo v njej poveljevalni jezik slovenski. Zaradi dogodkov ob koncu vojne, to je mednarodnih razmer, revolucije in sovjetskega vpliva na preoblikovanje partizanske vojske v redno vojsko, se to ni zgodilo. Avšič si je od sredine šestdesetih let prizadeval, da bi Slovenci vojaški rok služili v svoji republiki in bi slovenski jezik postal v JLA enakopraven, o čemer je Titu večkrat pisal. Tito je bil leta 1970 prepričan, da so zahteve po enakopravnosti jezikov v JLA popolnoma zakonite, da bi se morala večina oficirjev naučiti slovenščine in makedonščine, da vojakov ni mogoče prisiliti, naj se med služenjem vojaškega roka naučijo drugih jezikov in da je treba proučiti, ali naj bo v posameznih republikah poveljevalni jezik nacionalni ali naj ga uporabljajo predvsem za medsebojno sporazumevanje med oficirji in vojaki. Jezika manjšin, kot sta albanski ali madžarski, ne moreta biti na enaki ravni, kot na primer makedonski in slovenski jezik, je pa treba ugotoviti, kako bi se uporabljala tam, kjer pripadniki teh dveh narodnosti služijo vojaški rok skupaj (Sednica saveta narodne odbrane, 3. julija 1970, ARS, fond CK ZKS, predsednikovo gradivo. Posređoval ga je Ivan Dolničar, sekretar Sveta za ljudsko obrambo Predsedstva SFRJ). Posledica tedanjega liberalnega odnosa do tega vprašanja je bila ustavna opredelitev o enakopravnosti jezikov v JLA oziroma oboroženih silah, ki pa se v praksi ni uresničevala. Zakonodaja in notranja pravila v JLA so uporabo srbohrvaščine še bolj poudarjala, liberalnejše stališče do uporabe več jezikov v JLA pa je konec sedemdesetih let sprejel tudi Tito.

² Obdobja v povojnem razvoju JLA so opredeljena različno, v uradnih monografijah (edicija 24 knjig) se delijo na tri dele: do 1958, od 1958 do 1969 in od 1969 do 1985. Temu analitiki zdaj dodajajo še obdobje od 1986 do 1992 (Ilija T. Radaković, Besmiselna Yu ratovanja, Društvo za istino o antifašističoj borbi 1941-1945, Beograd 1997, str. 38-40. Dalje: Radaković, Besmiselna Yu ratovanja).

mnjenjih o vlogi JLA med Slovenijo in drugimi deli Jugoslavije je izhajala še iz vojne. Slovenija je bila namreč edina pokrajina, v kateri je civilna oblast (OF oziroma njen izvršni odbor) imenovala organe nove ljudske oblasti. Partizanska vojska je bila zgolj »udarna pest« mnogo širše in razvejane odporniške organizacije, ki je bila do marca 1943 tudi koalicijska. Drugod po Jugoslaviji je bil proces nasproten, saj so predvsem vodstva partizanskih enot imenovala organe civilne oblasti, pa tudi sicer je bilo vse povezano z vojsko, kar je »imelo trajno posledico v teh odnosih in vojaški vrh se ni nikoli čutil povsem podrejen organom federacije«.³

Po intervenciji sil Varšavskega pakta v ČSSR leta 1968 je postalo jasno, da JLA ni sposobna ubraniti frontalnega napada z Vzhoda, tedanjemu obrambnemu ministru generalu Ivanu Gošnjaku pa so očitali, da je obrambo koncentriral predvsem proti Zahodu, saj naj bi Sovjetska zveza SFRJ ne bila več nevarna. Posledica je bil sprejem sklepa o dvokomponentnosti obrambe, in sicer naj bi bila JLA sila, ki bo sprejela in zadržala prvi udarec napada, TO pa bi se borila na okupiranih območjih. Tak koncept je sicer začel nastajati v času spora z informbirojem, v letih 1948 in 1949, ko pa so se izboljšali odnosi s SZ, je bil opuščen. Zamisel o tem se je spet pojavila leta 1968. Tito in tudi drugi so bili prepričani, da morajo TO in občine imeti poleg pušk tudi lahko protiklepno orožje, lahko artilerijo, minomete, netrzajne topove in lahke protiletalske topove.⁴

V Sloveniji, kjer so o konceptu splošnega ljudskega odpora razmišljali najbolj resno in v tem videli možnost za ponovno zasnovo slovenske vojske, je Izvršni svet Skupščine SRS izdal odlok o ustanovitvi TO že 20. novembra 1968. V sedemdesetih letih so se začeli nesporazumi z vojaškim vrhom, ker je Slovenija s pomočjo tajnih skladov kupovala orožje in opremo v tujini. Več let trajajoča afera je bila tudi predmet boja med srbsko in slovensko službo državne varnosti, končala pa se je leta 1973 z odstavitvijo oziroma odstopom Bojana Polaka - Stjenke, Alberta Jakopiča - Kajtimira in Miloša Ogrizka, najpomembnejših ljudi v slovenski TO.⁵

³ Lado Kocijan: Stališča in dejavnosti slovenskih generalov v odnosu na krizo v Jugoslaviji do osamosvajanja Slovenije, tipkopis. Generalu Kocijanu se avtor članka zahvaljuje za posredovanje še neobjavljene študije.

⁴ Sa sednice saveta za narodnu odbranu, 30. oktobra 1968. ARS, fond CK ZKS, predsednikovo gradivo. Posredoval ga je Ivan Dolničar, sekretar Sveta za ljudsko obrambo predsedstva SFRJ.

⁵ Več o tem: Božo Repe, »Liberalizem« v Sloveniji, Borec, Ljubljana 1992; Mirko Munda: Beograjska spletk, Večer, Maribor 2001.

Kljub razredni komponenti JLA in splošni ustavni določbi, da mora kot glavna oborožena sila narodne obrambe Jugoslavije poleg neodvisnosti, nedotakljivosti in neokrnjenosti ozemlja SFRJ varovati tudi ustavno ureditev Jugoslavije,⁶ do leta 1968 v vojnih načrtih ni bila posebej predvidena za notranje posege. Leta 1968, ko je prišlo do študentskih demonstracij in nacionalnih nemirov na Kosovu, je JLA prvič po vojni spoznala, da bo morala posredovati in morda streljati na ljudstvo. To je povzročilo pri poveljnikih precejšnje dvome, predvsem v štabu 3. armade v Skopju, ki je morala posredovati na Kosovu. Obenem se je konec šestdesetih let vpliv vojaškega vrha na Tita in na politične odločitve okrepil, saj se je po obračunu z Rankovićem, ko so v Službi državne varnosti opravili temeljito preiskavo in jo decentralizirali, vedno bolj opiral na informacije vojaških obveščevalnih in protiobveščevalnih služb.

V obdobju tako imenovanega množičnega gibanja je JLA na Titov ukaz zasedla nekatere strateške točke na Hrvaškem, pokazala svojo moč in tako omejila oziroma preprečila demonstracije. Množično gibanje je izzvalo notranje čistke v armadi. Prisilno je bilo upokojenih približno 20 hrvaških generalov, nekaj pa tudi aretiranih in obsojenih. Na podlagi te izkušnje in izkušnje z vdorom ustaške diverzantske skupine (Raduša) so v JLA in jugoslovanskem vrhu začeli pripravljati tudi ukrepe proti notranjemu sovražniku. Pri tem so se sklicevali na ustavo iz leta 1974, po kateri so oborožene sile varovale državo pred zunanjimi sovražniki, poleg tega pa tudi na z ustavo določeni družbeni red.⁷ Uporabljati se je začel izraz specialna vojna, pripravljani pa so bili tudi protidiverzantski načrti.

JLA je nezaupanje do TO pokazala v Sloveniji, odločno pa je ukrepala leta 1981 med nacionalnimi nemiri na Kosovu. Onemogočila je uporabo celotne oborožitve in opreme TO Kosova,⁸ štabom pa so prepovedali aktivirati enote.⁹

Nekatere zahteve, ki so prišle v javnost v osemdesetih letih, so posamezniki iz slovenskega vodstva vztrajno naslavljali na jugoslovansko vodstvo že od

⁶ Ustava SFRJ iz leta 1963, XIV. poglavje, člen 255.

⁷ Ustava SFRJ, VI. poglavje, člen 240.

⁸ Ta je bila, tako kot drugje po Jugoslaviji, spravljena v skladiščih JLA. Izjema je bila Slovenija, kjer so zaradi ocene, da so nekatere vojašnice preveč oddaljene, del orožja hranili v svojih skladiščih. Slovenska TO je imela pri občinskih štabih za TO tudi edina svoje vode za zveze, njihovi pripadniki so bili oboroženi in so orožje hranili doma ali v občinskih skladiščih.

⁹ Kocijan: Stališča, str. 14.

konca šestdesetih let. To se je dogajalo redko, na sestankih, zaprtih za javnost, ki pa niso imeli večjega učinka. Vojaški vrh¹⁰ je take kritike zavračal. JLA je bila do Titove smrti in nato še nekaj let, skladno z gesloma, da je »armija ko suza čista« in da je »kovačnica bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov«, nedotakljiva. Delovala je kot sedma republika, imela je svojo partijsko organizacijo (96 odstotkov poveljniškega kadra je bilo komunistov), nadzorovala je nista ne parlament ne javnost. Do začetka osemdesetih let so vedno upoštevali njene proračunske zahteve. Bila je najdražja in največja državna institucija, imela je lasten industrijski kompleks, ki je obsegal celo prašičje farme, izdelovala je najsodobnejše orožje, večinoma po sovjetskih licencah, s katerim je pomembno vplivala na gospodarsko politiko posameznih republik in ga nenadzorovano prodajala v države tretjega sveta. V Sloveniji je bilo leta 1988 kar 74 podjetij intenzivno vključenih v namensko proizvodnjo za JLA in to večinoma v tehnično visoko propulzivnih panogah, poleg njih pa je za JLA delalo precej raziskovalnih institutov.¹¹ Za velikimi armadnimi projekti, kot so nadzvočno letalo in tanki, naj bi bili po nekaterih ocenah v ozadju bolj razgledani generali, ki so v posodabljanju (visoka tehnologija, gospodarska soodvisnost, izvoz sodobnega orožja) videli priložnost, da ohranijo ali še okrepijo proračunska sredstva in nekdanjo družbeno moč. Ta je prej temeljila na ideologiji in Titovi zaščitniški vlogi, zdaj pa naj bi bila poudarjena vloga vojske v znanosti in gospodarstvu. Tudi konservativnejši del vodstva JLA se je s tako zamisljivo strinjal, saj je bilo v ospredju ohranjanje jugoslovanstva in socializma, ugodnosti pa bi obdržali tudi višji oficirji, kajti gospodarska kriza in visoka inflacija sta se že močno poznali. Na slovensko vodstvo so z zahtevami, naj take načrte prepreči, pritiskali javnost, pa tudi del republiških in zveznih poslancev. S slovenskim vodstvom se glede vprašanj o obrambi ni strinjala mladinska

¹⁰ S pojmom vojaški vrh Konrad Kolšek označuje »najožji del vrhovnega vojaškega poveljstva, ki vodi celotno vojaško politiko in jo povezuje z državno, zavzema stališča in daje smernice, pomembne za obrambo ter JLA kot celoto. Običajno ga sestavljajo zvezni sekretar za ljudsko obrambo, načelnik generalštaba oboroženih sil, namestnik zveznega sekretarja in podsekretar« (Konrad Kolšek: Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991, Obzorja 2001, str. 23, op. št. 8., dalje Kolšek: Spomini). Vojaški vrh ni bil uradna institucija, na njegove ocene in odločitve pa so v obdobju, ki ga obravnavam, vplivali še nekateri pomembni upokojeni oficirji, zlasti nekdanja sekretarja za ljudsko obrambo, in sicer najprej Nikola Ljubičić, pozneje, ko je zvezni sekretar postal Veljko Kadjević, pa Branko Mamula, vendar so se zaradi osebnih nesoglasij razšli. Mamula se je najprej sprl s svojim predhodnikom Ljubičićem, ker mu njegovo »vmešavanje« v vrh vojske ni bilo všeč, potem pa še s Kadjevićem, ki mu je zameril, da ni uresničil načrtov za vojaški prevzem oblasti, s katerim bi ohranili Jugoslavijo in socializem.

¹¹ Razgovor v Predsedstvu CK ZKS 28. 3. 1988. ARS, dislocirana enota I, fond CK ZKS, interni razgovori, politični aktivni po 10. kongresu ZKS.

organizacija. Ko sta imela izvršni sekretar CK ZKS Alojz Briški in predsednik P CK ZKS Milan Kučan na začetku leta 1988 s člani predsedstva RK ZSMS Srečom Kirnom, Igorjem Bavčarjem in Janezom Janšo temeljit razgovor o JLA, je bila glavna teza, da je vojska steber tako imenovanega esteblišmenta in če ga hočejo zrušiti, se ga morajo najprej lotiti z vojsko.¹² Zaprti del razgovora po končani 50. seji P CK ZKS, 15. februarja 1988, ARS, dislocirana enota I, fond CK ZKS, interni razgovori, politični aktivni po 10. kongresu ZKS.

Kritikam v časopisih, ki so armadi omajale ugled, so se pridružile tudi vse pogostejše zahteve slovenskih politikov, in sicer ne le na zaprtih sestankih, temveč tudi v zvezni skupščini in v govorih, po zmanjševanju stroškov in ukinjanju do tedaj nedotakljivih privilegijev. Slovenija je hotela sodelovati pri obrambni politiki, saj je namenjala zanjo kar nekaj denarja. Vojaški vrh si je to razlagal kot težnjo po ustanavljanju lastne vojske. Vodstvo JLA je presodilo, da so slovenske oblasti nezanesljive, da med njimi in naraščajočo opozicijo ni razlik, od tod tudi odločitev, da bo JLA ukrepala sama. Eden od ukrepov, ki pa ga slovensko vodstvo ni moglo preveriti, naj bi bila ustanovitev posebnega štaba za Slovenijo pri Generalštabu JLA (tak štab je deloval že za Kosovo, informacijo pa so Kučanu posredovali slovenski generali).¹³

Do odločitve je prišlo spomladi 1988, o njej pa so se odločali že vse leto 1987. Tega leta je bilo veliko dogodkov, ki jih je zvezna vojska doživljala kot strnjen napad nase. Kritičnemu pisanju slovenskega tiska na račun JLA in zahtevam civilne družbe se je februarja pridružila 57. številka Nove revije, odločni pa so bili tudi slovenski politiki, ki so zahtevali, da se pojasnijo okoliščine o preprodaji orožja in bojnih sredstev Iranu in Iraku, s čimer so se v prvi polovici osemdesetih let ukvarjale državne institucije, kakršna je bila Zvezna direkcija blagovnih rezerv.¹⁴ JLA je bila prepričana, da je Jugoslavija

¹² Zaprti del razgovora po končani 50. seji P CK ZKS, 15. februarja 1988, ARS, dislocirana enota I, fond CK ZKS, interni razgovori, politični aktivni po 10. kongresu ZKS.

¹³ Nadaljevanje seje političnega aktiva 30. 3. 1987, ARS, dislocirana enota I, fond CK ZKS, interni razgovori, politični aktivni po 10. kongresu ZKS.

¹⁴ 9. februarja 1987 je na 11. seji komisije za mednarodne odnose Skupščine SR Slovenije Janez Stanovnik sprožil vprašanje ilegalne trgovine z orožjem in to označil za »svetovni škandal«, ker je preprodajo Jugoslavija uradno zanikala, čeprav so v OZN imeli dokaze. Stanovnika so jugoslovanske oblasti zelo kritizirale (na seji so bili namreč tudi novinarji, ki so njegovo izjavo posredovali v javnost) in je hotel celo izstopiti iz predsedstva SRS ter odstopiti od kandidature za predsednika predsedstva SRS. Oktobra 1987 je o preprodaji Bogdan Osolnik pisal pismo predsedniku KP SFRJ Lazarju Mojsovu. Orožje je jugoslovanska Zvezna direkcija blagovnih rezerv kupovala od švedske tovarne Bofors,

ogrožena in da bi bil lahko vsak nov udarec usoden, zato se je, kot je to ponazoril obrambni minister, »znašla pred izzivom, da nemile dogodke zaustavi.«¹⁵ Konkretne odločitve je sprejela leta 1987, natančnejši pregled pa kaže, da si je politični prostor pripravljala že vsaj leto prej, na 13. kongresu ZKJ, junija 1986. Na kongresu se je iz razprav in polemik že čutil spor med Slovenijo in »drugimi«. Na dobro pripravljenem nastopu so slovenski delegati zahtevali, da se vojski prizna status enakopravne partnerske družbene sile, ki bi lahko legalno posegala v družbene razmere. »Če zveza komunistov in druge družbenopolitične sile niso sposobne voditi države, potem ima vojska vse pravice, da prevzame to vodenje.«¹⁶

Vojaški vrh je akcijo začel tako, da so se vojaški predstavniki ali zagovorniki v zveznih organih, torej zvezni skupščini, predsedstvu in drugje odzvali na pisanje o JLA in zahtevali ukrepe.

V začetku septembra 1987 se je vojaški vrh dokončno odločil, kot je zapisal Mamula: »...da ćemo braniti Jugoslaviju i samoupravni socijalizam i po cijenu vojnog udara.«¹⁷ Povod za to so bili kosovski Albanci, zaradi »napadov na JLA« in slovenske politike pa so se jim na »vrednostni lestvici« vojaškega vrha zelo hitro približevali tudi Slovenci. V vojašnici v Paraćinu je 3. septembra albanski vojak Aziz Kelmendi z brzostrelko ubil med spanjem štiri vojake, pet jih ranil in nato sodil še sebi. Srbski časopis Politika je tragedijo označil za »strel v Jugoslavijo«, številni drugi komentarji pa so JLA označevali kot nesposobno, ker ne zna narediti reda v svojih vrstah in zaščititi vojakov.¹⁸

ki ji zakonodaja ni dovoljevala prodajati orožja državam, zapletenim v vojno, kot sta bila Irak in Iran. Da ga je prodajala naprej, je Osolnik izvedel na konferenci mirovnih organizacij v Malmöju na Švedskem. Podatke o prodaji je objavil tudi The Listener (glasilo BBC) 5. novembra 1987, o čemer je Marija Vilfan obvestila Mitjo Ribičiča. V Sloveniji je o tem 13. novembra v članku Afera z orožjem poročala tudi Mladina.

¹⁵ Branko Mamula: Slučaj Jugoslavija, CID Podgorica 2000, str. 101 (dalje Mamula: Slučaj Jugoslavija).

¹⁶ Seja Predsedstva CK ZKS, 7. 7. 1986, aktualna vprašanja o 13. kongresu, ARS, dislocirana enota I, fond seje P CK ZKS.

¹⁷ Mamula: Slučaj Jugoslavija, str. 102.

¹⁸ Vojska je v preiskavi ugotovila, da je bil to albanski nacionalist, ki je bil že obsojen zaradi poskusa pobega v Albanijo, njegova družina pa je bila vpletena v demonstracije na Kosovu leta 1981. JLA je krivdo za dogodek zvrnila na kosovsko službo državne varnosti, ki je na to ob odhodu albanskega vojaka na služenje vojaškega roka ni opozorila. Prav tako ni mogla ugotoviti, ali je pripadal kakšni tajni emigrantski, nacionalistični ali teroristični organizaciji. Domnevala je, da je šlo za osebno maščevanje in da Kelmendi verjetno ni bil prišteven, kar naj bi dokazovalo tudi to, da je pobil vojake različnih narodnosti.

Vojska je menila, da za takimi stališči stojijo nacionalistični voditelji, hkrati pa je čutila, da jo tudi v zveznem vodstvu, predvsem Predsedstvu SFRJ, »poskušajo postaviti na svoje mesto«,¹⁹ da ji torej hočejo odvzeti politično vlogo, ki jo je imela pod Titovim vodstvom in si jo je prilščala še naprej. Vojaški vrh kolektivnega predsedstva ni upošteval kot vrhovnega poveljnika, čeprav je svoja dejanja opravičeval z njegovimi sklepi. Vojaški vrh je streljanje v Paraćinu izkoristil za povečano bojno pripravljenost dela enot po vseh garnizijah, oficirji teh enot pa so bili seznanjeni z nalogami ob morebitni uvedbi izrednih razmer. Albance in Slovence so v vojski še posebej strogo nadzorovali, preprečevali ali omejevali so jim dostop do tiska v njihovem jeziku, prepovedane so bile revije, kot je Mladina, pa tudi dnevni tisk, tudi sodni procesi in kaznovanje vojakov albanskega in slovenskega rodu so bili pogostejši. Z ukrepi o povečani bojni pripravljenosti je vojaški vrh začel politiko »napenjanja mišic«, kar se je zgodilo še večkrat. Bil je prepričan, da mora ukrepati, ni pa vedel, kako naj to stori in kakšne posledice bodo imeli ukrepi. V zakulisju dogajanja je bilo v naslednjih mesecih veliko ostrih spopadov v najvišjih političnih organih, vojska je z različicami želela uvesti izredne razmere, ni pa vedela, kako in v kakšni obliki naj to stori, predvsem pa ne, kaj storiti potem.

Spor med Slovenijo in JLA leta 1988 je dosegel vrhunec z aretacijami in procesom proti četverici, ki je bil pol leta glavna tema poročanja in komentiranja vseh slovenskih javnih občil, v ospredju pa so bile predvsem kritike ravnanja JLA. Po nekaterih podatkih je od aprila do avgusta v pomembnejših slovenskih javnih občilih o JLA izšlo kar 1354 člankov.

Po procesu proti četverici je JLA v javnosti nastopala manj agresivno, se je pa še naprej pripravljala na državni udar ali vsaj uvedbo izrednih razmer. Z reorganizacijo leta 1988 je JLA uspelo ukiniti samostojno 9. armado s poveljstvom v Ljubljani in prenesti sedež na novoustanovljeno 5. armadno območje v Zagreb, zmanjšati pristojnosti Teritorialne obrambe in na skrivaj prenesti del pristojnosti z republiških vodstev, torej predsedstev republik, na Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo.²⁰ To je bil sicer cilj, ki si ga je postavil in ga večinoma tudi uresničil že Branko Mamula, ki je v ustavi iz leta 1974 ugotovil tri napake, in sicer: Predsedstvo SFRJ sestavljajo ljudje, ki so izvoljeni v republikah in njim odgovorni, namesto da bi bili izbrani v

¹⁹ Mamula: Slučaj Jugoslavija, str. 102.

²⁰ Martin Špegelj, Sjećanja vojnika, Znanje, Zagreb 2001, str. 89-93 (dalje: Špegelj, Sjećanja vojnika) in Radaković: Besmiselna Yu ratovanja, str. 36-37.

federalni skupščini in odgovorni njej, glede na to, da opravljajo vlogo vrhovnega poveljnika oboroženih sil; republike in pokrajine imajo pravico do konsenzualnega odločanja o obrambi in poveljevanja oboroženim silam; republike, deloma pa tudi avtonomne pokrajine so dobile status držav in pravico, da organizirajo svojo vojsko in jo vodijo.

Tajne ali vsaj interne, toda zelo ostre konceptualne razprave o obrambnem sistemu so v drugi polovici osemdesetih let postale javne. V dokumentih 13. kongresa ZKJ je na primer objavljena polemika med takratnim predsednikom komisije CK ZKJ za splošni ljudski odpor Francetom Popitom in admiralom Mamulo o Narodni zaščiti. Za Mamulo Narodna zaščita ni imela ustavnega statusa in ustrezne regulative v Zakonu o narodni obrambi. »Prethodno naoružana, a več od početka obučavana za oružanu borbu u ovom ratu je bila iskorištena protiv JNA«,²¹ je zapisal, po njegovem pa naj bi bila prav Narodna zaščita »jedna od značajnih potvrda odluke slovenskog rukovodstva, onog socijalističko-komunističkog, o otcepljenju, u krajnjem slučaju uz upotrebu vojne sile.«²²

V začetku leta 1987 je Mamuli po dveh letih dela ter skrbno načrtovani akciji in lobiranju uspelo Predsedstvo SFRJ, predsedstva republik in pokrajin, vodstvo CK ZKJ, Vojni svet in Svet narodne obrambe prepričati v reorganizacijo, po kateri sta Bosna in Hercegovina ter Slovenija izgubili poveljstva vojsk, Črna gora, ki sicer ni imela vojske, pač pa samostojen korpus v Titogradu, pa je bila podrejena komandi v Skopju, prej v Beogradu.²³ Namesto prejšnjih šestih armad so nastala štiri bojevališča: severno in osrednje, ki je združilo

²¹ Mamula, Slučaj Jugoslavija, str. 63.

²² Prav tam.

²³ Trditve, da se je prejšnja razporeditev na šest armad prekrivala z administrativnimi mejami republik, je bila zavajajoča. Prva in druga armada, torej beograjska ter niška, sta pokrivali večji del Srbije, ne pa njenega juga, vendar hkrati tudi obe avtonomni pokrajini. Titograjski korpus je pokrival Črno goro. Tretja armada s sedežem v Skopju je pokrivala vso Makedonijo, hkrati pa tudi južno Srbijo. Peta armada s sedežem v Zagrebu je poleg Hrvaške pokrivala tudi del Slovenije v smeri Trst-Reka. Sedma armada s sedežem v Sarajevu je pokrivala poleg Bosne tudi vzhodno Slavonijo. Deveta armada s sedežem v Ljubljani je, z izjemo omenjenega dela, res pokrivala vso Slovenijo. Svojo vojaško oblast je dobila šele leta 1968, temeljila pa je na tradiciji 9. korpusa (slovenskega) iz druge svetovne vojne. Pomorska oblast je združevala vse vode v republikah, ki so imele izhod na morje, pa tudi jezera in reke. Letalstvo in protizračna obramba sta bila prav tako združena pod enotnim poveljstvom, ne glede na to, v kateri republici so bili, izjema je bila Hrvaška, kjer se je zagrebska oblast prekrivala še s tremi strateškimi skupinami. Več o tem Radaković: Besmiselna Yu ratovanja str. 36-37.

prejšnjo 1. in 7. armado s sedežem v Beogradu, s čimer je bosansko ozemlje prišlo pod Beograd, severozahodno bojevališče je združilo 5. in 9. armado s sedežem v Zagrebu, k jugovzhodnemu bojevališču, ki je imelo sedež v Skopju, pa so spadali Makedonija, del južne Srbije, Kosovo in Črna gora. Po mnenju vojaških analitikov so bili razlogi za reorganizacijo politični, in ne strokovni.²⁴ To dokazuje tudi odločitev vojaškega vrha še v obdobju razdelitve na armadna območja, da poveljniki armad ne smejo biti iz republik povsod tam, kjer se vojaška odgovornost pokriva z republiškimi mejami in ne smejo biti iste nacionalnosti kot poveljniki TO na istem območju. Hkrati je bila konec leta 1987 sprejeta odločitev o ukinitvi vojnih okrožij in odsekov, zadeve, povezane z mobilizacijo, pa so bile prenesene na družbeno-politične organizacije. Tako je JLA izgubila neposreden vpliv na vpoklic vojakov, kar je bilo med osamosvajanjem zelo pomembno. Generala Veljko Kadrijević in Blagoje Adžić sta pozneje Mamulo zelo kritizirala. Mamula je dvomil, da bi lahko JLA kljub ohranitvi starega naborniškega sistema v Sloveniji izvedla mobilizacijo.

Naslednji cilj, ki ga je želela doseči JLA, zdaj že pod Kadrijevićevim vodstvom, je bila celotna podreditev Teritorialne obrambe Zveznemu sekretariatu za narodno obrambo, če bi dogodki potekali po pričakovanjih pa neposredno vodstvu JLA, in razorožitev Teritorialne obrambe. Že Mamulini garnituri je uspelo zaustaviti zahteve, da naj TO dobi tudi težko orožje ter organizira divizije in korpusse, kar bi po mnenju vojaškega vrha pomenilo imeti dve vzporedni vojski (pri čemer bi bila TO formalno celo številčnejša).

JLA se je proti koncu osemdesetih let poleg jugoslovanske (kot jo je pojmovala v Titovem duhu) začela rušiti tudi ideološka domovina. Ko je propadel kongres ZKJ na začetku leta 1990, si je vse do druge polovice maja organizacija ZKJ v JLA prizadevala nadaljevati delo 14. kongresa, kar je dokončno propadlo, ko je v začetku junija prišlo do združitve ZK Srbije in SZDL Srbije v Socialistično stranko. ZKJ se je v vojski ohranila še do 17. decembra, ko je bil na 10. konferenci organizacije ZK v JLA v Domu JLA na beograjskem Topčiderju sprejet sklep, da ZK JLA pristopa k novoustanovljeni stranki Zveza komunistov - Gibanje za Jugoslavijo.²⁵

²⁴ Med vojnami v Jugoslaviji so drugo za drugim izginila vsa poveljstva bojevališč, od nove reorganizacije so po osamosvojitvi večine republik ostale le tri srbske armade s sedeži v Beogradu, Podgorici in Nišu, iz formacij TO so nastale samostojne vojske, in sicer v Bosni in Hercegovini tri, v Hrvaški dve, v Sloveniji ena in v Makedoniji ena. Teritorialni obrambi Srbije in Črne gore sta bili formalno razpušteni leta 1994 (Radaković: Besmiselna Yu ratovanja, str. 37).

Gibanje za Jugoslavijo si je izmislil vojaški vrh kot neke vrste ljudsko fronto, v kateri bi imeli vodilno vlogo komunisti. Gibanje naj bi politično podpiralo JLA, združevalo jugoslovansko usmerjene stranke, skupine in posameznike. Za glavnega pobudnika so izbrali admirala Branka Mamulo, ki je v Domu JLA na Topčiderju organiziral pripravljalne sestanke z ostanki nekdanjih komunistov iz Makedonije, Srbije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine ter z intelektualci, ki so ohranili jugoslovansko in komunistično miselnost.²⁵ Vojaški vrh je še vedno okleval, kako ravnati. Iskal je legalno opravičilo za uvedbo izrednih razmer in ugotavljal, kako bi na to reagiral svet. Pričakoval je podporo Sovjetske zveze in zadržano ravnanje ZDA, Atlantskega pakta in evropskih držav, ki so bile ohranitvi Jugoslavije naklonjene. Zahodni politiki bi, če bi bilo posredovanje opravljeno hitro in učinkovito, odločitev verjetno podprli. Morda bi kdo dal ostrejšo izjavo, kaj več pa se ne bi zgodilo. Vrh JLA se je ukvarjal predvsem s Kosovom, ocenjeval pa je tudi nastanek nacionalnih strank, za katere je večinoma menil, da so protijugoslovanske in protikomunistične ter da je njihov cilj razbitje Jugoslavije. Vojska (štab vrhovnega poveljstva) je od predsedstva zahtevala, da zagotovi nemoteno delovanje federacije in prepreči večstrankarske volitve, ker bi zmaga nacionalnih strank povzročila razbitje Jugoslavije. 20. februarja 1990 je obrambni minister Kadrijević na seji predsedstva dejal, da je Jugoslavija pred državljansko vojno, ki jo je treba preprečiti, predsedstvo pa je z vzdržanim Drnovškovim glasom, ki pa je ukaz nato podpisal, odobrilo, da vojska lahko posreduje na Kosovu, kjer so sicer še vedno veljale izredne razmere. Vojska naj bi najprej ravnala predvsem demonstrativno, zasedla ključne komunikacije in tako dosegla psihološki učinek, reagirala pa naj bi le, če bi jo napadli. Dobila je pravico, da uporabi orožje.²⁷ Aprila 1990 je vrh JLA začel pripravljati konkretne ukrepe in se dogovarjati s predsedstvom države. 15. maja, ko je Jović prevzel vodenje predsedstva, je v nastopnem govoru dejal, da lahko, kdor hoče, odide iz Jugoslavije po mirni

²⁵ Pristop je bil nato individualen, na petem vojaškem območju je pristopilo 36,6 odstotka nekdanjih članov ZK, skoraj brez učinka je bila nova stranka v Sloveniji, kjer je bil odziv najslabši. Za primerjavo: v drugih delih Jugoslavije je bil pristop nekdanjih članov ZK v JLA 85 do 90 odstotkov. Mamula je ocenjeval, da se je novi stranki v celoti pridružilo okoli 50 odstotkov oficirjev JLA.

²⁶ Mamula: Slučaj Jugoslavija, str. 18-194.

²⁷ Borisav Jović: Zadnji dnevi SFRJ, Odlomki iz dnevnika, Slovenska knjiga, Ljubljana 1996 (dalje Jović, str. 111, 115 in 1169), Janez Drnovšek: Moja resnica, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996, str. 143-144. Drnovška so zaradi podpisa ukaza v Sloveniji zelo kritizirali, pozneje se je branil, da je bila intervencija vojske učinkovita, ker ni bilo novih demonstracij, da se je zavzemal za korektno delovanje državnih organov, da je vzpostavil stik tudi z Albanci in da je predsedstvo 18. 4. 1990 v celoti odpravilo izredne ukrepe na Kosovu.

poti, vendar je treba prej sprejeti zakon o odcepitvi. S Kadijevićem sta hotela čimprej uresničiti dogovorjeni načrt o uvedbi izrednih razmer. Prvi korak je bila razorožitev TO. S sklepi Predsedstva SFRJ je vojaški vrh dobil formalno soglasje za svoje akcije in 17. maja začel uresničevati ukaz, ki ga je izdal načelnik generalštaba, da se v Sloveniji in Hrvaški orožje iz civilnih skladišč prenese v vojaška. »Sprejememo ukrepe, da se Sloveniji in Hrvaški vzame orožje iz civilnih skladišč TO in preseli v vojaška skladišča. Ne bomo dovolili, da orožje zlorabijo v možnih spopadih ali za nasilno odcepitev. Praktično smo jih razorožili. Formalno je to storil načelnik generalštaba, toda dejansko po našem nalogu. Slovenci in Hrvati so ostro reagirali, vendar ne morejo nič,« je akcijo 17. maja v dnevniku opisal Jović.²⁸ Ukaz je izdal general Blagoje Adžić, temeljil je na oceni, da so inšpekcijski pregledi pokazali, da je orožje slabo zavarovano in ga je zato treba premestiti v skladišča JLA. Nekaj orožja Teritorialne obrambe so zaradi praktičnosti že hranili v skladiščih JLA, tako da je vojska imela nadzor nad njim, prav tako nad težjim orožjem, strelivom in minskoeksplozivnimi sredstvi. V Sloveniji je bilo tako v štirinajstih od dvainšestdesetih občin. Po oceni Janeza Janše je JLA nadzorovala več kot 70 odstotkov formacijske in dodatne oborožitve ter opreme slovenske TO.²⁹ Zato je bilo zelo pomembno zadržati vsaj preostanek orožja, tako zaradi vojaških razlogov kot zaradi pristojnosti JLA nad Teritorialno obrambo. Na Hrvaškem je JLA začela premeščati orožje že aprila, vendar skrivaj. Čas akcije je bil dobro premišljen, saj je v Sloveniji ravno ta dan skupščina volila novo vlado. Na Hrvaškem, kjer so bili tudi v organih TO večinoma srbski oficirji, je akcija skoraj v celoti uspela. V Sloveniji so se stvari zapletle. Slovensko predsedstvo je po opozorilih s terena reagiralo naslednji dan, 18. maja, in ukazalo, naj se preneha odvažati orožje iz vojašnic, vendar je JLA večino orožja že odpeljala. Akcija je imela več političnih implikacij tako v odnosu do federacije kot v notranjih slovenskih razmerah. V odnosu do federacije je predsedstvo postalo dejanski poveljnik oboroženih sil. 28. septembra 1990, po spremembi zakonodaje, je kot poveljnika slovenske TO razrešilo tudi Ivana Hočevarja, s čimer se zvezno predsedstvo med akcijo odvzema orožja ni strinjalo. Slovenski politiki so menili, da je predsedstvo reagiralo prepozno in premalo odločno, odgovornost pa je raziskovala tudi skupščinska komisija.³⁰ Izkušnja z odvzemom orožja je povzročila, da je vodstvo TO začelo iskati

²⁸ Jović, str. 144.

²⁹ Janez Janša: Premiki, Nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992, Mladinska knjiga, Ljubljana 1992, str. 48.

³⁰ Božo Repe: Jutri je nov dan, Slovenci in razpad Jugoslavije, Modrijan, Ljubljana 2002, str. 236- 247.

rešitev za obdobje, ko je še obstajala stara struktura TO in ni bilo pravne utemeljitve za ustanovitev slovenske vojske. Rešitev je našlo v narodni zaščiti, posebnosti slovenskega obrambnega sistema.

Naslednji pomembnejši spor med Slovenijo in JLA je bila nabava orožja. Čeprav je bila Slovenija pri nabavi orožja previdnejša in ni imela paravojaških formacij,³¹ pač pa pod okriljem TO dobro skrito Manevrsko strukturo narodne zaščite, je bilo jasno, da bi bila naslednja na vrsti, če bi vojski na Hrvaškem zaradi nabav orožja uspelo odstraniti hrvaško vojaško in politično vodstvo (afera Špegelj).³² Zato je slovensko predsedstvo hotelo imeti natančen pregled nad nabavo orožja, saj ni želelo priti v podoben položaj kot hrvaško vodstvo, kar je izzvalo nekaj notranjih sporov, ki pa so bili v splošnem interesu Slovenije rešeni brez vpletanja javnosti.

Marca 1991, ko so se razmere med Slovenijo in JLA zaostriale zaradi sklepa skupščine, da slovenski vojaki ne bodo več služili v JLA, na Hrvaškem pa je v Pakracu že prihajalo do spopadov, v katere je bila vpletena JLA, je Štab vrhovnega poveljstva oboroženih sil SFRJ³³ na sejah 12., 14. in 15. marca skušal prepričati Predsedstvo SFRJ, naj uvede izredno stanje. Seja se je dva dni pozneje nadaljevala v podzemnih bunkerjih Generalštaba JLA na Dedinju. Kraj je bil namenjen zastraševanju predsedstva, JLA pa je sestanek snemala, da bi javnosti pokazala, kdo so »razbijalci« Jugoslavije. Kadrijević, ki je bil z Jovićevo vednostjo prejšnji dan na tajnem obisku v Moskvi, vendar pri obrambnem ministru Jazovu ni dobil konkretnih zagotovil o podpori, je na seji zahteval razglasitev izrednega stanja v državi, dvig borbene pripravljenosti, dovoljenje, da lahko vojska opravlja policijski nadzor in ukinitve vseh odredb,

³¹ Med vojno za Slovenijo je delovala manjša skupina, ki jo je ustanovil Zmago Jelinčič, predsednik Slovenske nacionalne stranke.

³² M. Špegelj: Sječanja vojnika; Slaven Letica, Mario Nobilo: JN, Rat protiv Hrvatske, Scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi, Ignat, Fakta, Zagreb 1991.

³³ Po zveznem zakonu o narodni obrambi se je Štab vrhovne komande oboroženih sil SFRJ lahko oblikoval v razmerah neposredne nevarnosti napada na SFRJ, sestavljali so ga generalštab JLA in del zveznega sekretariata za ljudsko obrambo. Drugi, večji del sekretariata bi ostal organ zvezne vlade. Tako oblikovan štab bi služil predsedstvu SFRJ za ukazovanje oboroženim silam pri obrambi države pred zunanjim sovražnikom. Pogoji za formiranje štaba niso bili izpolnjeni in sklepa o tem ni sprejelo predsedstvo. Poleg tega se je pred tem Generalštab JLA preimenoval v Generalštab oboroženih sil, s čimer je vojaški vrh hotel doseči, da bi mu bili podrejeni vsi štabi oboroženih sil, ne le JLA, ki je bila le ena od komponent (Špegelj: Sječanja vojnika, str. 187).

ki niso usklajene z ustavo SFRJ. Prejšnji dan je Kadrijević na sestanku z Borisavom Jovićem in Slobodanom Miloševićem povedal, kako si predstavlja vojaški udar: zamenjava vlade in predsedstva, vojska se v delo skupščine ne bo vmešavala, vendar ne bo dovolila, da se sestane, tiste republiške oblasti, ki bodo udar podprle, bodo pustili pri miru, sicer pa jih bodo odstavili. Cilj je doseči šestmesečni rok za dogovor o prihodnosti države in do takrat zaustaviti njen razpad.³⁴ Seja »v senci bajonetov« se je za vojaški vrh končala neuspešno, saj je bilo glasovanje petih predstavnikov drugih republik (v težkem položaju sta bila zlasti bosanski predstavnik, po rodu Srb, Bogić Bogičević in albanski Riza Sapunxhiu, na katera so močno pritiskali in grozili tudi njenima družinama) in pokrajin proti trem srbskim. Na seji se je že kazal načrtovani rezervni scenarij, in sicer odstop Jovića oziroma srbskih predstavnikov ter s tem onemogočeno delovanje predsedstva. Te razmere bi izkoristila JLA, ki bi ostala brez vrhovnega poveljnika in dobila pravno možnost za uvedbo izrednih razmer. JLA si kljub odstopu Jovića tega ni upala storiti.

Zadnja faza v odnosih med JLA in Slovenijo je bil oboroženi spopad in nato umik JLA, o čemer govorijo drugi prispevki. Ali je bil spopad nujen ali ne, je predmet zgodovinske razprave.

JLA je v Sloveniji prehodila pot od osvoboditeljice slovenskega nacionalnega ozemlja, zaščitnice meja, ljudske vojske, ki je ljudem pomagala v naravnih nesrečah in zgradila pomemben del slovenske infrastrukture, vključno z letališčem, ki ga je pozneje napadla, do okupatorske vojske, kot smo jo na koncu imenovali. Vzroki za ločitev so bili različni, predvsem ideološki. Po eni strani je šlo za preživelost jugoslovansko idejo bratstva in enotnosti, ki je armada ni bila sposobna miselno prirediti potitovskim razmeram, po drugi strani pa za težnjo po ohranitvi socializma in enopartijskega sistema, ko je bilo jasno, da se ta še v Sovjetski zvezi ne bo ohranil. Na razpad je vplivalo tudi nerazumevanje vloge vojske v sodobni družbi. Vsi trije razlogi so poleg neenotnosti v vojaškem vrhu povzročili njen popolni poraz v Sloveniji. Vojaki, ki so se junija 1991 borili na slovenskem ozemlju, niso vedeli, za koga se borijo, koga napadajo in kaj naj bi bil cilj njihovih operacij. Del vojaškega vrha je v operaciji videl reševanje jugoslovanstva, del je v akciji videl zgolj poskus discipliniranja, s katerim naj bi Slovenijo prisilili, naj se podredi ali pod zveznimi pogoji zapusti Jugoslavijo, ki bi tako postala Srboslavija. Slovenski vojaški odgovor je bil uspešen in učinkovit, pa čeprav so ga imenovali s

posmehljivimi izrazi, kot na primer Tuđman, ki je govoril o »operetni vojni«. Glede na poznejšo vojno na ozemlju nekdanje Jugoslavije in tudi glede na današnje čase, v katerih se tako imenovana »kolataralna škoda« šteje v več tisoč mrtvih, se je slovenska vojna končala z minimalnimi žrtvami in tudi noben Slovenec se ni znašel pred haaškim mednarodnim sodiščem za vojne zločine. Lahko bi rekli, da je bila vojna prekratka, da bi prišlo do hujših izgrediv, vendar je v mnogih spopadih po svetu v enakem času padlo veliko več žrtev, dogajali pa so se tudi vojni zločini. Naše ugotovitve pa lahko razumemo tudi tako, da smo Slovenci spopad imeli za nekaj neizogibnega, a smo ga izvedli na sodoben in glede na razmere human način, z jasno razdeljenimi političnimi in vojaškimi odgovornostmi in nadzorom. Morda smo si v posodobitvenem smislu prav z osamosvojitvijo, seveda ne samo z vojaškim delom, ki pa je za našo razpravo bistven, postavili sodobne standarde varnosti, kakršni se v Evropi in svetu oblikujejo šele v 21. stoletju in katerih del je z vstopom v evroatlantske integracije postala tudi Slovenija.

VOJNA KOT (RAZ)REŠITEV JUGOSLOVANSKE KRIZE? (PREPLETANJE VZROKOV ZA OBOROŽENI SPOPAD V JUGOSLAVIJI)

1 JUGOSLAVIJA V SPLOŠNI DRUŽBENI KRIZI

Država Socialistična federativna republika Jugoslavija je bila sestavljena iz šestih republik (med njimi je bilo pet nacionalnih držav), njena družbena ureditev pa je bila socialistična. V drugi polovici 70. let 20. stoletja je zaradi neučinkovitega gospodarskega razvoja zašla v hudo gospodarsko krizo, ki jo je poskušala rešiti z visokim zadolževanjem na mednarodnem finančnem trgu, ki je takrat ponujal ugodna posojila. Ko pa je bilo treba konec 70. let posojila vračati, se je pokazalo, da je samoupravno gospodarstvo premalo donosno, da bi jih lahko vrnilo, in Jugoslavija je morala sprejeti posredovanje Mednarodnega denarnega sklada. Postala je ena izmed številnih držav z dolžniško krizo, vendar edina med socialističnimi državami. Pomanjkanje blaga široke potrošnje in močno omejevanje porabe je povzročilo tudi politično krizo. ZKJ, politična organizacija, ki je bila sestavljena iz šestih republiških organizacij in organizacije v vojski, pa je vztrajala, da politično-ekonomski sistem ni vzrok za splošno krizo. Ko je poskušala najti izhod iz krize, se je odločala med dvema možnostma: ali v državi ponovno uvesti popolno plansko gospodarstvo ali pa uvesti tržno gospodarstvo, kar pa bi gotovo pripeljalo tudi do političnih sprememb. Prav strah pred političnimi spremembami je zaviral uvajanje nujnih gospodarskih reform. Razvojne in strukturne razlike med posameznimi republikami so vplivale na politične odločitve o izbiri planskega ali tržnega gospodarstva in povzročale nasprotja med političnimi vodstvi. Politična nasprotja so se hitro prenesla tudi v različne dele javnosti in še poglobila mednacionalna nasprotja. Vsa ta nasprotja so množična občila še dodatno spodbujala in utrjevala. Notranje zaostrovanje je bilo čedalje močnejše, še zlasti potem, ko so politične funkcije prevzeli novi politiki, katerih najznačilnejši predstavnik je bil Slobodan Milošević. Z njegovim prizadevanjem, da bi z »učinkovito federacijo« prevzel oblast v državi, so politična nasprotja prerasla v fizične obračune in nato v notranje oborožene spopade.¹

¹ Prim. Božo Repe: Jutri je nov dan, Slovenci in razpad Jugoslavije, Ljubljana 2002, str. 20-43, 133-142 (dalje Repe, Jutri je nov dan); Branko Petranović: Istorija Jugoslavije,

Da v Jugoslaviji lahko pride do oboroženega spopada, je postalo jasno na vrhuncu družbene krize leta 1990. Za del političnih voditeljev in vodstvo Jugoslovanske ljudske armade (JLA) je bil junija 1991 oboroženi spopad neizogiben in celo možnost izhoda iz krize. Oboroženi spopad bi se lahko pojavil v več oblikah: kot državljanska vojna, ki bi pomenila spopad med različnimi nacionalnimi skupinami, ali kot državni udar JLA oziroma njena intervencija proti eni od politično-republiških opcij. Z oboroženim spopadom bi lahko dosegli preoblikovanje meja ali pa bi bila to obrambna vojna, s katero bi varovali suverenost novih držav.

2 ZADRŽEVALNI DEJAVNIKI OBOROŽENEGA SPOPADA V JUGOSLAVIJI

Mednarodno okolje, posebej v Evropi, ni bilo naklonjeno reševanju sporov z uporabo oborožene sile niti med državami niti znotraj držav, kar je tudi tistim, ki so želeli, da bi prišlo do oboroženega spopada, preprečevalo ali jih zaviralo, da bi stopnjevali krizo v oboroženi spopad. Vendar pa je tudi znotraj države zadrževalno delovalo več skupin dejavnikov.

Zgodovinska izkušnja

Eden od najpomembnejših psiholoških dejavnikov, ki je odvrčal od uporabe oboroženih spopadov in vojske za zaustavitev tako imenovanih dezintegracijskih procesov v državi, je bilo poznavanje mednacionalnih spopadov med drugo svetovno vojno in še vedno živo izročilo o njihovih posledicah.² Tedanji mednacionalni spopad, zlasti v trikotniku Neodvisne države Hrvaške z ustaši, Srbije s četniki, in Muslimanov, ni usmerjal ravnanja osrednjega jugoslovanskega vodstva osvobodilnega gibanja le med vojno, ko je bila njegova pomiritev nujna za učvrstitev odporniškega gibanja v osrednjem delu razdeljene države, temveč tudi ravnanje državno-partijskega vodstva v vsem povojnem obdobju, ko je njegovo obvladovanje pomenilo stabilnost države. Ena od pomembnih zaslug Titove socialistične ureditve je bila prav stabilizacija osrednjega balkanskega prostora. Ni naključje, da je britanski zgodovinar A. P. Taylor pisal o Titu kot o poslednjem Habsburžanu, torej o tistem, ki mu je za 45 let uspelo ohraniti mir na tradicionalno nemirnem območju, na katerem so se

1918-1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija, 1945-1988, Beograd 1988, str. 444-470; Jože Pirjevec: Jugoslavija 1918-1992, nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije, Koper 1995; Viktor Meier: Zakaj je razpadla Jugoslavija, Ljubljana 1996, str. 20-21.

² Prim. Vladimir Dedijer, Antun Miletić: Proterivanje Srba sa ognjišta, 1941-1944, svedočanstva, Beograd 1989.

nacionalna in z njimi povezana verska, kulturna in politična nasprotja še vedno poskušala rešiti z orožjem.³

Ko se izpostavlja revolucija KPJ med drugo svetovno vojno in po njej, o kateri se je v obdobju socializma govorilo pozitivno in se jo štelo za legitimno, zdaj pa so mnenja o njej negativna, se pogosto pozablja, da politika komunističnega vrha, ki je postal tudi državni vrh nove Jugoslavije, ni vsebovala le elementov, ki so bili posledica komunistične želje po vzpostavitvi popolne oblasti, temveč tudi skrb za ohranitev mednacionalnega miru, radikalno odpravljanje vsakršne možnosti, da bi ponovno prišlo do mednacionalnih spopadov. Nacionalizem in nacionalisti so bili v povojnem jugoslovanskem prostoru sumljivi, in sicer kot nasprotniki načel internacionalnih komunistov in kot tisti, ki bi lahko odprli stare rane na Balkanu. Bratstvo in enotnost, besedna zveza, ki je že med drugo svetovno vojno najkrajše označevala način, s katerim je KPJ poskušala presegati tedanja mednacionalna nasprotja, je izhajala iz medvojnega dogajanja v osrednjem jugoslovanskem prostoru med Kolpo na zahodu in Sandžakom na jugovzhodu.⁴ Za Slovence, ki so se med drugo svetovno vojno poleg boja z okupatorjem srečevali predvsem z notranjim nacionalnim spopadom, je bil to strukturno povsem tuj položaj, ki sta ga le delno lahko povezala skupen osvobodilni boj in revolucija.

Mednacionalno oboroženo nasilje, ki je bilo sestavljeno iz tako imenovanega državnega nasilja, in sicer ustašev (NDH) nad Srbi in ob koncu vojne spomladi 1945 nasilja policijskih varnostnih služb in Jugoslovanske armade nad ostanki srbskih, albanskih, muslimanskih, hrvaških in slovenskih kolaboracijskih enot ter nasilja na ravni civilne družbe, na primer srbskih paravojaških enot, ki so bile sestavljene iz četnikov, nad Muslimani, je zahtevalo dodatna prizadevanja komunističnega odporiškega gibanja, ki se je bilo prisiljeno boriti tako proti okupatorjem kot proti kolaborantom.⁵ Povojne razlage so ta spor predstavile enostransko, in sicer kot nasilje ustašev nad Srbi, katerega simbolni vrh je bil

³ Alan J. P. Taylor: Habsburška monarhija 1809-1918, zgodovina avstrijskega cesarstva in Avstro-Ogrske, Ljubljana 1956, str. 299.

⁴ Prim. Branko Petranović: Istorija Jugoslavije, 1918-1988, knj. 2, Narodnooslobodilački rat i revolucija, 1941-1945.

⁵ Prim. Vladimir Dedijer, Antun Miletić: Genocid nad muslimanima, 1941-1945, zbornik dokumenata i svjedočenja, Sarajevo 1990; Smail Čekić: Genocid nad Bošnjacima u drugom svjetskom ratu, dokumenti, Sarajevo 1996; Peter Klinar: Slovenija in jugoslovanski etnični konflikti, v: Teorija in praksa, 28, 1991, št. 10/11, str. 1201-1211.

Jasenovac, nekdanje uničevalno taborišče režima Neodvisne države Hrvaške (NDH). V mednacionalnih zaostritvah v 80. letih 20. stoletja pa je uničevalno nasilje NDH v srbski razlagi dobilo kar mitske razsežnosti, tako v prikazovanju oblik kot števila žrtev.⁶

Ravnotežje moči v jugoslovanski državi

Politična moč v jugoslovanski državi je bila v okviru iste stranke razdeljena med republike in skupne federalne organe, ki so imeli tudi glavna pooblastila. Razmerje med pristojnostmi in politično močjo centra in republik je bilo v povojnem razvoju SFRJ dinamičen proces. V 80. letih so imele republike velike pristojnosti, vendar je imel center še vedno veliko politično moč, saj je nadziral najpomembnejši del oboroženih sil, zunanjo politiko in monetarno oblast. Smrt karizmatičnega in nedotakljivega voditelja Josipa Broza Tita pa je pomenila veliko oslabitev politične moči centra, saj za njim ni bilo politika s podobno politično močjo. Kolektivno vodstvo je bilo dobro zamišljen ukrep za ohranjanje ravnotežja republik, vendar je vodil v oslabitev centralne oblasti. V krizi 80. let se je politična moč republiških političnih centrov zelo povečala, tako da je bil državni center, razen JLA, od njih zelo odvisen. Najpomembnejši proces poznih 80. let je bila vzpostavitev precejšnje neenakosti v politični moči posameznih republik, ki so med sabo tekmovala s svojimi zasnovami in jih poskušale uvesti ne le na svojem ozemlju, temveč jih prek zveznih organov, tudi zaradi prepletanja pooblastil, vsiliti vsem v državi. Največjo politično moč je imelo politično vodstvo SR Srbije, ki je uspelo s populističnimi ukrepi na meji družbenega nereda in oboroženega spopada zrušiti, uničiti in podrediti politična vodstva obeh pokrajin ter Črne gore. Pod močnim pritiskom je bilo tudi vodstvo Makedonije, ki je bilo geopolitično povsem izolirano, grškemu in bolgarskemu pritisku se je pridružil še srbski, soočalo pa se je tudi z nastajajočo makedonsko-albansko sestavo prebivalstva v republiki, ter Bosne in Hercegovine, v kateri je imelo relativno večino srbsko prebivalstvo. Vodstvo SR Hrvaške se je javnemu sporu izogibalo, s čimer se je poskušalo izogniti morebitnemu srbsko-hrvaškemu sporu v republiki ali ga ublažiti. Le Slovenija se je upirala naraščajoči moči srbskega političnega kroga, vendar je bila za vzpostavitev ravnotežja premalo vplivna, predvsem zato, ker so reforme,

⁶ Prim. Milan Bulajić: Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine, I-IV, Beograd 1988-1989; Antun Miletić (ur.) Jasenovac 1941-1945, dokumenta, I-III, Beograd 1986-1987; Josip Pečarić: Srpski mit o Jasenovcu, skrivanje istine o beogradskim konc-logorima, Dom i svijet, Hrvatski informativni centar, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 1998.

ki jih je uvajala, odvrčale morebitne zaveznike v SR Bosni in Hercegovini, Makedoniji in tudi na Hrvaškem, saj so njihova vodstva večinoma pripadala politični smeri, ki je rešitev iz družbene krize iskala v vrnitvi k prvotnim načelom (administrativnega) socializma.⁷

Jugoslovanske oborožene sile

Nastanek JLA iz večnacionalnega odporniškega gibanja je pripeljal do izoblikovanja vrste oborožene sile, ki je v sebi ohranjala ne le mit o zmagi v revoluciji in narodnoosvobodilnem boju, temveč tudi mit varuha mednacionalnega miru. Njena organizacija je temeljila na sistematičnem preprečevanju vsakršne možnosti, da bi nacionalisti v kateri koli enoti dobili podporo bodisi med moštvom ali da bi se dokopali do orožja. Poudarjanje čuvajte mi armiju je bilo v jugoslovanskih kriznih razmerah pogosto, govorilo pa ni le o pomenu, ki so ga imele oborožene sile za komuniste, ki so se še vedno imeli za nosilce prevzete oblasti leta 1945, temveč je pomenilo tudi distanciranje armade od kakršne koli nacionalne zahteve ene ali druge nacionalno-republiške elite. Vendar se vojska ni mogla izogniti vplivu največjih nacionalnih okolij; v praksi pa je bila JLA vojska, ki je nosila močna obeležja najštevilčnejšega naroda in največjega števila njenih poklicnih pripadnikov.⁸

Tudi uvedba kombiniranih oboroženih sil leta 1971 oziroma 1974, JLA in TO, katerih organizacija je bila izvedena do republiških ravni, republike pa so imele nad njimi tudi delno pristojnost oziroma nadzor, njihove strukture ni spremenila.⁹

Zaradi strukture krize v Jugoslaviji se je vojska najprej lahko odzvala le pasivno, saj je v gospodarskih vidikih krize pomenila predvsem pasivnega udeleženca. Zmanjšala so se proračunska sredstva za vojsko, da pa bi dokazala

⁷ Dušan Bilandžić: *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, glavni procesi, 1918-1985*, 3. dopunjeno izd., Zagreb 1985; Branko Petranović: *Istorija Jugoslavije, 1918-1988*, knj. 3, Socijalistička Jugoslavija, 1945-1988; Meier: *Zakaj je razpadla Jugoslavija*.

⁸ Prim. Ljubica Jelušič: *Jugoslovanska ljudska armada leta 1991 v Sloveniji - začetek konca ene največjih evropskih vojsk po koncu hladne vojne*, v: *Slovenska osamosvojitve 1991, pričevanja in analize*, Ljubljana 2002, str. 215-230; Andrej Lovšin: *Preobrazba JLA, (1990-2001)*, magistrska naloga, Ljubljana 2004.

⁹ Miroslav Hadžić: *Sudbina partijske vojske*, Beograd 2001; isti: *Jugoslovenska Narodna Agonija*, Beograd 2004, str. 37-68.

pripravljenost za izhod iz krize, je zmanjšala število vojakov pod orožjem na okoli 150.000 in povečala vlogo svojega notranjega gospodarstva, in sicer od gojenja svinj in zelenjave («ekonomije») do povečanega prodajanja in posredovanja pri prodaji orožja in oborožitve v druge države, predvsem članice gibanja neuvrščenih.

Vojska je začela razmišljati tudi o svoji vlogi pri ohranjanju notranje državne varnosti, kar je bila tudi njena ustavno določena naloga. Ne smemo pozabiti, da je imela kriza tudi svoje pomembne politične vzroke, čeprav se jim je politična elita na začetku izogibala. Množični družbeni nemiri v Avtonomni pokrajini Kosovo so leta 1981 izzvali prvo posredovanje JLA po letu 1947/48. Demonstracijski učinek nastopa JLA, in sicer tankovskih enot, ki so prodirale skozi Prištino in nekaj drugih mest, je zadoščal za zadušitev odprtih nemirov. Zastavljanje ustavnopravnega položaja Kosova in celotne državne ureditve je politični vrh in z njim sistem javnega obveščanja prevedel v vprašanje revolucija - kontrarevolucija, torej v vprašanje notranjepolitične ureditve. Vzrok za tako ravnanje je težko ugotoviti, ali je bilo to prikrievanje oziroma izogibanje nerešenim vprašanjem ali pa resnična ideološka zaslepljenost politične elite, za katero je bilo vsako nerešeno vprašanje politično. Taka opredelitev je za reševanje spora na Kosovu pomenila veliko oviro, saj je prikrla njegovo pravo naravo.

Generalski vrh JLA je bil zaradi krize prisiljen razmišljati o svoji dotedanji udobni vlogi v političnem sistemu in ureditvi države. JLA je bila že 40 let vojska socialistične države, v kateri je nadzor javnosti nad vojsko nadomeščal politični nadzor edine politične stranke. Generalski in celo častniški vrh je bil ena od skupin, ki je najbolj dosledno izpolnjevala formalna merila za članstvo v politični stranki KPJ/ZKJ, članov ZKJ je bilo namreč več kot 90 odstotkov.¹⁰ JLA je imela svojo politično organizacijo, ločeno od republiških in pokrajinskih organizacij in neposredno povezano z vodstvom ZKJ. Ker je bil vrh ZKJ vedno bolj le federacija šestih oziroma osmih strank, teritorialno omejenih na republike ali avtonomni pokrajini, je tudi Organizacija ZKJ v JLA, kot se je uradno imenovala, vedno bolj izgledala kot ena od federacij te stranke, kar je pomenilo, da njeni vodilni pripadniki na sooblikovanje političnih stališč niso vplivali osebno, temveč kot delegati in v imenu Organizacije ZKJ v JLA.¹¹ Vendar je vojska zaradi takega ravnanja izgubljala vlogo sile nad

¹⁰ Prav tam; Andrej Lovšin: Preobrazba JLA, (1990-2001), magistrska naloga.

¹¹ Hadžić: Jugoslovenska Narodna Agonija, str. 57-60, 78-90; prim. Vaso Predojević: V precepu, dnevniški zapisi o razbijanju partije, armade in države, Ljubljana 1999.

medrepubliškimi spori in čutila, da izgublja podporo ne le posameznih strani, temveč tudi osrednjih državnih organov. Izrek vojska brez države, ki ga je uporabil general Kadrijević že za obdobje od leta 1974 dalje, kaže na občutljivo točko v razmišljanju te strukture.¹²

Pritisk mednarodnega okolja

Mir, ki je bil v Evropi v senci hladne vojne že vse od konca druge svetovne vojne, je bil drugi pomemben zaviralni dejavnik za uporabo sile. V tem času sta le dve krizi, v katerih so sovjetska vojska oziroma oborožene sile Varšavskega pakta uporabile orožje, pretresli evropsko celino, in sicer madžarska kriza leta 1956, v kateri je sovjetska vojska uporabila tudi težko orožje, in intervencija v Češkoslovaški poleti 1968, ki pa je uspela brez oboroženih spopadov.¹³

Da bi obvladala medblokavska nasprotja, je evropska diplomacija skupaj z diplomacijami obeh velesil leta 1975 ustanovila varnostni mehanizem, in sicer Konferenco za evropsko varnost in sodelovanje (KEVS/OVSE), ki je bila še nepreizkušena in se do jugoslovanske krize ni spopadla z nobeno krizo v Evropi.¹⁴

Kriza socializma v Vzhodni in Srednji Evropi je na mednarodno okolje zaradi morebitne uporabe orožja v Jugoslaviji delovala negativno. Med zahodnimi diplomacijami je prevladoval strah, da bo v procesu razpada socializma razpadla tudi mnogonacionalna Sovjetska zveza, kar bi lahko pripeljalo do državljanske vojne.¹⁵ Notranji spopad v Jugoslaviji je tem diplomacijam vzbujal strah, da bi takšen potek dogodkov lahko vplival na razpad Sovjetske zveze in mogoče tudi Češkoslovaške z notranjim oboroženim spopadom.¹⁶ Sicer pa se je tujina, vključno z Evropsko skupnostjo, ob krizi v SFRJ obnašala pasivno, celo gospodarsko pomoč je obljubljala le v primeru, če bo kriza rešena.¹⁷

¹² Veljko Kadrijević: *Moje videnje raspada Jugoslavije*, str. 76; Maier: *Zakaj je razpadla Jugoslavija*, str. 24.

¹³ Erika Zalokar: *Intervenciji Sovjetske zveze na Madžarskem leta 1956*, diplomsko delo, Ljubljana 2003.

¹⁴ Glej Dokumenti KEBS, 1975–1995, Beograd 1995.

¹⁵ Prim. E. M. Primakov: *Godine u visokoj politici*, Beograd 2002.

¹⁶ Repe: *Jutri je nov dan*, str. 327.

¹⁷ T. Andus, M. Nobilo (ur.): *Jugoslavija i Jedinstveno evropsko tržište*, zbornik radova, Beograd, Zagreb 1989; Tomislav Popović, Oskar Kovač: *Yugoslavia and the European Union, the past and the future*, Beograd 1996.

Obstaja veliko dejstev, ki potrjujejo, da so tuji analitiki in državniki jugoslovanske razmere ocenjevali kot nevarne za razmah državljanske vojne. Prelomnica je bila ocena CIE, objavljena v javnih občilih, da bo v Jugoslaviji v 18 mesecih izbruhnila državljanska vojna.¹⁸ Tudi med nemškimi parlamentarci je spomladi 1991 prevladovalo prepričanje, da je jugoslovanska kriza tako huda, da bo prišlo do državljanske vojne.¹⁹ To je bil eden od vzrokov, da so zahodne države nameravale spremeniti stališče glede ohranjanja celovitosti Jugoslavije. Na spoštovanje suverenosti in celovitosti SFRJ so vplivali na mednarodnem pravu temelječa ureditev, mednarodni varnostni mehanizmi in Organizacija združenih narodov.

Na tem je bilo zasnovano drugo stališče mednarodne skupnosti o možnosti uporabe sile v Jugoslaviji. Čeprav so poudarjale, kako so proti kakršni koli uporabi sile, so nekatere pomembne evropske države in tudi ZDA odobravale omejeno uporabo sile za zagotovitev celovitosti Jugoslavije kot države. Slovensko vodstvo je maja 1991 menilo, da »bosta Evropa in ZDA pripravljene tolerirati tudi obrambo integritete Jugoslavije«. ²⁰ Vrhunec take politike je bil nastop ameriškega državnega sekretarja Jamesa Bakerja v Beogradu tik pred osamosvojitvijo Slovenije, sredi junija 1991, po katerem so njegovi jugoslovanski sogovorniki menili, da ZDA prikrito dopuščajo omejeno uporabo sile za ohranitev celovitosti države, medtem ko podpora za demokratično preobrazbo nihče ni namenjal pozornosti.²¹

3 MEDNACIONALNI SPOPAD KOT DRŽAVLJANSKA VOJNA

Politična kriza se je z razpadanjem socialističnega sistema spremenila v odprto družbeno krizo. Ta je postajala vedno bolj kriza države, ki je bila v veliko pogledih zelo različna in s pomanjkljivo državno tradicijo, saj je bila tudi rezultat zunanjih razmerij moči po prvi svetovni vojni in deloma različnih državnih zasnov južnoslovanskih narodov. Kriza je bila za socialistično Jugoslavijo še posebej težko sprejemljiva, saj je temeljila na mitu o rešenem nacionalnem vprašanju za vse jugoslovanske narode, in sicer v obliki federacije, v kateri je ena federalna enota imela bolj zapleteno sestavo, k njej sta namreč spadali tudi avtonomni pokrajini. Pokrajini pa sta bili tudi del federalnega

¹⁸ Damijan Guštin: Vojaškopolitično dogajanje v jugoslovanski krizi in osamosvojitve Slovenije, v: Slovenska osamosvojitve 1991, Ljubljana 2002, str. 197.

¹⁹ Repe: Jutri je nov dan, str. 333.

²⁰ Repe: Jutri je nov dan, str. 334 (Milan Kučan, 20. 5. 1991).

²¹ Repe: Jutri je nov dan, str. 337-338.

sistema, predvsem od leta 1971 oziroma 1974, ko je bila sprejeta zadnja ustava SFRJ.

Če je mednacionalna nasprotja med Albanci in Srbi na Kosovu jugoslovanska politika označila kot kontrarevolucijo, je vprašanje srbskega prebivalstva zunaj Srbije doživljala kot nevarnost za državljansko vojno. Z rastjo srbsko-hrvaškega spora konec 80. let, torej z domnevno ogroženostjo Srbov v SR Hrvaški, se je vprašanje morebitne državljanske vojne zaostriло. Če je bilo kosovsko vprašanje s srbskega stališča lahko rešljivo - vzpostavitev oblasti srbske države - je bilo vprašanje Srbov na Hrvaškem bolj zapleteno, saj je bilo povezano z najmočnejšim nasprotnikom, v ospredje pa je ponovno postavljalo vprašanja, ki jih je reševala že stara srbska politična misel, od Garašaninovega Načertanija iz sredine 19. stoletja naprej. Srbski politiki so se znašli pred podobnim vprašanjem, ne glede na to, ali so bili na hrvaški strani sogovorniki komunisti ali nacionalisti. Član predsedstva Jugoslavije Borisav Jović je glede nerešenega vprašanja rekel: »Bojim se genocida nad Srbi, če bi postali nacionalne manjšine, še posebej v Hrvaški. Srbskega vprašanja ni mogoče enostavno rešiti. Nevarnost pred državljansko vojno za ponovno razdelitev ozemlja je velika.«²² Vendar takšno razmišljanje kaže na veliko odločenost, da se opravi prerazporeditev ozemelj, strah pred državljansko vojno pa je le načrtovana taktika pri tem početju.

4 GROŽNJA IN IZSILJEVANJE Z DRŽAVLJANSKO VOJNO

Za rešitev krize v Jugoslaviji so njeni voditelji oblikovali dva modela: decentralizacijskega v Sloveniji in centralizacijskega v Srbiji. Zaradi centralizacijskega pritiska so bile Hrvaška, Bosna in Hercegovina ter Makedonija vedno bolj usmerjene v decentralizacijo, Črna gora pa je zaradi tesnejše povezave s Srbijo podpirala tako imenovano moderno federacijo. Polarizacija se je še dodatno stopnjevala zaradi različnih pogledov glede spremembe socialističnega enostrankarskega sistema v politični pluralizem. Obe vrsti polarizacije nista bili simetrični, izjema je bila Slovenija.

Čeprav sta bili obe vprašanji politični, sta povzročili precejšnje politično, in sicer samostojno vključevanje JLA. Politične odločitve niso bile v pristojnosti JLA, saj je bila le del izvršilnega aparata države, do teh vprašanj pa se je opredelila in tako močno povečala nestabilnost federacije. JLA je kot skupna oborožena sila postala zaveznik le ene od nasprotujočih si strani.

²² Borisav Jović: Zadnji dnevi SFRJ, odlomki iz dnevnika, Ljubljana 1996, str. 29 (23. 6. 1989).

V kriznem položaju je imelo vodstvo armade za svoje poslanstvo ohranjanje države in socializma v Jugoslaviji, kar je bilo pravzaprav tudi ustavna naloga vojske. Če je bilo še mogoče upravičiti skrb za ohranitev države, saj ta tudi po splošni definiciji spada med vojaške naloge, je bilo težje politično upravičiti obrambo socializma, ki je prav tedaj v vsej Evropi izgubljal svojo legitimnost, vedno bolj pa so se mu odrekale tudi politične sile v državi. Vendar pa takega ravnanja ni težko razumeti, saj je bila JLA med jugoslovanskimi družbenimi podsistemi najbolj prežeta s komunističnim duhom, socialistični sistem pa ji je omogočal tudi poseben položaj. »Jugoslavija brez komunizma ne bo obstala«, je trdil zvezni sekretar za obrambo general Veljko Kadijević, ki je še leta 1990, tik pred večstrankarskimi volitvami v Sloveniji in na Hrvaškem, veljal za zmernejšega.²³ Iz tega je sledil sklep, da je država pred državljansko vojno, vojska pa jo mora skupaj s političnimi organi preprečiti.²⁴

»Če bo prišlo do državljanske vojne, bo Jugoslavija razpadla,« je 20. februarja 1990 v predsedstvu Jugoslavije napovedal Kadijević, česar pa seveda vojska ni bila pripravljena dopustiti. »Branili jo bomo za vsako ceno,« je Kadijević izjavil sredi leta 1989.²⁵ Vendar obramba ni bila brezpogojna. »Biti mora učinkovita zvezna država,« je nadaljeval Kadijević. Nepristranskost v odnosu do vseh republik, ki jo je razglašala vojska, je vedno bolj postajala le navidezna.²⁶

Razmišljanje armadnega vrha je bilo podobno razmišljanju srbskega vodstva, ki je iz utilitarnih razlogov - da bi preprečilo ustanovitev stranke kosovskih Albancev - zavlačevalo z uvedbo političnega pluralizma in se hkrati zavzemalo za centralizirano državo, ki bi bila federacija samo še na papirju. To je ustrezalo obema, saj sta menili, da bosta državno središče (v Beogradu) razmeroma lahko obvladovali. JLA se je odločno pridružila eni izmed sprtih strani, zato so jo bojujoče se republike imele za udeleženko ene izmed sprtih strani. Njen strah pred izgubo udobnega položaja v državi zaradi uvedbe političnega pluralizma je bil prevelik. Vsestranski družbeni spor pa še ni pomenil tudi oboroženega spopada. Verjetnost oboroženega spopada se je povečala, ko se je JLA pridružila eni izmed sprtih strani. Vojska je s tem sicer ostala poglavitni del sil odvracanja republiških in paravojaških formacij, toda povečala se je tudi nevarnost, da bi vojska sile, ki se jim je pridružila, podprla z vojaškimi sredstvi. Republik, ki sta najodločneje uvajali politično pluralizacijo

²³ Jović: Zadnji dnevi SFRJ, str. 94 (26. 1. 1990).

²⁴ Jović: Zadnji dnevi SFRJ, str. 115.

²⁵ Jović: Zadnji dnevi SFRJ, str. 45.

²⁶ Jović: Zadnji dnevi SFRJ, str. 45 (avgust 1989).

in zahtevali preoblikovanje federacije v konfederacijo oziroma pripravljali osamosvojitve, sta zato morali izvajati obrambne priprave, ki so imele po eni strani vlogo dejavnika odvrčanja, po drugi pa so pomenile začetek oblikovanja nacionalnih obrambnih sistemov.²⁷

5 INTERVENCIJA JLA KOT OBOROŽENI SPOPAD

Potem ko je JLA leta 1981 posredovala na Kosovu, se je vprašanje o tem, ali naj poseže v naraščajoče krizne razmere v državi, vedno bolj zastavljalo. Vojaški vrh je o tem vprašanju razpravljal že sredi 80. let, kar kažejo pričevanja Branka Mamule. Junija in julija 1988 je v zvezi s posredovanjem v SR Sloveniji, povezanim z vprašanjem, ali je v Sloveniji kontrarevolucija, ki ogroža socialistični red, zaradi aretacije in sojenja novinarjem in publicistom, tako imenovani četverici JBTZ, izbruhnila velika afera. Ta je imela za JLA negativne posledice, saj je armada postala glavni nasprotnik Slovenije, med slovenskim prebivalstvom, tudi tistim, ki ni bilo vključeno v nova družbena gibanja in nastajajočo opozicijo, pa je izgubila veliko svoje legitimnosti.²⁸ Zatiranje ponovnega izbruha albanskega nezadovoljstva je februarja 1989 podprla tudi JLA, pri čemer je spoštovala ukrepe državnih organov. Namigi o oboroženem posegu armade v politično-državno življenje so postajali vse pogostejši. 20. septembra 1989 je o tem pisal tržaški Il Piccolo. Intervencija JLA, ki tedaj po vsej verjetnosti še ne bi pomenila vojne, se je pričakovala ob sprejemanju amandmajev k ustavi SR Slovenije septembra 1989, vendar si je JLA v zadnjem trenutku premislila, ker je presodila, da za intervencijo nima ustavno-zakonske podlage.²⁹

Podoben, le bolj izpopolnjen načrt, je vodstvo JLA proučevalo vse do posredovanja v Sloveniji 27. junija 1991. To je bil načrt RAM, v katerem je bilo leta 1990 predvideno, da je treba z intervencijo v obeh zahodnih republikah preprečiti zmago nacionalističnih sil na večstrankarskih volitvah in s tem tudi odcepitev republik. Vodstvo JLA je bilo načrt že večkrat pripravljeno uresničiti, vendar mu je to preprečilo pomanjkanje politične podpore v državi, vedno

²⁷ Prim. Janez Janša: Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992, Ljubljana 1992, str. 53-119; Viktor Kranjc: Dogodki v okolju in obrambne priprave TO, v: Priprave na vojno 1991, Vojaška zgodovina 1, 2001, št. 3, str. 17-49; Martin Špegelj: Sjećanja vojnika, Zagreb 2001.

²⁸ Ali Žerdin: Generali brez kape, čas Odbora za varstvo človekovih pravic, Ljubljana 1997.

²⁹ Jović: Zadnji dnevi SFRJ, str. 54-55; Momir Bulatović: Pravila čutanja, istiniti politički triler sa poznatim završetkom, Beograd 2004.

bolj pa tudi pritisk tujine, ki je spoznala, da jugoslovanske republike najbrž ne bodo mogle še naprej ohraniti enake oblike državne ureditve.

JLA bi morala posredovati sama, kar bi pomenilo, da je izvedla vojaški udar. Za tak korak bi JLA potrebovala drugačno vodstvo, poleg tega pa tudi ni mogla predvideti, kako bi se odzvale oborožene enote, ki niso bile povsem pod njenim nadzorom, kot na primer TO. To težavo je večinoma odpravila z odvzemom oziroma imobilizacijo orožja TO, maja 1990. Takšno stanje je trajalo le kratek čas, saj je Slovenija ohranila okoli 30 odstotkov orožja, kmalu pa sta obe osamosvojeni republiki začeli oblikovati tudi nadomestne oborožene strukture, in sicer Slovenija Manevrsko strukturo narodne zaščite, Hrvaška pa Zbor narodne garde.

Takšno razmišljanje JLA se je marca 1991 najbolj pokazalo v njenem poskusu, da bi pri Predsedstvu SFRJ dosegla dovoljenje za vojaški poseg v vsej Jugoslaviji, vendar predsedstvo države ni soglašalo s tem, da bi potrdilo takšno legalizirano začasno vojaško oblast, zato se načrt v zadnjem trenutku ni uresničil. Poseg brez podpore vsaj nekaterih glavnih državnih organov pa za generale v okoliščinah, v katerih jih niso mogli podpreti niti sovjetski, še ni bil mogoč.

Po marčevski zaostritvi položaja v Jugoslaviji je JLA po mnenju njenega vodstva preostalo le še sodelovanje v načrtu srbske strani o spremembi medrepubliških meja, torej v načrtu o oblikovanju okrnjene Jugoslavije brez Slovenije in dela Hrvaške. V tem procesu se je JLA razglasila za mirovno silo, ki preprečuje državljansko vojno. To je pomenilo ločevanje hrvaških in srbskih sil v SR Hrvaški, tam kjer je prišlo do zaostrovanj, hkrati pa je JLA vsaj delno podpirala sile in početje hrvaških Srbov. JLA je jeseni 1990 že sodelovala v sistemu preprečevanja mednacionalnih napetosti na Hrvaškem, kjer se je stopnjevala nevarnost za oboroženi spopad med organi nove hrvaške republike in srbskim prebivalstvom, ki je s tako imenovano balvansko revolucijo učinkovito ogrozilo notranjo ozemeljsko kohezijo republike. Med miličniki obeh nacionalnosti je januarja 1991 v Plitvicah izbruhnil oboroženi spopad, nato so sledili spopadi v Slavoniji, najprej v okolici Pakraca, nato v okolici Osijeka in na skrajnem vzhodnem delu okoli Vukovarja.³⁰

³⁰ Ozren Žunec: Rat u Hrvatskoj 1991-1995, 1. dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja, v: Polemos, Zagreb, 1, 1998, št. 1, str. 57-87.

6 OBOROŽENI SPOPAD KOT AGRESIJA

Hkrati je JLA še vedno prepričevala javnost, da poskuša ohraniti celovitost države. Osamosvojitve Slovenije, ki jo je naša država najavila, pripravljala, razglasila in uresničila, ne da bi na njenem ozemlju ali njenih mejah prišlo do kakršne koli mednacionalne napetosti, ki bi lahko vodila v državljansko vojno, je JLA 27. junija 1991 poskušala preprečiti z omejeno intervencijo, s katero naj bi pridobili dovolj časa, da bi mogoče lahko našli drugačno rešitev jugoslovanskega vprašanja, kot je bil razpad države. JLA je odobritev za svoj poseg tudi tokrat želela doseči pri političnih organih in jo je dobila pri zveznem izvršnem svetu, čeprav vse kaže, da je bila pripravljena posredovati tudi samostojno. JLA ni posredovala v Republiki Hrvaški, ki je bila vsaj mednarodnopravno tako kot Slovenija neodvisna država. Intervencija, ki je temeljila predvsem na zastraševanju, je v nekaj dneh propadla. JLA je zaradi mešane nacionalne sestave začela razpadati, njena kredibilnost pa se je s porazom zelo zmanjšala, tudi med zavezniki. Ne preseneča, da je ponovno intervencijo proti Sloveniji, sredi julija 1991, preprečil armadni zaveznik, torej srbsko vodstvo, ki je JLA spremenilo v orodje za uresničitev načrta o Veliki Srbiji.³¹

Odločitev slovenskega političnega vrha, da se Slovenija tudi z orožjem upre agresiji – kolonom JLA zunaj vojašnic, je pomenila uresničitev zastavljenega strateškega cilja, ki je predvideval kot najugodnejšo možnost, da bo Slovenija ob razpadu države delovala kot žrtev napada, ne pa kot napadalec. To naj bi (in dejansko je) prineslo ugodne zunanjepolitične učinke.

Niti malo ni presenetljivo, da sta osamosvajajoči se državi opustili načrt za takojšnji napad na vojaške garnizije na svojem ozemlju. Ta načrt, ki ga je pripravil minister za obrambo Republike Hrvaške general Špegelj, je predvideval, da oborožene sile obeh novih držav napadejo sile JLA na svojem ozemlju in jih hitro razorožijo oziroma premagajo. Načrt je bil z vojaškega vidika sicer dober, strateško pa je bil zelo dvorezen. S takim dejanjem bi državi v zelo občutljivih, napetih in razdelitvi Jugoslavije nenaklonjenih mednarodnopolitičnih razmerah obveljali za secesionistki in zagovornici reševanja sporov z oboroženo silo. To je bilo konec junija 1991 jasno tako slovenskemu političnemu vodstvu kot tudi predsedniku Republike Hrvaške. Hrvaška se je odločila, da svoje osamosvojitve ne bo uresničila s konkretnimi

ukrepi. Da se ne bi zapletla v vojno, pa se je izognila tudi neposredni pomoči Republiki Sloveniji, ko se je ta branila pred napadom JLA.

V neodvisni Republiki Hrvaški je julija 1991 obstajala neposredna vojna nevarnost. Njen varnostni položaj je bil že prej nekoliko drugačen. Hrvaško vodstvo se je že marca 1991, mogoče zaradi hudega pritiska, mogoče pa zavestno, odločilo za pogajanja s srbskim vodstvom o spreminjanju medrepubliških meja, zlasti meja SR Bosne in Hercegovine. Vodstvi o delitvi ozemelj nista mogli doseči soglasja, zato se je zdel spopad med republikama čedalje realnejša možnost. Udeležba srbske strani v tej vojni, ki je na Hrvaškem izbruhnila septembra 1991, je bila le posredna. Srbsko stran je zastopala JLA, ki se je sicer bojevala pod jugoslovanskimi simboli, vojaki pa so bili večinoma srbske nacionalnosti. Skupaj z JLA so se bojevale tudi številne paravojaške enote, ki so izšle iz skrajnih srbskih nacionalističnih strank, zato se je še nekaj časa lahko zdelo, da vojna poteka med Republiko Hrvaško in Jugoslavijo.

Le nekaj mesecev pozneje, aprila 1992, se je vojna začela še v Bosni in Hercegovini, v kateri sta se jasno pokazali obe obliki oboroženega spopada v Jugoslaviji, in sicer državljanska vojna kot mednacionalni spopad v državi in agresija - napad na že neodvisno in celo mednarodno priznano državo ter njena obramba. Pozneje se je temu pridružilo še mednarodno posredovanje, ki je pomenilo nov, tretji vir oboroženih spopadov v nekdanji Jugoslaviji.³²

³² Tarik Kulenović: Priprave za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine, v: *Polemos*, 1, 1998, št. 1, str. 89-112; Steven L. Burg, Paul S. Shoup: *The war in Bosnia-Herzegovina, ethnic conflict and international intervention*, Armonk (New York), London 1999.

*Dr. Zvonimir BRATUN**

UČINEK PROSTORSKEGA DEJAVNIKA V OSAMOSVOJITVENI VOJNI LETA 1991

Izveček

Prispevek predstavlja učinke pomembnih prostorskih dejavnikov na vojaškogeografskem področju v osamosvojitveni vojni 1991. Obravnavani so prevladujoči učinki splošnih geografskih dejavnikov (položaj, oblika in velikost), fizičnih dejavnikov (geološka zgradba, relief, hidrografija in vegetacija) ter družbenih dejavnikov (promet, poseljenost, telekomunikacije, gospodarstvo in storitvene dejavnosti). Analiza obsega območja, izpostavljena bojnemu delovanju na operativno-strateški in taktični ravni, v obliki izbranih primerov na ozemlju Slovenije.

Ključne besede

Geografski prostor, ozemlje, Slovenija, osamosvojitve, vojna, geografski dejavniki, relief, vegetacija, vreme, promet, strateški, operativni, taktični, Teritorialna obramba, Jugoslovanska armada.

* dr. Zvonimir Bratun je doktor geografskih znanosti in predavatelj vojaške geografije na Poveljniško-štabni šoli in Katedri za obramboslovje, Fakultete za družbene vede v Ljubljani.

1 UVOD

Republika Slovenija je mlada država. Državnost smo si Slovenci priborili v osamosvojitveni vojni leta 1991. Čeprav je bila osamosvojitvena vojna kratka in po številu žrtev majhnega obsega, je zelo vplivala na do takrat še vedno tradicionalno in blokovsko razumevanje varnosti v Evropi. Med somišljeniki takega razumevanja možnega vojaškega ogrožanja so bili tudi takratni vodilni vojaški stratezi v Jugoslovanski ljudski armadi (JLA). Njihovi koncepti in izvedbeni načrti delovanja JLA v Jugoslaviji so temeljili na množični uporabi oklepnih enot kot elementa zastraševanja. Osamosvajanje Slovenije je potekalo pod neprestano grožnjo vojaške intervencije JLA. Dobro pripravljene in uporabljene protiukrepi slovenskega vodstva ter aktivnosti slovenske družbe so preprečili vzpostavitev represivnega zveznega režima v Sloveniji.

Z razglasitvijo samostojne države Slovenije 26. junija 1991 je bila JLA postavljena pred dokončno izbiro - vojaško posredovati ali ne. Stratezi in voditelji JLA so izbrali prvo možnost, torej vojaško posredovanje in s tem vojno.

Razumevanje geografskega prostora pomeni temelj in izhodišče načrtovanja za vojaške potrebe ter izvajanje vojne. Teoretični model in metodološka izhodišča vrednotenja prostora so bili v JLA omejeni na ugotavljanje značilnosti zemljišča. To je predstavljalo temeljno (topografsko) kategorijo prostora. Omejitev geografskega prostora na zemljišče in geografske na topografsko kategorijo je povzročila enostransko dojemanje procesov in nerazumevanje medsebojne prepletenosti odnosov med geografskimi objekti in subjekti na ozemlju Slovenije. Kljub navedeni pomanjkljivosti so predpisana izhodišča in ugotovitve o presoji zemljišča zagotavljali zadovoljiv metodološki okvir za izvedbo vojaškega posredovanja JLA v Sloveniji¹. Vojaško posredovanje JLA in odgovor slovenske strani, v kateri so kot najbolj množična oborožena struktura izstopale enote in poveljstva Teritorialne obrambe, sta bila sestavljena iz učinkov dejavnikov oboroženega boja. Njihova prepletenost in soodvisnost sta se pokazali

¹ V učbeniku Taktika, organizacija i namena kopnene vojske JNA i teritorijalna odbrana, SSNO, Beograd, 1981 je na strani 22 napisano: »Naša taktika mora vedno izhajati iz prednosti, ki nam jo nudi naš prostor oziroma pogoji, v katerih poteka bojevanje in boj, na zemljišču, ki ga dobro poznajo naše enote in še posebej prebivalci tega območja. To nam omogoča presenečenje, odločno in drzno ter aktivno bojno delovanje posameznikov, bojnih skupin, taktičnih in združenih taktičnih enot ter prebivalstva, ki sodelujejo v bojih in spopadih.«

v vseh dosedanjih vojnah. V osamosvojitveni vojni za Slovenijo so bili izraženi človeški, tehnološki, prostorski in časovni dejavniki oboroženega boja².

Njihovi učinki so se kazali na vseh ravneh osamosvojitvene vojne. Na strateški ravni so predstavljali boj za meje samostojne Slovenije, na operativni ravni pa so izstopali poskusi ločevanja izpostavljenih območij Slovenije. Na taktični ravni so odločali izidi spopadov med tehnološkim in človeškim dejavnikom. Vojaške aktivnosti med osamosvojitveno vojno so bile večplastne in različne. Vključevanje geografskega prostora v vojaške aktivnosti leta 1991 je poleg Slovenije obsegalo drugo ozemlje SFRJ in dobilo regionalno razsežnost, saj je bila to prva vojna v evropskem prostoru po koncu druge svetovne vojne.

Geografski pristop vrednotenja prostora omogoča vključitev bistveno širšega nabora različnih aktivnosti na vojaškoobrambno področju, ki so predstavljale sinergijo učinkov blokad, neposrednih spopadov, groženj, pogajanj in diplomatskih pritiskov med osamosvojitveno vojno.

Kratka analiza in pogled s časovne razdalje nakazujeta uporabo vseh ravni, obsegov in zvrsti geografskega prostora v vojaških aktivnostih na območju Slovenije med osamosvojitveno vojno. To je na prvi pogled presenetljivo, saj je bila osamosvojitvena vojna v Sloveniji kratka in omejena glede količinske uporabe enot.

Preglednica 1: Ravní, obseg in zvrst vojaške geografije

Raven	Obseg	Zvrst
Strateška	globalen/drava	geopolitika
Operativna	bojevališče	vojaškogeografska analiza
Taktična	bojišče	topografska analiza

Prirejeno po Brinkerhoff, 1993, 1056.

² Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo je leta 1983 izdal temeljni doktrinarni dokument Strategija oboroženega boja, ki je vseboval temeljna stališča o vzrokih in načinih uporabe (vojaške) sile v sodobnih razmerah. Zasnova splošne ljudske obrambe je temeljila na vojaških aktivnostih proti morebitnemu nasprotniku z vsemi silami in sredstvi. V posebnem poglavju so bili predstavljeni dejavniki oboroženega boja. Učinke dejavnikov oboroženega boja za vojaške potrebe na operativni in taktični ravni so razčlenili v Uputstvu za rad komandi - štabova, I, Uprava generalštaba JLA.

Za nekatere vojaške analitike in akterje v mednarodnih odnosih je sporna vključitev strateške ravni, globalnega obsega in geopolitičnega vrednotenja vojaških aktivnosti med osamosvojitveno vojno na ozemlju Slovenije.³ V kompleksno razsežnost osamosvojitvene vojne v Sloveniji leta 1991 so bili poleg neposrednih spopadov na ozemlju Slovenije in blokad vključeni številni mednarodni dejavniki, še zlasti na strateški ravni.

Strateška raven v osamosvojitveni vojni se je kazala ožje in širše. Ožje vrednotenje strateške ravni je predstavljalo vključitev celotnega ozemlja Slovenije v vojaške aktivnosti in vodenje osamosvojitvene vojne z vsemi vojaškimi, varnostnimi, zaščitnimi, gospodarski, političnimi ter družbenimi zmožnostmi v državnem obsegu Republike Slovenije. Širša ali geostrateška dimenzija je vključevala intenzivne geopolitične pritiske, odzive in mirovna posredovanja vodilnih evropskih držav ter Združenih držav Amerike na čelu. Pri tem je imela pomembno vlogo vojaška navzočnost sil Nata na zahodnih mejah Slovenije ter razpletanje politične krize v Sovjetski zvezi, ki je pospešeno razpadala in se preoblikovala iz republik v samostojne države.

2 GEOGRAFSKA ANALIZA VOJAŠKIH AKTIVNOSTI LETA 1991 V SLOVENIJI

2.1 Položaj, oblika in osnovne poteze ozemlja Slovenije pred in med osamosvojitveno vojno

Ozemlje Slovenije je bilo na strateški ravni v sklopu SFRJ prehodno območje med Panonsko in Padsko nižino na stičišču Dinarskega gorstva in Alp. Predstavljalo je kopenski tampon in oviro oziroma možno stičišče med silami Nata in Varšavskega pakta. Posebnost ozemlja Slovenije kot dela severozahodnega vojskovališča so bile državne meje SFRJ z Italijo in Avstrijo.

Umeščeno je bilo v severovzhodno bojevališče Socialistične federativne republike Jugoslavije, v pristojnosti petega vojaška območja, s sedežem v Zagrebu. Oblika, velikost in reliefna odprtost ozemlja Slovenije kot posledica dinarske slemenitve na jugovzhodu omogočajo boljšo prehodnost v smeri jugovzhod-severozahod kot pa zahod-vzhod. Prostorske strukture, še zlasti prometnice, so bile načrtno grajene v jugoslovansko prometno mrežo za hiter premik enot JLA iz Zagreba,

³ To dejstvo so nekateri uporabili kot argument, da je šlo v osamosvojitveni vojni za omejeno vojaško policijsko akcijo oziroma »operetno vojno«. Pri tem so tudi navajali (za njih) majhno število žrtev v spopadih in manj kot mesec dni trajajoče neposredne bojne aktivnosti.

Varaždina, Karlovca in Reke v notranjost Slovenije in za njihovo združitve z enotami v Sloveniji.

Zaradi vmesne lege med vzhodom in zahodom je bilo ozemlje Slovenije nasičeno z vojaškimi prostorskimi strukturami JLA. Nevarnost z vzhoda je minila, zato so bile enote JLA v Sloveniji osredotočene na možnost intervencije Nata. Hkrati so sproščene enote JLA v osrednji in severovzhodni Hrvaški predstavljale dodatno operativno silo za posredovanje v Sloveniji.

Poleg tega je JLA od leta 1945 izvedla številne vaje enot in poveljstev na ozemlju Slovenije. To naj bi bilo po predvidevanjih vodilnih v JLA zagotovilo za dobro poznavanje vojaškogeografskih značilnosti in uspešno orientacijo enot med premikom na ozemlje Slovenije. Ne prvo ne drugo se med vojno za Slovenijo ni zgodilo.

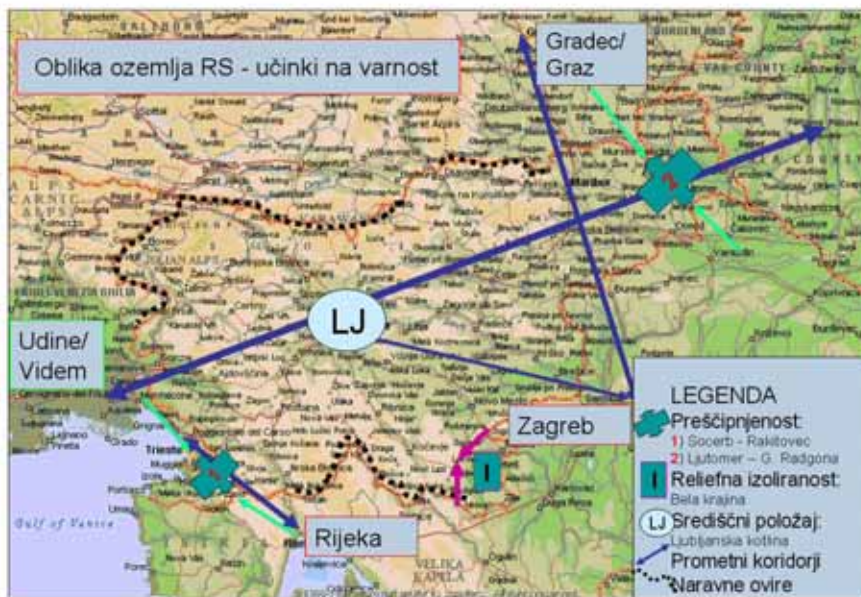
Notranja razslojitev in premestitve starešinskega kadra JLA pred in med izvajanjem vojaških aktivnosti v osamosvojitveni vojni so dodatno oslabile njihova poveljstva in enote. Na odgovorna poveljniška mesta so bili postavljeni častniki, za katere so v vrhu JLA predvidevali, da bodo brezpogojno izvrševali ukaze. Njihovo poznavanje posebnosti in značilnosti družbenogeografske realnosti ter prostorskih posebnosti je bilo slabše, zato načrtovanih vojaških aktivnosti niso zmogli kompleksno vključiti v geografski prostor Slovenije.

Prostor Republike Slovenije je zaradi orografskih in hidrografske posebnosti ter bližine meje zelo zožen na jugozahodu in severovzhodu. Učinke zoženosti dodatno krepijo prometnice v smeri jugovzhod-severozahod in majhne razdalje med mejami s sosednjimi državami.

Zoženost na jugozahodu omogoča pogoje za ločitev celinskega od primorskega dela Slovenije. V tem primeru se odreže dostop do morja in pristanišča Koper. Zožitev ozemlja na jugozahodu predstavlja območje med Podgorjem in Socerbom, tik nad kraškim robom pri Črnem Kalu. Učinke navedene zožitve krepí reliefno dobro prehodno Podgrajsko podolje v obliki prometnega koridorja Starod-Kozina. Dodatni prehod omogočata Vremska in v podaljšku Vipavska dolina.

Tako rezanje ozemlja Slovenije na jugozahodu je omogočalo razmestitev številnih vojašnic v vseh večjih krajih Notranjske in Primorske, ki so jih dodatno okrepile enote JLA s širšega območja Reke.

Karta 1: Učinki oblike ozemlja Slovenije v vojni za osamosvojitve leta 1991

Drugo območje zoženosti je na osi Ljutomer-Gornja Radgona, ob desnem bregu Mure. V tem primeru je Pomurje ločeno od drugih delov Slovenije. Dodatni koridor rezanja ozemlja Slovenije omogoča tudi dolina Pesnice ter cestna povezava med Gruškovjem in Šentiljem.

Za izvedbo vojaških aktivnosti pri napadu na samostojno Republiko Slovenijo junija in julija 1991 so načrtovalci v JLA predvideli razdelitev ozemlja Slovenije. Pogoj za uspešno razkosanje je v prvi fazi predstavljal premik oklepni enot JLA po navedenih koridorjih na območjih zožitve jugozahodnega in severovzhodnega dela Slovenije. V drugi fazi so načrtovali zasedbo teh koridorjev. Priprave oziroma odgovor slovenskega vodstva in obrambnih sil je bil preprost. Kjer je obstajala možnost vojaških aktivnosti in odpora, so načrtovali ter izvedli najprej oviralne akcije, torej barikade in blokade, pozneje pa tudi oborožen boj z JLA. Določena so bila najpomembnejša območja križišč, prevalov, mostov in vpadnic v mesta, kjer je bilo s postavitvijo barikad, okrepljenih s sorazmerno šibkimi protioklepni sredstvi, mogoče ustaviti oklepne kolone JLA.

Karta 2: Območja operacij v vojni za osamosvojitve Slovenije leta 1991

Glede na glavno zamisel obrambe sta bila pomembna varovanje in posest vsaj nekaj mejnih prehodov Slovenije z Italijo in Avstrijo. Zaradi odmaknjenosti, zoženosti ozemlja na severovzhodu in hidrografskih ovir so bili mejni prehodi z Madžarsko manj pomembni.

Orografske posebnosti dela meje z Avstrijo in Italijo so omejevale možnost nemotene in zadostnega čezmejnega prometa in aktivnosti Republike Slovenije. Hkrati so orografske ovire in kanalizirane komunikacije predstavljale izolacijo mejnih enot JLA v Posočju, vzhodnih Karavankah in na Kozjaku.

Za ozemlje Slovenije so značilni velika razgibanost površja, malo sklenjenih ravninskih predelov in obsežni gozdovi. Druženogeografska podoba ozemlja Slovenije je posledica policentričnega razvoja in poselitve. To je predstavljalo možnost učinkovite izrabe prostora na taktični ravni tako za JLA kot za slovensko stran v osamosvojitveni vojni leta 1991.

Isolacije, neprekinjen nadzor in spremljanje delovanja enot JLA so omogočili slovenskim obrambnim silam ter strukturam pravočasno in učinkovito načrtovanje taktično majhnih, vendar učinkovitih oviralnih in bojnih aktivnosti na celotnem ozemlju Slovenije. Oviralne in bojne aktivnosti so temeljile na visoko motiviranih pripadnikih obrambnih sil Slovenije ter aktivni podpori prebivalstva in družbenih struktur.

2.2 Izraba prostorskih dejavnikov v osamosvojitveni vojni

Reliefno zaprta obmejna območja so omogočala odlične pogoje za vojaškogeografski izkoristek prostora. Ta se je kazal v smiselni in učinkoviti razmestitvi taktičnih skupin TO, ki so blokirale izolirane posadke JLA v obmejnih stražnicah, jih vojaško nevtralizirale ter prisilile k predaji. To dejstvo je bilo odločilno za predajo večine stražnic v Julijskih Alpah, na Karavankah in Kozjaku. Tako je bil ves čas zagotovljen slovenski nadzor delov meje proti Avstriji in Italiji, kar je bilo odločilno za nevtralizacijo poskusov blokade meje, ki jo je poskušala izvesti JLA.

Razpršenost in veliko število vojaških skladišč, ki so bila večinoma zunaj neposrednega dosega večjih vojašnic JLA, sta bila značilnost druge skupine objektov, ki jih je bilo lažje blokirati in vojaško obvladati. Majhnost in kratkost obsega vojaških akcij pri zasedbi teh skladišč sta omogočali lokacija in okolica območja.

Pri vojaškem skladišču Borovnice je bila odločilna njegova lega v zatrepni dolini Prušnice, ki je imela izhod le nizvodno in je bila reliefno zatesnjena z zahoda, juga in vzhoda. Zato je bila blokada preprosta in učinkovita, kar je prisililo enoto JLA, ki je varovala vojašnico, k predaji. Dostop intervencijskih enot JLA je bil zaradi hidrografskih razmer na Ljubljanskem barju mogoč le po cesti na njegovem obrobju od Vrhnike proti Borovnici. Ta je vodila skozi naseljene kraje, ob vznožju pobočij, poraščenih z gozdom, zato intervencija številčno šibkih sil JLA iz vojašnice na Vrhniki ni bila realna.

Podobno je bilo z zasedbo skladišča orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev (MES) v Zgornji Ložnici pri Slovenski Bistrici. V Slovenski Bistrici je sicer bila večja vojašnica, ki pa je imela le topniško oborožitev, ne pa oklepni enot za posredovanje ob zasedbi skladišča JLA, Zgornja Ložnica. Reliefno prikrit dostop s severa in številne lokalne ceste, ki vodijo proti slovenjebistriškemu delu Pohorja, so bili vojaškogeografsko izhodišče za uspešno zasedbo skladišča in disperzijo oborožitve, streliva ter MES v enote in priročna terenska skladišča TO.

Navidezno majhen obseg vojaških akcij (taktična raven) pri zasedbi navedenih skladišč orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev JLA je bil odločilen (strateška raven) za pospešeno oborožitev ter krepitev tehnološkega dejavnika na strani TO.

Izkoristek vojaškogeografskih značilnosti je bil odločilen tudi na območjih nekaterih izpostavljenih in od večjih vojašnic oddaljenih centrov zvez, na primer na Trdinovem vrhu ali Boču ter v vojaških skladiščih.

Slika 1: Vojaške prostorske strukture na Trdinovem vrhu

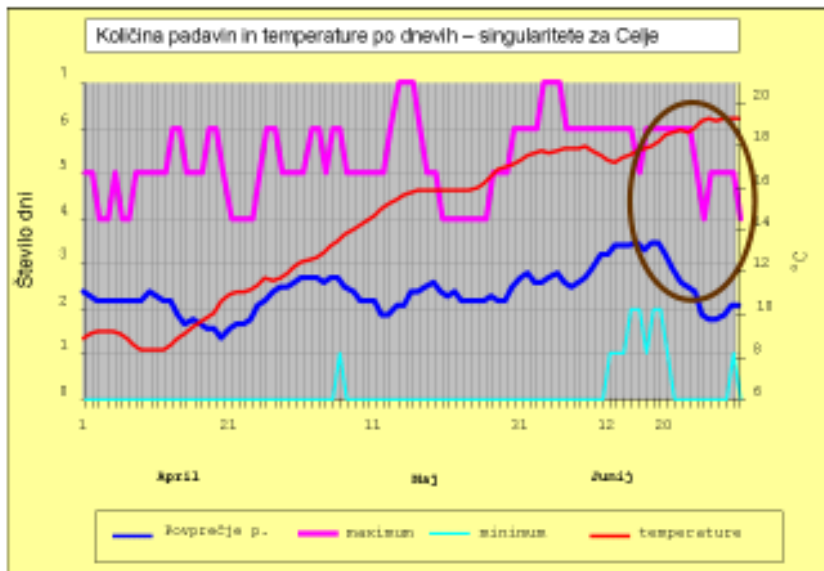
Foto: Z. Bratun, 2003

Odločilni preobrat so slovenske obrambne sile ustvarile z ustavitvijo oklepnih kolon JLA na območjih Šentilja, Ormoža, Ljutomera, Medvedjeka, Krakovskega gozda in Prilip. V zahodni Sloveniji je izstopal izkoristek prostorskih struktur in naselij za prikrit dostop ter uspešen napad taktičnih skupin TO na razgaljene in maneversko zaprte oklepne enote v bližini mejnih prehodov na Goriškem. Na teh območjih je sinhronizacija vojaškogeografskih učinkov prostora in racionalne izbire taktičnih postopkov omogočila začasno in učinkovito prevlado po obsegu skromnih obrambnih sil nad tehnično boljše opremljeno in oboroženo JLA.

Pri izrabi vojaškogeografskih učinkov prostora na območju Šentilja je imel odločilno vlogo hidrografske dejavnik v kombinaciji z natančno izbranim krajem barikade na cesti Maribor-Šentilj. Mokrotna dolina s potokom Cirknica omejuje in kanalizira (magistralna cesta in železniška proga med Mariborom in Šentiljem) premik v smeri jug-sever. Postavitev blokad je prisilila poveljnika

oklepne kolone JLA, določene za zasedbo mejnega prehoda Šentilj, v spremembo premika na zamočvirjeno danjo ravnico ob potoku Cirknica. Zaradi deževja je bila danja ravnica dodatno razmočena in neprimerna za premik oklepnikov, ki so zagazili v blato, obstali in postali neuporabni za izvedbo zasedbe mejnega prehoda.

Grafikon 1: Singularitete za območje Celja, 30-letno povprečje

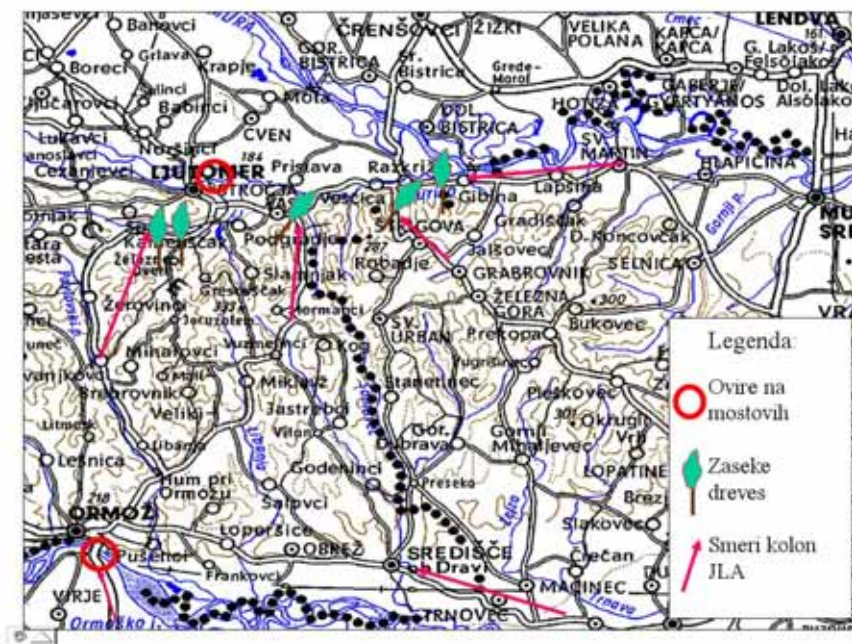
Vir: HMZ, 2000

Iz grafov se vidi povečana količina padavin in števila padavinskih dni za obdobje med 20. in 30. junijem, kar je posledica prehoda večjega števila hladnih front čez Slovenijo in nastanka sekundarnih depresij v Sredozemlju. Zato je v tem obdobju večja razmočenost nižinskih predelov, zmanjšana je vidljivost, vremenski pogoji so primerni za prikrit premik.

Spopadi na območju Ljutomera in Ormoža so potekali na operativni ravni. Ključno dejstvo za to trditev je poskus rezanja in sekanja ozemlja Slovenije na črti Ljutomer-Gornja Radgona. Številčno šibkejše in najprej le s pehotnim orožjem opremljene enote TO so izkoristile vsako naravno značilnost za povečanje učinka svojih akcij in bojov z oklepno-mehaniziranimi kolonami JLA, ki so prihajale iz več smeri v valovih.

Pripadniki enot TO so se odločili za kombinacijo prometnega in hidrografskega dejavnika v obliki postavljenih blokad na mostovih čez Dravo pri Ormožu in Ščavnico pri Ljutomeru. Pri tem je bilo pomembno, da vojaško nepomembna rečica Ščavnica teče v meliorirani strugi, ki ima dimenzije in značilnosti protioklepnega jarka. Posledica tega dejstva je bila zgoščenost vojaških premikov kolon JLA proti mostovoma čez Ščavnico med Gibino in Stročjo vasjo ter pri Ljutomeru. Prehodi čez Muro niso bili tako pomembni, saj bi z osvojitvijo in nadzorom koridorja Ljutomer–Gornja Radgona tako in tako padli v roke JLA. Po obsegu in učinku druga izraba geografskega prostora je predstavljala izkoristek kombinacije antropogene oblike reliefa in gozdne vegetacije na območju Zgornjega in Spodnjega Kamenščaka, Štrigove in Gibine.

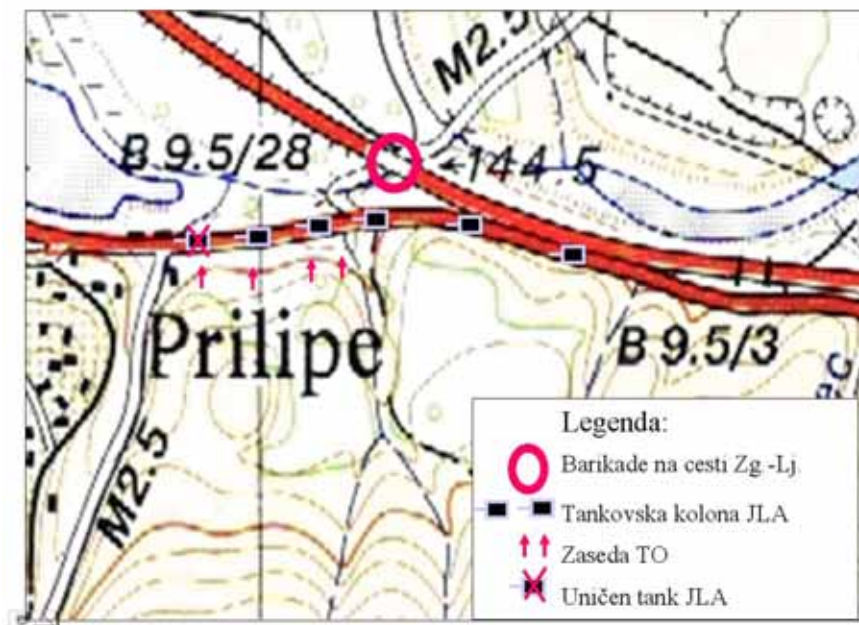
Karta 3: Prikaz izkoristka prostora na območju Ljutomera v vojni leta 1991

V Krakovskem gozdu je bila ustavljena, obkoljena in zajeta kolona vojaških vozil JLA, ki se je pred tem umaknila z Medvedjeka. Območje bojnih aktivnosti je izbralo vodstvo TO Dolenjske pokrajine. Izkoristili so učinke vkopa cestišča na ravnem vendar gozdnatem območju, ki je onemogočalo obhod, bočni manever kolone zunaj cestišča ter uporabo protiletalskih topov na oklepnih vozilih JLA zaradi omejenega nagiba topovskih cevi.

Spopad pri Prilipah je značilen primer izkoristka površinskih reliefnih oblik za postavitev blokade in bočnega delovanja majhne, vendar udarne bojne skupine na oklepno kolono. V tem primeru je bil izbor območja kot prostorskega dejavnika oboroženega boja odločujoč v razmerju do tehnološkega dejavnika. Takega načina določitve položaja ne more biti, če pri njegovi izbiri odločilno ne sodelujejo dobri poznavalci širšega območja, strokovnjaki za interpretacijo topografskih vsebin topografske karte in načrtovalci vojaških aktivnosti, ki so že v preteklosti določili najpomembnejša območja za tako bojevanje.

Shema 1: Prikaz spopada pri Prilipah

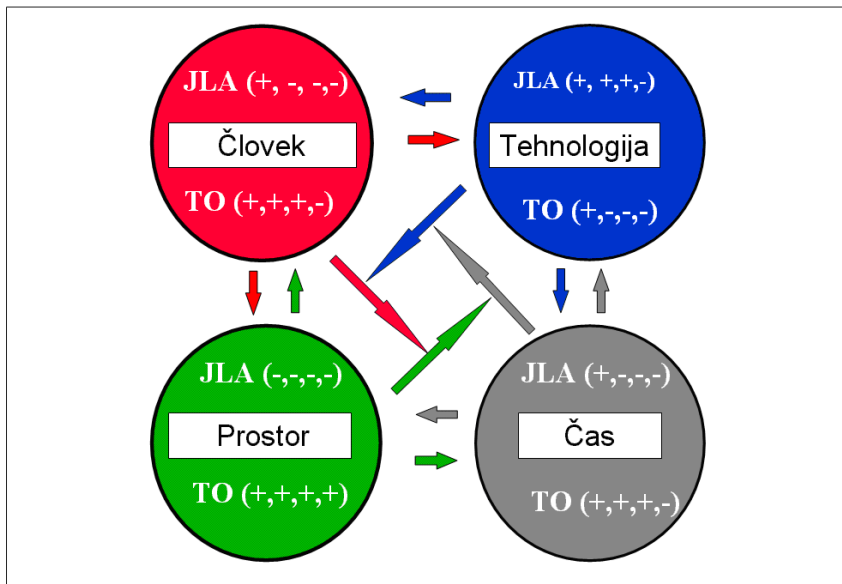

Vojna za osamosvojitve Slovenije in tudi posamezni spopadi ter boji so potekali pod močnim učinkom geografskih dejavnikov.

Preglednica 2: Ravni, dejavniki in učinki geografskega prostora na vojaške aktivnosti leta 1991

Raven	Dejavnik	Učinki	Stran
Strateška	oblika ozemlja	rezanje ozemlja Slovenije na zožitvah	JLA
	meje	prehodnost in nadzor prometa	JLA in TO
	prebivalstvo	namestitev, število ljudi, pomoč enotam in policentrična poselitev	TO
	energetika	grožnja letalskega napada na Nuklearno elektrarno Krško	JLA
Operativna	promet	blokada cest, križišč in mostov s kamioni in zaseki	TO
	energetika	odklop električne energije vojašnicam	TO
	komunikacije	telekomunikacijske povezave poveljstev JLA	JLA
		prisluh radijskemu prometu	TO
	vreme	padavine in oblačnost	TO
		temperature	JLA in TO
Taktična	relief	določitev območja zased in spopadov	TO
	vreme	vidljivost za letalske napade	JLA
	hidrografski in geološki	kanaliziranje oklepnih enot JLA na močvirne predele	TO
	vegetacija	zaseki cestišč, maskiranje in prikrit premik enot	TO

Schema 2: Izkoristek učinkov dejavnikov oboroženega boja v osamosvojitveni vojni

3 SKLEP

Republika Slovenija je mlada država. Državnost smo si Slovenci priborili v osamosvojitveni vojni leta 1991. Ozemlje Slovenije je bilo na strateški ravni v sklopu SFRJ prehodno območje med Panonsko in Padsko nižino na stičišču Dinarskega gorstva in Alp. Predstavljalo je kopenski tampon in oviro oziroma možno stičišče med silami Nata in Varšavskega pakta.

Zaradi vmesne lege med vzhodom in zahodom je bilo ozemlje Slovenije nasičeno z vojaškimi prostorskimi strukturami JLA. Teoretični model in metodološka izhodišča vrednotenja prostora so bila v JLA omejena na ugotavljanje značilnosti zemljišča. To je predstavljalo temeljno (topografsko) kategorijo prostora. Omejitev geografskega prostora na zemljišče in geografske na topografsko kategorijo je povzročilo enostransko dojetje procesov in medsebojne prepletenosti odnosov med objekti in subjekti na ozemlju Slovenije. Obseg, vrste in rezultati vojaških aktivnosti JLA in TO v osamosvojitveni vojni so bili precej posledica učinkov prostorskega dejavnika na ozemlju Slovenije. Na strateški ravni je izstopal boj za meje samostojne Slovenije, na

operativni ravni so potekali poskusi rezanja izpostavljenih območij ozemlja Slovenije. Na taktični ravni so odločali izidi spopadov med tehnološkim in človeškim dejavnikom.

Vsa vojna za osamosvojitve Slovenije je potekala pod močnim učinkom geografskih dejavnikov. Za izvedbo vojaških aktivnosti pri napadu na samostojno Republiko Slovenijo junija in julija 1991 so načrtovalci v JLA predvideli razdelitev ozemlja Slovenije, ki je zaradi orografskih in hidrografskih posebnosti ter bližine meje zelo zožen na jugozahodu in severovzhodu.

Na reliefno zaprtih obmejnih območjih so taktične skupine TO blokirale izolirane posadke JLA v stražnicah, jih vojaško nevtralizirale in prisilile k predaji. Izkoristek vojaškogeografskih značilnosti je bil odločilen tudi na območjih nekaterih izpostavljenih in od večjih vojašnic oddaljenih centrov zvez ter v vojaških skladiščih. Odločilni preobrat so slovenske obrambne sile ustvarile z ustavitvijo oklepni kolon JLA na območjih Šentilja, Ormoža, Ljutomera, Medvedjeka, Krakovskega gozda in Prilip, kjer so učinkovito izkoristile lokalne vojaškogeografske značilnosti bojišča.

Viri in literatura

- R. J. Brinkenhoff: Geography, Military; International Military and Defense Encyclopedia by Trevor N. Dupuy, Brassey's Book Orders, Macmillan, New Jersey 1993, 1055-1062.
- Z. Bratun: Geografski dejavniki državnovarnostnega sistema Republike Slovenije, doktorska disertacija, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1997.
- I. Dražnik: Delovanje Teritorialne obrambe na območju Ljutomera, Ormoža in Gornje Radgone v vojni leta 1991, v: Dela 15, Vojaška geografija v Sloveniji, Posvet, ur. Bratun, Ministrstvo za obrambo, Center vojaških šol, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana 2000, str. 154-170.
- H. Faringdon: Strategic geography, Routledge, London and New York 1989.
- A. Gutman: Izkoristek geografskega prostora Dolenjske in Bele krajine v vojni za Slovenijo leta 1991, v Dela 15, Vojaška geografija v Sloveniji: Posvet. Ur. Bratun, Z.: Ministrstvo za obrambo, Center vojaških šol, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana 2000, str. 33-41.
- J. Janša: Premiki, Nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992, Mladinska knjiga, Ljubljana 1992.

- SSNO: Strategija oboroženega boja Beograd, VIZ, 1983.
- SSNO: Taktika, organizacija i namena kopnene vojske JNA i teritorijalna odbrana, SSNO, Beograd 1981.
- B. Zupančič: Računalniška obdelava povprečja 7 dnevnih meteoroloških parametrov (povprečno število padavinskih dni in povprečna temperatura zraka ter povprečno število padavinskih dni in povprečen zračni pritisk) za obdobje 1961–1990, merilna postaja Celje, Hidrometeorološki Zavod Republike Slovenije, Ljubljana 1997.

5 Pregled shem, kart, slik in preglednic:

Shema 1	Prikaz spopada pri Prilipah
Shema 2	Izkoristek učinkov dejavnikov oboroženega boja v osamosvojitveni vojni
Karta 1	Učinki oblike ozemlja Slovenije v vojni za osamosvojitvev leta 1991
Karta 2	Ozemlje Republike Slovenije, območje operacij v vojni za osamosvojitvev leta 1991
Karta 3	Prikaz izkoristka prostora na območju Ljutomera v vojni leta 1991
Slika 1	Vojaške prostorske strukture na Trdinovem vrhu
Preglednica 1	Ravni, obseg in zvrst vojaške geografije
Preglednica 2	Ravni, dejavniki in učinki geografskega prostora na vojaške aktivnosti leta 1991

ORGANIZACIJA IN ZNAČILNOSTI VODENJA IN POVELJEVANJA V OSAMOSVAJANJU SLOVENIJE 1990/91

Za objavo prispevka, ki je bil predstavljen tudi na posvetu *Vojna za Slovenijo 1991* in je potekal v organizaciji Centra za vojaškozgodovinsko dejavnost 26. in 27. novembra 2002, sem se odločil, ker je to obdobje s strokovnega vidika zanimivo in posebno, vendar še premalo strokovno opredeljeno, zgodovinsko neraziskano in premalo publicirano. Gre za pomembno obdobje iz novejšje zgodovine Slovencev, saj smo prvič uresničili tisočletne sanje po osamosvojitvi.

V uvodnem delu glavno pozornost namenjam kronološkemu pregledu različne organiziranosti vodenja in poveljevanja na posameznih ravneh, in sicer federacije in republike, ter v posameznih obdobjih pred in med osamosvajanjem. Opredeljujem tudi spreminjanje normativno pravnega področja organiziranosti in pristojnosti. V prispevku opozarjam na obdobje razorožitve TO Slovenije ter na čas Manevske strukture narodne zaščite in reorganizacije TO, ki sta pomenila oblikovanje nove oborožene sile Slovenije v času njenega osamosvajanja.

V drugem vsebinskem sklopu prispevka najprej opisujem dogajanja v obdobju priprav na osamosvojitve in v poglavju *Vojna za samostojnost* podrobneje opredelim organe vodenja in poveljevanja (ViP) ter njihove značilnosti. Poleg splošnih ugotovitev izpostavljam ravni vodenja in poveljevanja ter njihove značilnosti. Zaradi pomanjkanja objektivnih podatkov kot posledice nedostopnosti in neurejenosti arhivskega gradiva sem uporabil metodo pričevanja oziroma izjave udeležencev v vojni, s katerimi poleg svojih ugotovitev potrjujem tudi splošne ugotovitve o upravičenosti in učinkovitosti takratnega sistema.

Nameraval sem opozoriti predvsem na **organizacijo in posebne značilnosti sistema vodenja in poveljevanja** v pripravah in izvajanju aktivnosti osamosvojitve v obdobju 1990/91. Gre za pomembno obdobje, v katerem se z osamosvojitvenimi prizadevanji postopno na novo preoblikuje tudi obrambni sistem in njemu primerno prilagojena organizacija in pristojnosti na področju vodenja in poveljevanja.

Organizacija obrambnih priprav in sistem vodenja ter poveljevanja sta se v procesu osamosvajanja prilagajala takratnim razmeram, potrebam in možnostim. Uspešno in učinkovito organizacijo vodenja in poveljevanja med vojno 1991 za samostojno Slovenijo lahko pripisujemo pravočasnim organizacijskim pripravam na odpor ter usklajenemu in enotnemu sodelovanju vseh subjektov odločanja. Pri tem se izpostavlja zelo pomembna vloga Republiške koordinacijske skupine in vloga pokrajinskih koordinacijskih podskupin, ki so uspešno usklajevale vse obrambne dejavnosti TO, policije in subjektov civilne obrambe. Vodenje in poveljevanje je bilo organizirano in se je izvajalo tako na strateški, operativni ter taktični ravni. Uspešno organiziranje in delovanje pa je v precejšnji meri tudi posledica dobro organiziranih obrambno-varnostnih priprav vseh družbenih subjektov in osveščenosti ljudi v preteklosti.

1 ORGANIZIRANOST OBRAMBNEGA SISTEMA

1.1 Vodenje in poveljevanje v SFRJ

Sistem Splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite je bil z normativno pravnimi predpisi enotno urejen za celotno območje in vsa področja družbenega delovanja nekdanje države SFRJ.

Poleg ustavnih določb je področje enotnega obrambno-samozaščitnega sistema SFRJ podrobneje urejal **Zakon o narodni obrambi**. V tem zakonu so bile opredeljene najpomembnejše določbe organiziranosti obrambnega sistema na vseh področjih družbenopolitičnega delovanja, naloge posameznih nosilcev in pristojnosti organov oblasti.

Kot zanimivost naj opomnim, da je zvezni Zakon za obrambo v VII. poglavju podrobneje opredelil vlogo, naloge in pristojnosti **komitejev za SLO in družbeno samozaščito**, ki so delovali v vseh družbenopolitičnih skupnostih organizacij združenega dela, krajevnih skupnostih in drugih organizacijah, čeprav ni bil organiziran na ravni federacije.

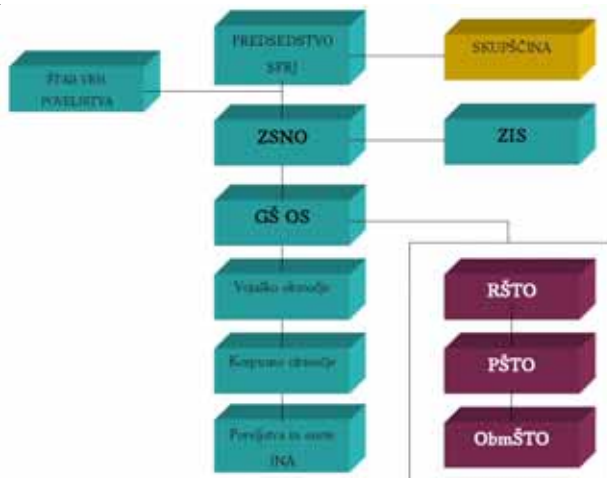
Druga pomembna značilnost je pristojnost komitejev in zelo **velika vloga Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ)** na področju obrambnega sistema.

V nadaljevanju je zakon podrobneje opredelil vlogo in naloge posameznih zveznih organov, pri čemer je treba izpostaviti posebno vlogo **Zveznega sekretariata za narodno obrambo (ZSNO)**, ki je imel na podlagi zakona zelo velike pristojnosti pri urejanju zadev sistema SLO in DS, še zlasti pri organiziranosti in razvoju oboroženih sil (JLA in TO).

Oborožene sile SFRJ so bile opredeljene v posebnem poglavju zakona, kjer posamezne določbe opredeljujejo organizacijo, naloge, pristojnosti, vodenje in poveljevanje. V tem delu zakona je več zanimivih opredelitev, ki bi bile z današnjega vidika proučevanja novejših vojaške zgodovine potrebne posebne analize in komentarjev. Naj naštejem le nekatere: vloga ZKJ znotraj JLA, jezik poveljevanja, naloge JLA v sistemu družbene samozaščite, izredne razmere, vloga in naloge TO po republikah, imenovanje in pristojnosti komandantov TO ipd.

V sistemu vodenja in poveljevanja na ravni SFRJ je nujno izpostaviti zelo veliko vlogo maršala **Tita**, ki jo je imel kot vrhovni komandant vseh oboroženih sil in predsednik države. Po njegovi smrti vlogo vrhovnega poveljnika prevzame **Predsedstvo SFRJ** kot kolektivni organ odločanja. Od izvršnih organov ima poleg **vlade** najpomembnejšo vlogo **ZSNO (Zvezni sekretariat za narodno obrambo)**, ki med drugim po pooblastilu opravlja tudi nekatere naloge vodenja in poveljevanja vrhovnega poveljnika.¹ Te pristojnosti so z vidika moči odločanja zelo pomembne (tudi za študijsko proučevanje), predvsem če upoštevamo dejstvo, da je pod ZSNO spadal **Generalštab JLA** in da je konec 80. let bil imenovan še **Štab vrhovnega poveljstva oboroženih sil**, ki ga je prav tako vodil zvezni sekretar za narodno obrambo.

Shema vodenja in poveljevanja oboroženim silam SFRJ leta 1991

¹ Zakon o obrambi SFRJ v 108. čl. opredeljuje možnost prenosa določenih pristojnosti vodenja in poveljevanja Predsedstva SFRJ kot vrhovnega poveljnika na zveznega sekretarja za narodno obrambo.

1.2 Nastanek in razvoj TO

Okupacija Češkoslovaške leta 1968 s strani držav Varšavskega sporazuma je pomenila, da vojna nevarnost postaja resničnost. Da bi Jugoslavija postala vojaško še močnejša, so tega leta po republikah organizirali sistem teritorialne obrambe. Tako se je uresničila dolgoletna želja nekaterih republik, zlasti Slovenije, da pridobijo vsaj del vojaške organizacije kot izročilo in nadaljevanje tradicij slovenske partizanske vojske.

Začetek TO Slovenije je bil 20. novembra z ustanovitvijo Glavnega štaba za splošni ljudski odpor (GŠ SLO), ki je organiziral delovanje conskih štabov in pozneje še občinskih štabov TO in poveljstev partizanskih enot. Vojaška organizacija TO se je zgledovala po izkušnjah NOB, saj so jo vodili nekdanji partizanski komandanti in upokojeni oficirji JLA. Organizirana je bila po teritorialnem in proizvodnem načelu ter oborožena predvsem z lahkim pehotnim orožjem, ki ga JLA ni več potrebovala. Ker sodobnega orožja ni bilo mogoče dobiti, se je Slovenija odločila za samostojni nakup v tujini, zaradi česar je prišlo do politične afere².

TO Slovenije je nadaljevala z uspešnim razvojem, organizirane so bile brigade TO in v sistem je bilo vključenih skoraj štiri odstotke prebivalstva. V začetku 80. let je prišlo do reorganizacije TO, saj je ZSNO preprečil oblikovanje večjih enot TO, ki so se pozneje podredile poveljstvu JLA, organiziranem v nova vojna območja in korpuse. JLA si je skušala TO popolnoma podrediti tudi z načrtno kadrovske politiko na vodilnih štabnih funkcijah, kar pa jim v Sloveniji ni v celoti uspelo.

1.3 Vodenje in poveljevanje TO v Sloveniji

Obrambno-samozaščitni sistem v Republiki Sloveniji je urejal **Zakon o Splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti** (SLO in DS).³ Zakon je skladno z enotnimi načeli organiziranosti in delovanja obrambnega sistema takratne skupne države urejal razmere, organiziranost, naloge in pristojnosti v SR Sloveniji. Poleg splošnih določb o pravicah in dolžnostih posameznih subjektov obrambno-samozaščitnega sistema je v svojih uvodnih poglavjih opredeljeval tudi vlogo **komitejev za SLO in DS**. V nadaljevanju pa so bile opredeljene

² Slovenija je nabavila 500 brzostrelk ingram in nekaj ostrostrelskih pušk. JLA je odločno protestirala proti samovolji Slovenije pri nabavi orožja in prišlo je do političnih zaostritev, pri čemer sta bila zamenjana prvi komandant TO Slovenije general Bojan Polak - Stjenka in komisar Albert Jakopič - Kajtimir.

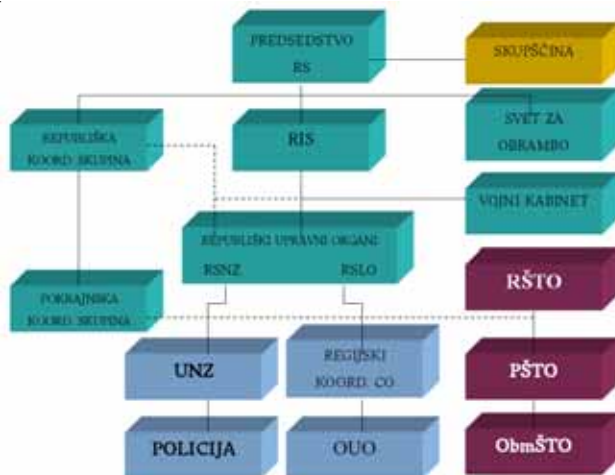
³ Zakon o SLO in DS SR Slovenije, Ur. l. SRS, št. 35/1982 (s poznejšimi dopolnitvami);

naloge in pristojnosti organov oblasti, posebno poglavje je bilo namenjeno Teritorialni obrambi (TO), Narodni zaščiti (NZ)⁴ in Civilni zaščiti, druga poglavja pa so opredeljevala obrambno usposabljanje, varnost in financiranje.

Izpostavljam samo nekaj najpomembnejših vprašanj vodenja in poveljevanja v TO:

- **dvojna odgovornost komandantov TO**, saj so bili za svoje delovanje odgovorni nadrejenemu starešini in pristojnemu organu - ustanovitelju;
- pomembna vloga komitejev za SLO in DS, ki so lahko ob razglasitvi **izrednih razmer** vključevali tudi TO, komandanti so bili v takem primeru odgovorni tudi temu organu;
- **imenovanje** komandantov je bilo urejeno s sistemom predlaganja in soglasja. Primer: komandanta TO občine je imenoval komandant TO SRS na **predlog** Sveta za SLO in DS občine po prejšnjem **soglasju** pokrajinskega odbora (PO) in **mnenju** komandanta TO pokrajine;
- **območja pokrajin** so bila opredeljena skladno z vojaškoteritorialno razdelitvijo SRS kot posebno delitvijo, saj delitev na pokrajine ni bila skladna z upravno delitvijo;
- komandanta TO SRS je **imenovalo** Predsedstvo SFRJ na **predlog** Predsedstva SRS in je bil za svoje delovanje **odgovoren** poleg Predsedstva SFRJ tudi Predsedstvu SRS, Skupščini SRS, IS ter Komiteju za SLO in DS SRS.

Shema vodenja in poveljevanja TO Slovenije leta 1991

⁴ Narodna zaščita, kot posebna oblika samozaščitnega organiziranja v Sloveniji.

V času političnih sprememb v Sloveniji in sporov med SRS in SFRJ, še zlasti na področju vprašanj financiranja in pošiljanja nabornikov v JLA, je Skupščina SRS marca 1990 sprejela **Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o SLO in DS**.

Poleg mnogih sprememb in dopolnitev naj izpostavim: ukinejo komiteje za SLO in DS, ukinejo pokrajinske odbore in sprejmejo izhodišča za oblikovanje novih pokrajin, spremenijo se pristojnosti in odnosi med RS in federacijo, povečajo se pristojnosti organov RS, na novo se opredeli vloga in pristojnost pokrajinskega štaba za TO (PŠTO) in imenovanje novih komandantov.

Politične razmere in spremembe so v nadaljevanju imele za posledico postopno zaostrovanje odnosov med SFRJ in RS.

2 RAZOROŽITEV TO IN POMEN MSNZ

2.1 Razorožitev TO

Po daljšem in prikritem prizadevanju JLA za podrejanje TO, se je to v začetku leta 1990 sprevrglo v odkrito in načrtno delovanje. Že januarja 1990 je general Ivan Hočevar izdal ukaz o pregledu skladišč in sredstev OVO, ki so bila zunaj objektov JLA. S tem ukazom so se začeli ustvarjati pogoji za poznejšo razorožitev TO, ki se je stopnjevala s sejo vojnega sveta konec aprila v Beogradu, kjer so razpravljali o političnem položaju v Sloveniji in na Hrvaškem. Na seji je bil sprejet tudi sklep o razorožitvi TO, na podlagi katerega je general Hočevar, komandant TO Slovenije, 15. maja 1990 izdal Ukaz št. SZ 625/1-90 o predaji orožja TO v varovanje JLA. Komandanti TO pokrajin so izdali svoje ukaze o predaji orožja TO v objekte JLA. V mnogih večjih pokrajinskih štabih TO, kjer so bili vodje aktivni oficirji JLA, ob predaji orožja ni bilo posebnih zapletov. Proti takšnemu ukazu ni bila mogoča organizirana akcija, saj z njim ni bilo seznanjeno niti najvišje republiško vodstvo, čeprav bi ga moral seznaniti komandant RŠTO, ki je bil po zvezni in republiški zakonodaji podrejen tudi Predsedstvu RS. Predaji orožja so se uprli le v nekaterih OŠTO.⁵

2.2 Nastanek, organizacija in vodenje MSNZ

Konec aprila 1990 je bila v Beogradu seja vojnega sveta, na kateri so razpravljali

⁵ Predajo orožja so zavrnili v OŠTO Brežice, Dravograd, Jesenice, Kranj, Krško, Lendava, Litija, Mozirje, Radlje ob Dravi, Radovljica, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Tržič, Velenje in Žalec.

o političnem položaju v Sloveniji in na Hrvaškem ter na podlagi ocen takratnega stanja sprejeli dogovor o razorožitvi TO. Na tej podlagi je tudi general Hočevar, komandant RŠTO v Sloveniji, izdal **Ukaz o predaji orožja TO** v varovanje JLA.⁶

Iz spontanega odpora proti nezakonitemu pobiranju orožja TO je nastala najbolj konspirativna organizacija - **Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ)**.

Pobudniki ustanovitve MSNZ so našli normativno pravno podlago v Zakonu o SLO in DS, kjer je v VIII. poglavju opredeljena posebna oblika - posebnost samozaščitnega organiziranja in delovanja ljudi v RS, ki jo mnogi v JLA niso odobraval, oziroma so se ji posmehovali. Treba je bilo poiskati **rešitev za vmesni čas** do drugačne učinkovite obrambno-samozaščitne institucionalne organiziranosti.⁷ Normativno pravna podlaga so torej zakonske določbe o NZ, kjer že uvodni 173. čl. najširše opredeljuje njeno vlogo.⁸ Oblikovala se je »posebna formacija« s pripadniki TO iz cele Slovenije.

Organizacija in pristojnosti po zakonu o SLO in DS so bile glede organiziranosti Narodne zaščite razdeljene na obrambni resor in resor notranjih zadev. Zato se je tudi MSNZ organizacijsko oblikovala v sodelovanju in uresničevanju dejavnosti obeh organov, RSLO in RSNZ.

Pobudniki organiziranja MSNZ⁹ so s pomočjo imenovanih 13 pokrajinskih načelnikov, ki so dobro sodelovali s predstavniki milice na terenu, imenovanimi načelniki po občinah, mnogimi pripadniki TO in drugimi, organizirali mrežo sodelavcev, pri čemer so veljali strogi varnostni ukrepi in delovanje v popolni tajnosti.¹⁰

⁶ Ukaz komandanta RŠTO RS, št. SZ 625/1-90 z dne 15. 5. 1990.

⁷ Janša Janez, Premiki, ZMK, Ljubljana, 1992.

⁸ Člen 173, »NZ je najširša organizirana oblika samozaščitnega in samoobrambnega delovanja delovnih ljudi in občanov v ... za zavarovanje z ustavo določenega družbenega reda ... in opravljanje drugih nalog družbene samozaščite ter najširše vključevanje občanov v oborožen boj in druge oblike splošnega ljudskega odpora.«

⁹ Na ravni Republike Slovenije so organizacijo MSNZ vodili Igor Bavčar, Janez Janša, Tone Krkovič in Vinko Beznik.

¹⁰ Pokrajinske načelnike MSNZ (13) je s svojo odločbo imenoval takratni sekretar za notranje zadeve.

O začetku organiziranja MSNZ na začetku poletja 1990 niso vedeli niti najodgovornejši funkcionarji in organi oblasti. **Konspiracija** je bila popolna, saj je tudi vodstvo poznalo ljudi le do pokrajinske ravni.

Dokončno je bila **organizacijska shema MSNZ** od republike do občin oblikovana in potrjena 23. avgusta 1990 na tajnem sestanku vodstva v Kočevju, nato pa je bil septembra pripravljen t. i. **Vojni načrt MSNZ** in drugi organizacijski mobilizacijski dokumenti, ki so opredeljevali in zagotavljali delovanje prek udarnih skupin in jurišnih odredov, prilagojeni razpoložljivemu orožju na terenu. Z organizacijo in pripravami so bili seznanjeni vodstvo RS in sredi septembra tudi predsedniki občin, in sicer zaradi logistične in druge podpore civilne obrambe.

Glavni namen takšne organiziranosti MSNZ je bil **zavarovanje vseh ukrepov novo nastajajoče države**, ki jo je najbolj ogrožala JLA. Hkrati pa je MSNZ predstavljala sredstvo, prek katerega so lahko Predsedstvo RS in drugi organi dejansko **obvladovali in vodili TO** v Sloveniji (Janša, 1992).

MSNZ je predstavljala **prehodno rešitev** za obdobje, dokler se ne uredijo kadrovske in organizacijske zadeve v TO, predvsem v RŠTO, oziroma dokler se ne sprejmejo ustavni amandmaji in novi zakon o obrambi in zaščiti.¹¹

Izkušnje iz obdobja priprav MSNZ so bile koristne pri jesenski reorganizaciji TO.

3 USTAVNI AMANDMAJI IN REORGANIZACIJA TO

3.1 Sprejem ustavnih amandmajev

Slovenska skupščina je 28. septembra 1990 sprejela in razglasila ustavna amandmaja k Ustavi RS in sprejela ustavni zakon za izvedbo 96. in 97. ustavnega amandmaja k Ustavi RS na področju ljudske obrambe.¹²

Z ustavnima amandmajema je bilo določeno, da se nekatere določbe zvezne zakonodaje v RS ne uporabljajo oziroma so veljavne, če jim da soglasje skupščina RS. Posebej pa je bilo opredeljeno, **da bo Slovenija sama urejala** način služenja vojaškega roka in druga vprašanja vojaške obveznosti ter da

¹¹ Iz govora RSLO na posvetu predsednikov skupščin občin v RCOU, Poljče, 14. 9. 1990.

¹² Ustavni amandmaji in Ustavni zakon, Ur. l. RS, št. 35/1990.

Predsedstvo RS imenuje in razrešuje komandanta TO Republike Slovenije.

Ustavni zakon za izvedbo amandmajev na področju ljudske obrambe je podrobneje opredelil nekatere določbe, ki so z vidika poznejše organizacije vodenja in poveljevanja zelo pomembne, kot npr.:

- Predsedstvo RS vodi in poveljuje TO;
- Predsedstvo RS določene zadeve vodenja in poveljevanja lahko prenese na republiškega sekretarja za ljudsko obrambo;
- Republiški štab TO postane organ v sestavi RSLO;
- komandant TO RS je odgovoren Predsedstvu RS za uporabo TO v miru in izrednih razmerah;
- obveznost služenja vojaškega roka se praviloma opravlja na območju Slovenije, lahko se izvaja tudi v TO in organih za notranje zadeve;
- prizna se pravica do ugovora vesti vojaški obveznosti;
- priznajo se druge določbe v zvezi z nabornim postopkom, financiranjem JLA in določbe zvezne zakonodaje, ki se v Sloveniji ne uporabljajo.

S temi dopolnili je bila dejansko prekinjena enotna linija poveljevanja v enem delu jugoslovanskih oboroženih sil - v TO.

Sprejem teh določil je bila pomembna prelomnica za prihodnje odnose s federacijo in velik korak naprej v pridobivanju samozavesti na področju obrambe. Temu primerno so pozneje sledile tudi reakcije Beograda.

3.2 Reorganizacija TO

Beograd se je odločil, da si v najkrajšem času ponovno podredi slovensko TO. V začetku oktobra 1990 je prišlo do zasedbe RŠTO in znanih reakcij slovenske javnosti in organov oblasti. Imenovan je bil **nov načelnik RŠTO Janez Slapar**. Njegov štab je začel začasno delovati v prostorih RSLO na Zupančičevi ulici in pozneje v Tacnu.

Imenovani so bili tudi **novi poveljniki sedmih pokrajinskih štabov TO**, ki so začeli z reorganizacijo nekdanje TO.

Reorganizacija TO je obsegala naloge in dejavnosti oblikovanja novih poveljstev in enot TO, reševanje prostorske, materialne in kadrovske problematike, usposabljanje rezervistov ter priprave operativnih načrtov morebitnega bojnega delovanja.

Zaradi nenehnih groženj s strani JLA o odvzemu orožja in naborne dokumentacije je bilo organizirano stalno dežurstvo, nenehno so bile mobilizirane manjše enote TO, ki so izvajale usposabljanje in bile hkrati v pripravljenosti, pripadniki TO posebnih enot pa so imeli orožje tudi doma.

3.3 TO – oborožena sila Slovenije

Po uspešno izvedenem plebiscitu o samostojni Sloveniji decembra 1990 so se prizadevanja in dejavnosti za osamosvojitve v začetku leta 1991 tudi na področju obrambe še povečali.

Najpomembnejše dejavnosti so bile na področju sprejemanja normativno pravnih predpisov, reorganizacije RSLO, ustanavljanja učnih centrov TO, preoblikovanja OŠTO v območna poveljstva TO, materialnega dopolnjevanja in pomlajevanja ter usposabljanja enot TO ipd.

V nadaljevanju bom opredelil le nekaj dogodkov, ki so pomembni z vidika vodenja in poveljevanja.

Skupščina RS je konec februarja 1991 sprejela pomemben ustavni amandma, s katerim so se urejali postopki suverenosti, ter Resolucijo o razdružitvi SFRJ.¹³ Prve dni marca 1991 pa je bil sprejet tudi Ustavni zakon o spremembah in dopolnitvah ustavnega zakona za izvedbo ustavnih amandmajev na področju ljudske obrambe.¹⁴ Po tem zakonu je bilo določeno, da se ne uporabljajo več določbe zveznega zakona o vojaški dolžnosti, **končalo pa se je tudi pošiljanje slovenskih fantov v JLA**. Maja 1991 je bil sprejet še ustavni zakon, ki opredeljuje pristojnosti v zvezi z mobilizacijo in določa še druge zvezne predpise s področja obrambe, ki za Slovenijo ne veljajo.¹⁵

Zakon o obrambi in zaščiti je bil po nekajmesečnem postopku sprejet 29. marca 1991.¹⁶ Zakon je bil nujno potreben za dograjevanje, razvoj in delovanje obrambnega sistema. Poleg pravic in dolžnosti državljanov in drugih nosilcev obrambnega sistema je podrobneje opredelil tudi vlogo, organizacijo in naloge TO, obrambne ukrepe, zaščito in reševanje ter druga področja delovanja.

¹³ Ustavni amandma XCIX in Resolucija o razdružitvi SFRJ, Ur. l. RS, št. 7/1991.

¹⁴ Ustavni zakon o spremembah in dopolnitvah ustavnega zakona za izvedbo ustavnih amandmajev XCVI in XCVII k Ustavi RS na področju ljudske obrambe, Ur. l. RS, št. 10/1991.

¹⁵ Ustavni zakon o spremembah in dopolnitvah, Ur. l. RS, št. 20/1991.

¹⁶ Zakon o obrambi in zaščiti, Ur. l. RS, št. 15/1991.

Izpostavil bom poglavje **o vodenju in poveljevanju v TO**, ki opredeljuje postopek imenovanja poveljnikov in njihovo odgovornost ter naloge štabov TO. Z določbami tega zakona se izpelje tudi druga faza reorganizacije TO, ko se iz nekdanjih OŠTO oblikujejo območna poveljstva TO, s tem pa tudi nekatere nove enote.

Poleg zakona je bilo sprejetih tudi več drugih **podzakonskih predpisov**, in sicer uredb, navodil, pravilnikov in odlokov, potrebnih za obrambne priprave in preoblikovanje TO v oboroženo silo Slovenije.

Preoblikovanje občinskih štabov TO in njihovih enot v območna poveljstva je z vidika vodenja in poveljevanja pomenilo veliko racionalizacijo in večjo učinkovitost, saj se je marsikje število subjektov poveljevanja za več kot polovico zmanjšalo.

Primer: V Zahodnoštajerski pokrajini je delovalo pod PŠTO 15 OŠTO in 175 različnih enot TO, po reorganizaciji maja 1991 pa le pet območnih poveljstev s 53 enotami TO.

Slika z vaje Premik 91

4 GROŽNJE IN PRIPRAVE NA OSAMOSVOJITEV

4.1 Nosilci obrambnih priprav

Po takrat veljavnem zakonu so bili poleg delovnih ljudi in občanov temeljni nosilci organiziranih obrambnih priprav vsa podjetja, zavodi in druge organizacije, krajevne skupnosti, občine in njihovi organi ter republika s svojimi organi. V občinah je treba še posebej izpostaviti takratne izvršne svete, svete za SLO in DS ter občinske upravne organe za obrambo. Na ravni države pa so z vidika vodenja in poveljevanja poleg republiške skupščine pomembni Predsedstvo RS, Izvršni svet (vlada), RSLO, RSNZ in drugi upravni organi.¹⁷

Poleg naštetih organov so za učinkovite obrambne priprave ter vodenje in poveljevanje pomembni še Svet za obrambo pri Predsedstvu RS kot posvetovalno telo, projektni sveti pri Republiškem izvršnemu svetu, pomembni za posamezna osamosvojitvena področja, od katerih sta bila z vidika obrambe zelo pomembna Projektni svet za meje, ki ga je vodil Bavčar, in Projektni svet za obrambo in varnost, ki ga je vodil Janša. 18. marca 1991 pa je Predsedstvo RS ustanovilo **Operativno koordinacijsko telo** za primer morebitnih izrednih razmer. Ta organ, ki ga je vodil Igor Bavčar, se je pozneje preimenoval v **Republiško koordinacijsko skupino**.¹⁸

To je bil organ, ki je usklajeval vse obrambne in varnostne priprave in pozneje med vojno za Slovenijo opravljal tudi naloge štaba vrhovnega poveljnika, ki ga je po ustavi opravljal razširjeno Predsedstvo RS

Ustanovitev Republiške koordinacijske skupine je bila z vidika poznejših priprav in vodenja ter poveljevanja v vojni ena najsodobnejših operativnih odločitev takratnega slovenskega vodstva.

4.2 Ukrepi pripravljenosti

Po sprejemu ustavnih dopolnil, ustavnega zakona o izvajanju ustavnih amandmajev, Zakona o obrambi in zaščiti, Zakona o vojaški dolžnosti ter drugih podzakonskih predpisov, so organi Republike Slovenije pripravili

¹⁷ Podrobnejše naloge in pristojnosti vseh naštetih organov so opredeljene v Zakonu o obrambi in zaščiti, Ur. l. RS, št. 15/1991.

¹⁸ Koordinacijsko skupino so sestavljali delavci takratnega sekretariata za obrambo in za notranje zadeve, glej knjigo Janez Janša, Premiki, ZMK, 1992 (str. 107).

smernice o ukrepih za pripravljenost, o oblikovanju načrtov obrambe za zavarovanje posameznih postopkov osamosvojitve, načrte obrambe v primeru oboroženega napada ter načrte za vključitev Teritorialne obrambe.

O možnostih razdružitve z obrambnega vidika (Janša, 1992) in z drugimi ukrepi pripravljenosti se je seznanilo najvišje politično in državno vodstvo na sestanku **razširjenega Predsedstva RS 13. maja 1991 v Poljčah**, kjer so poveljniki pokrajinskih štabov TO, poveljnik posebne brigade TO ter poveljnik posebnih enot policije poročali tudi o ukrepih in borbeni pripravljenosti. Ocenjene so bile zmogljivosti naših varnostnih in obrambnih sil, moč morebitnega nasprotnika in sprejeti pomembni sklepi za obrambne priprave v primeru napada.

4.3 Grožnje JLA

V začetku maja 1991 je JLA povečala bojno pripravljenost v vseh enotah, izvedla določene premike, zahteve po spoštovanju zvezne zakonodaje ipd., hkrati pa je prišlo do intenzivnega odvažanja orožja iz Slovenije.

Komandant 5. vojaškega območja JLA s sedežem v Zagrebu general Konrad Kolšek je od Slovenije zahteval, naj takoj razpusti novoustanovljena učna centra TO v Pekrah in na Igu. 23. maja 1991 pride do prvega incidenta, do **obkolitve učnega centra v Pekrah**.

Na obkolitev učnega centra v Pekrah je zelo samozaščitno in odločno **reagirala tudi javnost**, saj so **blokirali vse izhode iz vojašnic**.

Naslednji incident, ki ga je storila JLA, je bila **ugrabitev poveljnika TO** Vladimira Miloševića 24. maja 1991 na pogajanjih v prostorih občinske skupščine Maribor, s čimer so kršili temeljne civilizacijske norme vedenja in konvencijo o pogajanjih. Povračilni ukrep slovenskega vodstva je bila **blokada infrastrukture** vojaških objektov.

Tretji incident se je zgodil na Ptuj, kjer je **pripadnik JLA streljal na delavca** elektro podjetja in ga ranil v nogo.

Nova provokacija s strani JLA pa se je končala tragično. **Oklepni transporter** JLA je pred vojašnico Vojvode Mišiča v Mariboru med demonstranti **povozil**

¹⁹ Dogodki groženj in provokacij s strani JLA so podrobneje kronološko naštet v poglavju Uvertura v knjigi Janeza Janše, Premiki, ZMK, 1992.

občana Josefa Šimčika.¹⁹

Vse grožnje s strani JLA je operativno spremljala Republiška koordinacijska skupina, ki je v večini primerov (po pooblastilu) tudi ustrezno reagirala z različnimi protiukrepi, akcijami, dogovarjanji, pogajanja, s pripravo ocen razmer in pripravo predlogov za odločitve državnih organov.

4.4 Priprave na osamosvojitvev

V začetku junija je **prisegla prva generacija** slovenskih vojakov na Igu in v Pekrah. To je za takratno TO in pozneje oblikovano slovensko vojsko pomemben zgodovinski dan, ki je oznanjal odločnost napovedane samostojnosti tudi na vojaškem področju.

Koordinacijska skupina je dokončno uskladila **Operativni načrt** obrambnih in varnostnih ukrepov, ki je zajemal delovanje TO, policije in civilne obrambe. Poveljstva in enote TO so po pokrajinah izvedle mobilizacijo nekaterih enot in **»usposabljanje«**, ki je pomenilo preventivne ukrepe delovanja oziroma pripravljenosti.

Junija je republiška koordinacijska skupina **imenovala tudi sedem koordinacijskih podskupin**, ki so na ravni pokrajin usklajevale ukrepe pripravljenosti TO, policije in civilne obrambe.²⁰ V državo je prispela tudi večja količina pehotnega orožja in sredstev zvez, s katerimi so opremili novo oblikovane enote.

Junija so se nadaljevali pogovori med zveznimi in republiškimi organi ter zahteve s strani JLA po orožju in evidencah nabornikov, nadaljevale pa so se tudi njihove aktivnosti in grožnje, kot so zaprtje letališča Brnik, odvoz letal, letalski in helikopterski preleti ipd.

Glede vodenja in poveljevanja naj izpostavim **sejo Predsedstva RS 21. 6. 1991**, ki je sprejela še zadnje potrebne dokumente za primer sporov po dnevu razglasitve samostojnosti²¹. Na tej seji so ponovno na podlagi 102. člena in 3.

²⁰ Koordinacijske podskupine pokrajin so sestavljali predstavniki TO, policije in civilne obrambe z območja pokrajin. Vodje podskupin so bili predstavniki policije - vodje UJV, regijski koordinator obrambnih priprav in dva poveljnika TO: A. Gutman na Dolenjskem in V. Krajnc v Zahodnoštajerski pokrajini.

²¹ Sprejetih je bilo več dokumentov zakonske in podzakonske narave (odredbe, ukazi ipd.), med njimi tudi odredba, s katero so se nekatere enote nekdanje JLA preimenoval v enote, ki so prešle pod poveljstvo PŠTO ZŠP, pristojnosti poveljnika PŠTO do teh enot in njihovega premoženja ter pravice aktivnih in drugih oseb ob prestopu v TO. Primer take odredbe, ki jo je Predsedstvo RS sprejelo v pripravah na osamosvojitvev za območje Zahodnoštajerske pokrajine je v prilogi.

odstavka 155. člena Zakona o SLO in DS sprejeli dopolnilni sklep o delovanju operativnega koordinacijskega telesa za primer izrednih razmer.²²

24. junija 1991 je zasedala tudi Skupščina RS, ki je sprejela nekatere ključne akte ter **nov slovenski grb in zastavo**, kar je bila podlaga za izdelavo tudi **novih znakov TO** (kokarde, čini idr.), ki so jih že naslednji dan delili enotam na terenu. 25. 6. 1991 pa je bil sprejet tudi ustavni akt o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije.

5 VOJNA ZA SAMOSTOJNOST

V tem poglavju ne nameravam podrobno opisovati začetka in poteka vojne v Sloveniji, saj sta o tem precej dobro in kronološko pisala že J. Janša in J. Švajncer. Takšno opisovanje bi tudi presehalo namen tega prispevka. Zato bom v nadaljevanju opisal le pomen in vlogo organov vodenja in poveljevanja ter poskušal opredeliti nekaj značilnosti vodenja in poveljevanja med vojno za Slovenijo.

5.1 Organi vodenja in poveljevanja

V nadaljevanju bom opredelil organe RS, ki so od začetka do konca vojne vodili aktivnosti in odločali o ukrepih delovanja za ohranitev samostojnosti.

Predsedstvo Republike Slovenije, ki je hkrati po zakonu opravljalo tudi funkcijo **vrhovnega poveljnika**, se je ves čas vojne vsak dan sestajalo, večinoma v

²² Sklep o dopolnitvi sklepa o ustanovitvi operativnega koordinacijskega telesa za primer izrednih razmer, številka 800-03-16/91, v Ljubljani, dne 21. 6. 1991

razširjeni sestavi s predstavniki Vlade in Skupščine RS. Na sestankih so razpravljali o trenutnih aktualnih vojaškopoličnih dogodkih in ukrepih na področju obrambnega delovanja ter področju diplomatskih dejavnosti.

Najpogostejše in aktualne teme sestankov Predsedstva RS so bile:

- ukrepi za mobilizacijo in bojno delovanje TO,
- imenovanje komisije za ugotavljanje vojne škode,
- poziv vsem slovenskim starešinam v JLA, da jo zapustijo in prestopijo v TO,
- odločitev o pristojnosti sodišč in tožilstev za primere vojaških kaznivih dejanj,
- sklep, da do sklica Skupščine RS vse potrebne odločitve in akte sprejema Predsedstvo RS,
- aktualne vojaškopolične razmere, kršitve in grožnje JLA in ukrepi RS,
- razgovori s predstavniki SFRJ, 5. vojaškega območja v Zagrebu in predstavniki Evropske komisije,
- predlogi za zaustavitev ognja, premirje in o pogojih pogajanj,
- diplomatski stiki in razgovori s sosednjimi državami in predstavniki EU,
- priprave na brionski sestanek, taktiko pogajanja in morebitne posledice,
- Brionska deklaracija, izpolnjevanje pogojev in naših ukrepov.

Svet za obrambo kot posvetovalno telo Predsedstva RS se je sestel le enkrat, in sicer na dan razglasitve samostojnosti 26. 6. 1991. Obravnaval je le trenutne razmere glede na predhodno sprejete sklepe Zveznega izvršnega sveta.²³

Operativno vodenje in poveljevanje s subjekti samozaščitnega in obrambnega delovanja v RS je vodila **Republiška koordinacijska skupina**, ki je z imenovanjem Predsedstva RS delovala s pooblastili kot Štab vrhovnega poveljnika.

Republiška koordinacijska skupina je delovala v prostorih vlade, kjer je bil tudi njen operativni center oziroma stalna dežurna služba, postavljena iz članov koordinacije in delavcev Republiškega sekretariata za obrambo in notranjih zadev. Spremljali so vse dogodke, zbirali informacije o nasprotniku, o stanju na terenu po Sloveniji, usklajevali pomembnejše ukrepe in večje akcije varnostnih in obrambnih struktur ter pripravljali poročila, analize in predloge za odločanje.

²³ ZIS je namreč v tem času sprejel sklepe o prevzemu nadzora nad mejami v Sloveniji s strani zvezne policije in JLA ter prepoved postavljanja mejnih prehodov znotraj SFRJ.

Od začetka vojne je pri Republiški koordinacijski skupini delovala tudi posebna **analitična skupina**, ki je za potrebe vodstva vsak dan analizirala vojaške razmere na terenu²⁴.

Republiška koordinacija je izdajala akte poveljevanja (ukaze) in uporabljala vsa razpoložljiva sredstva zvez. Glede na to, da je usklajevala tri najpomembnejše elemente obrambnega sistema (TO, policijo in civilno obrambo), so vse ukaze podpisali tudi vsi trije najodgovornejši vodje - nosilci resorjev, in sicer Janez Janša, Igor Bavčar in Janez Slapar.

Prvi dan vojne je predsednik vlade oblikoval tudi **Vojni kabinet** kot obliko in metodo dela, ki je skrbel za nemoteno oskrbo in delovanje javnih funkcij v državi. Vojni kabinet so poleg predsednika sestavljali nekateri člani vlade, ki so vodili najpomembnejše resorje s področja gospodarstva in družbenih dejavnosti, ključne zadeve je vlada večinoma sprejemala na skupnih razširjenih sejah Predsedstva RS.

Skupščina Republike Slovenije (parlament) se je med vojno sestala dvakrat. Prvič 29. 6. 1991, ko je obravnavala vojaške in politične razmere v državi po ponovnih grožnjah in pozivih JLA h kapitulaciji Slovenije. Sprejeti sklepi so jasno izražali voljo po mirnem reševanju krize, vendar ne na račun temeljnih odločitev o samostojnosti.

Drugič pa se je Skupščina RS sestala 10. 7. 1991, ko je kljub nezadovoljstvu potrdila podpis Brionske deklaracije.

Republiški štab TO Slovenije je kot organ v sestavi Republiškega sekretariata za obrambo predstavljal najvišji vojaškostrokovni organ na področju vodenja in poveljevanja oboroženim silam. Vse odločitve in ukazi RŠTO so bili izdani na podlagi odločitev vrhovnega poveljnika Republiške koordinacijske skupine in so potekali prek poveljnikov **PŠTO**, ki so na terenu poveljevali poveljstvom in enotam TO ter vodili različne oblike oboroženega boja²⁵.

²⁴ Analitično skupino je vodil polkovnik Ivan Kukec.

²⁵ Poveljniki PŠTO so imeli velika pooblastila pri vodenju in poveljevanju TO na območju pokrajine ter precejšnjo samostojnost in odgovornost pri izvajanju odločitev nadrejenih. V prilogi je objavljen akt, s katerim poveljnik PŠTO odreja odgovornost podrejenega za zavarovanje 710. UC iz Paker pri Mariboru.

Koordinacijske podskupine pokrajin so v času pred vojno, med njo in po njej usklajevale aktivnosti Teritorialne obrambe, policije in subjektov civilne obrambe v občinah prek regijskih koordinatorjev za obrambo ter vodile nekatere skupne ukrepe in akcije oboroženega in neoboroženega odpora na terenu²⁶.

Koordinacijsko podskupino so sestavljali predstavniki TO, policije, regijski koordinator za civilno obrambo ter predstavniki izpostav za obrambo v občinah. Njihova temeljna naloga je bila sodelovanje in usklajeno delovanje vseh nosilcev obrambno-varnostnega sistema na območju pokrajine²⁷.

Po sprejemu Brionske deklaracije in odločitvi Predsedstva SFRJ 18. 7. 1991, da se JLA v treh mesecih umakne iz Slovenije, se imenuje **Komisija** za organizacijska vprašanja izvajanja določb deklaracije in **delitve vojaškega premoženja**, ki je v našo korist zelo spretno zavlekla uresničitev nalog iz dogovorov pogajanj²⁸.

In z odhodom zadnjega vojaka JLA iz Slovenije v Kopru, 26. oktobra 1991, sanje postanejo resničnost.

5.2 Značilnosti vodenja in poveljevanja

Literature s področja strokovnega proučevanja vojne v Sloveniji je zelo malo²⁹, zato je za področje raziskovanja novejših vojaških zgodovine to obdobje dogodkov v letu 1990/91 zelo zanimivo. To je **izziv za raziskovalce in zgodovinopisce**, ki naj bi raziskali vse vzroke in okoliščine takratnega obdobja in pisali o posameznih pomembnejših dogodkih. Za potrebe vzgojno-izobraževalnega procesa, nadaljnjega strokovnega usposabljanja in razvoja SV pa bodo pomembni tudi izsledki raziskovanj takratnih značilnosti vodenja in poveljevanja.

²⁶ V Sloveniji je bilo organiziranih sedem pokrajin: Ljubljanska, Severnoprimska, Južnoprimska, Gorenjska, Dolenjska, Vzhodnoštajerska in Zahodnoštajerska.

²⁷ Koordinacijska podskupina pokrajine ni imela pooblastila poveljevanja posameznim strukturam oziroma organom, temveč le usklajevalno funkcijo pri usmerjanju in vodenju obrambnih aktivnosti na območju pokrajine.

²⁸ Slovensko stran komisije je zastopal in vodil Miran Bogataj.

²⁹ Karlo Nanut, Osamosvojitvena vojna v Sloveniji, CVŠ, Generalštabni program, Ljubljana 1991.

V gradivu avtor opredeljuje strateško, operativno in taktično raven spopadov, opredeljuje pojem operacije, razkriva vzroke neučinkovitega delovanja JLA, opisuje taktične postopke TO ipd. ter kritično ugotavlja pomanjkanje literature in strokovnih analiz iz tega obdobja. Na več mestih tudi opominja na doslej edino strokovno analizo v okviru FDV, 1992, ki pa je bila nedokončana.

5.2.1 Splošne ugotovitve

Odločilni dejavniki uspešnega odpora proti agresiji kot posledice ustrezne obrambne politike so bili, po ugotovitvah analize vojne v Sloveniji 1991³⁰, predvsem naslednji:

- pripravljenost obrambnega in zaščitnega sistema je izhajala iz pravočasno sprejetih ustavnih in zakonskih norm na tem področju,
- reorganizacija Teritorialne obrambe in razdelitev Slovenije na pokrajine in območja sta omogočili uspešno vodenje in poveljevanje,
- samoiniciativnost, ki se je kazala v velikih pooblastilih poveljnikov pokrajin in območij, da akcije izvajajo tam, kjer so po lastni presoji ugotovili, da bodo uspešne,
- natančni podatki o napadalcu, moralnem stanju v njegovih enotah, oborožitvi in namerah,
- usklajeno delovanje Teritorialne obrambe in organov za notranje zadeve ter sestavin civilne obrambe.

Analiza je pokazala, da sta usklajeno delovala tako obrambni kot zaščitni sistem in da je tudi sodelovanje »obeh sestavin oboroženih sil«, TO in policije, potekalo usklajeno³¹.

K zgoraj omenjenim splošnim ugotovitvam bi rad dodal še pomembno dejstvo, ki ga mnogi raziskovalci vojne za Slovenijo radi pozabljajo. Gre za obdobje uveljavljanja sistema Splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, ki se je oblikovalo skoraj 20 let. V tem sistemu so poleg vloge oboroženih sil, JLA

³⁰ Marjan Malešič, Analiza vojne v Sloveniji 1991, Perspektive sodobne varnosti, FDV, Ljubljana 1998.

³¹ Nekateri so sodelovanje policije pri izvajanju bojnih nalog v vojni postavljali kot vprašljivo, glede na določbe Deklaracije o policiji iz leta 1979.

Andrej Anžič, Varnostni sistem RS, Ur. l. RS, Ljubljana 1997, pojasnjuje, da deklaracija ni pravni akt, je pa moralno zavezujoč dokument, saj morajo tudi po ustavi naši zakoni biti skladni s splošnimi načeli mednarodnega prava. Deklaracija namreč določa, da policisti tudi med vojno in okupacijo nadaljujejo izvajanje svojih policijskih nalog pri zaščiti oseb in premoženja, da ne smejo imeti statusa borca, ker niso vojaki, ter da ob vojaških spopadih policisti v njih ne sodelujejo. Očitno je, da je prišlo v procesu razpadanja SFRJ leta 1991 do neskladja z omenjeno Deklaracijo tudi v slovenski osamosvojitveni vojni. Vendar avtor ugotavlja, da je bila to upravičena posledica vpliva vsaj dveh vzajemnih okoliščin.

Zaradi značilnost nekdanje zasnove SLO in DS, v kateri je bila policija opredeljena kot legitimni subjekt izvajanja nalog obrambno-varnostnega sistema, in omejenost razpoložljivih sil v času osamosvajanja, so bile novonastale države prisiljene uporabiti policijo tudi v vojaške namene.

in TO, imele zelo pomembno vlogo tudi obrambne priprave vseh gospodarskih in družbenih dejavnosti, interesnih združenj, političnih organizacij in društev, v Sloveniji še posebej Narodna zaščita in Civilna zaščita. V vseh oblikah združevanja, dela in življenja (v OZD, KS, občinah ...) so namenjali posebno pozornost načrtovanju, organiziranju, opremljanju in usposabljanju vseh občanov oziroma državljanov za morebitno delovanje v kriznih ali vojnih razmerah. V tem obdobju je bil po nekaterih ocenah (GINA) sistem **SLO in DS** v Sloveniji najbolj razvit in pripravljen za delovanje. Zato sem prepričan, da so organiziranost sistema, materializacija, usposobljenost, predvsem pa ozaveščenost ljudi, ki so bili množično vključeni v ta sistem, bistveno pripomogli k odločnemu in organiziranemu odporu v osamosvojitveni vojni leta 1991.

5.2.2 Ravni vodenja in poveljevanja

Vojna za Slovenijo še ni obravnavana z metodološkimi instrumenti operativnega raziskovanja, zato je zelo težko obravnavati in odgovarjati na mnoga nerešena vprašanja iz tega obdobja. Vzrokov za takšno stanje je več. Prej omenjena Analiza vojne v Sloveniji (FDV, 1992) ni bila dokončana, publicističnih prispevkov o tem obdobju je še premalo, dokumentacija (arhivi) še ni zbrana in strokovno obdelana in tudi metodološki instrumenti ter subjekti raziskovanja še niso opredeljeni.

Ne glede na zgoraj našeta dejstva in nekatere poizkuse razvrednotenja pridobitev osamosvojitvene vojne, vprašanja o tem, ali mnoge vojaške aktivnosti TO lahko opredelimo kot vojaške operacije³², ter celo vprašanja, ali je v Sloveniji leta 1991 vojna sploh bila ipd., bom v nadaljevanju poskušal področje vodenja in poveljevanja leta 1991 opredeliti ter utemeljiti na strateško-operativni ravni.

Skladno s strukturo vodenja in poveljevanja oboroženim silam v nekdanji Jugoslaviji do leta 1990, lahko ugotovimo vertikalno linijo ravni, in sicer od strateške prek operativne do taktične ravni. **Strateška raven** odločanja v okviru vodenja in poveljevanja oboroženim silam Jugoslavije je bila dana v pristojnost najvišjim državno-izvršilnim organom oblasti, vključno z Generalštabom OS. **Strateško-operativno raven** so predstavljala v 80. letih reorganizirana in ustanovljena vojaška območja, ki so bila odgovorna za večja območja vojskovališč

³² Vprašanja definiranja, vrste, determinante in značilnosti vojaške operacije v Sloveniji leta 1991 je med prvimi poskusil opredeliti prof. Karlo Nanut v delovnem gradivu za potrebe Generalštabnega programa, CVŠ, Ljubljana, 1999. Utemeljitev in posebnosti vojaških operacij v vojni za Slovenijo leta 1991 sem proučeval in opisal v nalogi pri predmetu vodenje operativnih sestavov.

in niso bila usklajena z upravno razdelitvijo države po republikah. Za oborožene sile v Sloveniji je bilo odgovorno 5. vojaško območje s sedežem v Zagrebu in je bilo poleg Slovenije pristojno tudi za večji del ozemlja Hrvaške. **Operativno raven** so predstavljala korpusna območja JLA, od katerih sta bila v Sloveniji dva: 14. korpus s poveljstvom v Ljubljani in 31. korpus s poveljstvom v Mariboru. Poleg teh so območje Slovenije pokrivali še 13. korpus s poveljstvom na Reki, 32. korpus s poveljstvom v Varaždinu in 5. korpus vojnega letalstva in PZO s poveljstvom v Zagrebu. **Taktično raven** so predstavljale podrejene enote in poveljstva. Slovenija je glede opredelitve strukture vodenja in poveljevanja v nekdanji Jugoslaviji z vidika vojaštva predstavljala operativno raven, ki je potekala na ravni najvišjih republiških organov in prek RŠTO.

Z aktom o razglasitvi osamosvojitve Slovenije, 26. junija 1991, kot samostojne in suverene nove države, pa se struktura vodenja in poveljevanja samodejno spremeni. Zdaj se raven **strateškega odločanja** oziroma vodenja in poveljevanja lastnim oboroženim silam Slovenije (TO, policija) prenese na najvišje državne organe novoustanovljene države. Ta raven poleg državno-izvršnih organov oblasti zajema tudi Republiško koordinacijsko skupino kot organ vrhovnega poveljnika ter najvišji vojaškostrokovni organ RŠTO. **Operativna raven** vodenja in poveljevanja se opredeli za raven novoustanovljenih pokrajin oziroma PŠTO (jesen 1990) in koordinacijskih podskupin (junij 1991). Območni štabi TO, uprave za NZ, enote policije in drugi subjekti odpora so predstavljali **taktično raven** vodenja in poveljevanja v aktivnostih oboroženega in neoboroženega odpora.

Ta opredelitev potrjuje tezo, da je v Sloveniji leta 1991 vodenje in poveljevanje potekalo na vseh ravneh državnega ustroja in vojaške organiziranosti na strateški, operativni in taktični ravni.

5.2.3 Specifične značilnosti

V nadaljevanju na kratko opredeljujem le nekatere posamezne sklope značilnosti na področju vodenja in poveljevanja, za katere na podlagi izkušenj menim, da so značilni za dogajanja med vojno za Slovenijo leta 1991, ki pa bi jih bilo v prihodnje treba s pomočjo metodološko dogovorjenih instrumentov še bolj strokovno in podrobno opredeliti ter proučiti.

Struktura poveljstev TO je bila zelo mlada, od 28 do 30 let, največ je bilo častnikov slovenske narodnosti, in sicer 90 odstotkov, s srednješolsko izobrazbo, končano šolo rezervnih vojaških starešin (ŠRO), z mnogimi izkušnjami na usposabljanjih enot TO in dobrim poznavanjem domačega terena.

Mirnodobne in vojne formacije poveljstev in enot TO so bile prilagojene tedanjim razmeram in politiki popolnjevanja z rezervnim sestavom. Profesionalno zaposlenih v TO je bilo manj kot 400. V večini primerov so bili zagotovljeni minimalnimi pogoji delovanja (prostori, prevozna sredstva iz popisa ipd.), oborožitev pa je bila večinoma lahko pehotno orožje.

Komunikacijski sistemi zvez so bili večinoma popolnjeni po materialni formaciji s starejšimi modeli sredstev zvez, ki jih je uporabljala tudi JLA, katerih pa leta 1991 ni bilo dovolj, zato je veliko poveljstev TO, zlasti pa enote na terenu, uporabljalo telefonsko omrežje podjetja PTT. Za potrebe TO so uporabljali tudi sredstva zvez policije in organov za zaščito (CZ).³³ Najbolj zanesljiva in uporabljena zveza med organi Republike Slovenije in vodstvom pokrajin (PŠTO, Koordinacijska podskupina) pa je bila posebna telefonska zveza (rdeči telefon). Tik pred vojno in med njo se pojavijo tudi prvi pozivniki in mobilni telefoni.³⁴

Za pogajanja so bila značilna velika samostojnost in pooblastila, ki so jih imeli poveljujoči na republiški, pokrajinski in območni ravni. Tako smo pričeli dogodkom, ko se v imenu države pogajajo tudi člani Republiške koordinacijske skupine, in sicer potekajo pogajalski razgovori s predstavniki federacije ali vodilnimi v JLA. Na ravni pokrajine so imeli poveljniki velika pooblastila o odločanju na področju kadrovanja, organiziranja, financiranja, sodelovanja z organi civilne oblasti, pogajanj v času blokad vojašnic, vojaških kolon³⁵, pri zavzemanju stražnic in skladišč JLA, pri organizaciji postopkov s prestopniki, pobeglimi in vojnimi ujetniki.

V nekaterih okoljih so bili tudi primeri »dogovorjenega sodelovanja« z župani občin (Maribor, Celje) pri urejanju odnosov s predstavniki JLA, bili pa so tudi primeri »neupravičenega« poseganja županov (Dravograd, Ravne) v urejanje vojaških odnosov.

³³ Primer uporabe r/s Policije za potrebe TO je bil med drugim v Zahodnoštajerski pokrajini v času spopada na Holmcu.

³⁴ Za potrebe 8. PŠTO je direktor PTT Celje Janez Gril na reverz omogočil dva mobilna telefona.

³⁵ Značilna pot pogajanj za kolono JLA pri Dravogradu: komandant kolone - poveljnik. Območno poveljstvo TO Slovenj Gradec - Poveljnik 8. PŠTO Celje - Republiška koordinacija (Janša) - 5. vojaško območje Zagreb (Rašeta) - komandant 31. korpusa v Mariboru (Delič) - kolona.

Oblike vodenja in poveljevanja so bile v času vojnih aktivnosti izvedene v ustni ali pisni obliki kot načrti, ukazi, povelja in navodila. Največ (po lastnih izkušnjah 70–80 odstotkov) je bilo izrečenih ustno prek sredstev radijskih zvez, telefonov ali neposredno na poveljniških sestankih. V veliko primerih je šlo za sprejem in izdajo hitrih ukazov, ko je primanjkovalo časa in ni bilo dovolj pisarniške opreme, da bi se akti poveljevanja izdajali v ustrezni pisni obliki. Zato je bilo pogosto treba pomembne odločitve na hitro napisati kar »na roko«.

Zbiranje obveščevalnih podatkov in sporočanje o dogodkih na terenu je bila ena izmed posebnih in pozitivnih oblik sodelovanja državljanov s TO in policijo, kar je vsekakor tudi posledica usposabljanja v sistemu SLO in DS ter akcij NNNP. V začetnem obdobju je bilo teh informacij celo preveč in so pomenile težavo za obveščevalne in varnostne službe pri selekcioniranju, preverjanju in analiziranju.

Kmalu pa so se v štabih in na terenu pokazale tudi slabosti, predvsem v pomanjkanju zadostnega števila ustrezno usposobljenih kadrov na področju obveščevalne in varnostne dejavnosti, ki bi bili sposobni pripraviti kakovostne informacije, poročila in analize za poveljniško odločanje.³⁶

Sodelovanje med različnimi dejavniki je bilo zelo dobro, kar je bila verjetno tudi posledica še do nedavnega uspešnega obrambnega načrtovanja in usposabljanja. Vse oblike in uspešno sodelovanje so rezultat tudi nove organizacijske sheme vodenja in poveljevanja, ki je na novo oblikoval že omenjene organe koordinacije.³⁷

Poleg mnogih naštetih dobrih in posebnih značilnosti s področja vodenja in poveljevanja pa so se pojavljale tudi pomanjkljivosti: nespoštovanje načela subordinacije, prepozne in netočne informacije, presplošne usmeritve, nejasnosti

³⁶ To je bila vsekakor posledica ukinitve obveščevalnega sistema MIOD in TIOS, ki sta bila v prejšnjem sistemu podružbljanja obrambno-varnostne funkcije v okviru aktivnosti Narodne zaščite in delovanja TO na terenu zelo dobro organizirana.

³⁷ Primerov sodelovanja v TO je veliko (8. PŠTO pošlje pomoč 710. UC v Pekre, skupino za POB na Dolenjsko, Jod TO iz Slovenskih Konjic v smer Radgona, enote TO sodelujejo na Koroškem, pomoč pride v obliki orožja in minskoeksplozivnih sredstev iz dobljenih skladišč ...), sodelovanje s policijo (varovanje kolone, izmenjava informacij, vojni ujetniki, r/s) ter z organi civilne obrambe (priprava barikad, preskrba, mobilizacija, sredstva javnega obveščanja ...).

ob prekinitvah ognja - premirja, posredovanje županov v vojaške zadeve, demobilizacija sil in sredstev, odpor enot za delovanje na drugem terenu, usposobljenost in opremljenost za varovanje meje, slaba oborožitev za PZO, potrebna pomoč višjega poveljstva nižjim oficirjem za zvezo in pomoč, pomanjkanje in slaba sredstva zvez, pomanjkljivo zbiranje dokumentarnega gradiva ipd.

5.3 Diplomatska dejavnost

Tudi diplomatska dejavnost med vojno je ena izmed pomembnih dejavnosti organov vodenja in poveljevanja. Pri tem mislim predvsem na formalne diplomatske dejavnosti države s sosednjimi državami in mednarodnimi organizacijami, ki so jo opravljali predstavniki Predsedstva RS in vlade (MZZ). Poudariti je treba, da je bilo precej tudi koristnih neformalnih oblik sodelovanja, ki so potekale prek raznih združenj, društev, humanitarnih organizacij in prek znanih ter vplivnih posameznikov doma in v zamejstvu.

Predsednik Predsedstva RS je 26. junija 1991, na dan razglasitve slovenske samostojnosti, poslal vsem zahodnim državam in generalnemu sekretarju OZN pismo, v katerem jih je obvestil o sprejemu ustavnega zakona o samostojnosti Slovenije. V pismu je bila izražena tudi namera o članstvu Slovenije v OZN. Prve dni vojne so med Ljubljano in Beogradom še potekali intenzivni razgovori. 30. junija zvečer je v Ljubljano na zahtevo »evropske trojke« prišla delegacija Zveznega izvršnega sveta pod vodstvom Anteja Markoviča z nalogo, doseči sporazum o prekinitvi spopadov. Zahodnoevropska zveza v začetku ni bila naklonjena osamosvajanju in tako je prišlo do ponovnih pogajanj med Slovenijo, Hrvaško, Srbijo, federacijo in EU na Brionih³⁸.

Po dolgotrajnih in težkih pogajanjih, na katerih je delegacija EU menila, da je ustavni akt Slovenije enostransko dejanje, je bila sprejeta Brionska deklaracija. Določila deklaracije so bila za Slovenijo glede na doseženo stanje zelo neugodna, določen je bil tudi moratorij za kakršne koli ukrepe glede nadaljnjega osamosvajanja³⁹.

³⁷ Sestanek na Brionih je bil 7. julija 1991, EU so zastopali nizozemski zunanji minister Hans van den Broek, luksemburški minister Jacques Poos in italijanski minister Gianni de Michelis. Slovensko delegacijo so sestavljali Milan Kučan, Janez Drnovšek, France Bučar, Lojze Peterle in Dimitrij Rupel.

³⁸ Deklaracija je vsebovala naslednja določila: da se nadzor meja opravlja po zveznih predpisih, da je carina zvezni prihodek, da federacija nadzira zračni promet, da se stanje na mejah vzpostavi na stanje pred 25. junijem, da se deblokirajo vsi objekti JLA, zagotoviti je treba prehodnost vseh cest in izpustiti vse ujetnike

Slovenska delegacija je tako neugodno deklaracijo sprejela s pogojem, da njene določbe veljajo le do izteka trimesečnega roka moratorija, kar je pripomoglo, da je bila z večino glasov sprejeta tudi v skupščini RS, saj po tem roku tudi EU iz formalnih razlogov ne bi mogla več nasprotovati slovenski samostojnosti.

18. julija 1991 Predsedstvo SFRJ sprejme odločitev, da JLA z vso opremo in oborožitvijo zapusti Slovenijo.

6 IZJAVE UDELEŽENCEV O VODENJU IN POVELJEVANJU MED VOJNO

V nadaljevanju objavljam nekaj izjav udeležencev, ki so med vojno delovali na lokalni pokrajinski ravni vodenja in poveljevanja, o vlogi in pomenu usklajenega delovanja vseh nosilcev obrambnih dejavnosti.

Albin Gutman, takratni poveljnik 2. PŠTO Dolenjske pokrajine in vodja koordinacijske podskupine za Dolenjsko, zdaj svetovalec ministra za obrambo: »Poveljevanje TO Dolenjske v vojni za Slovenijo je potekalo skladno s takratno organizacijsko strukturo in je ves čas vojne delovalo uspešno in učinkovito po ustaljenih linijah poveljevanja. Delovanje koordinacijske podskupine za Dolenjsko je bilo usmerjeno na njeno temeljno nalogo, na zagotavljanje čim boljšega in učinkovitejšega ter usklajenega delovanja TO, policije in sestavin civilne obrambe.

V koordinacijski podskupini smo med vojno nenehno obravnavali tudi neposredne zahteve občin, ki so poskušale vplivati na potek delovanja TO, zlasti po zahtevah o prekinitvi bojnih delovanj TO, kar je povzročalo dodatne težave zlasti območnim poveljstvom.«

Miha Butara, takratni poveljnik 5. PŠTO Ljubljanske pokrajine, zdaj predsednik Združenja slovenskih častnikov:

»Nesporno dejstvo je, da je imela republiška koordinacija v obdobju osamosvojitvene vojne leta 1991 pomembno vlogo. Zaradi značilne organiziranosti in vsestranskih povezav je v celoti obvladala obrambno-varnostne strukture v Sloveniji in z odločnim pristopom vplivala na takratna dogajanja.

Zaradi verodostojnosti in realnega prikaza dejanskega stanja moram opozoriti na dejstvo, da je imelo delo republiške koordinacije tudi pomanjkljivosti. Opozoriti želim na dve težavi: prva predstavlja dvojnost ali celo večplastnost

poveljevanja, ko nadrejeni niso upoštevali hierarhije in subordinacije ter je ponekod povzročalo nepotrebne težave in določeno stopnjo nezaupanja do podrejenih. Druga težava je povezana z delovanjem podkoordinacijskih skupin, saj povsod niso delovale tako, kot je bilo predvideno. V Ljubljani na začetku vojne podkoordinacijska skupina ni delovala kot štab, kar je bilo za pričakovati, saj jo je vodila policija. Na učinkovitost je vplivalo tudi dejstvo, da je v Ljubljani kot republiškem središču delovalo veliko subjektov, ki so dostikrat nepooblaščno nastopali tudi v imenu republiške koordinacije in neusklajeno zahtevali ali ukazovali določene postopke, kar je mnogokrat oteževalo uresničitev nalog.«

Srečko Lisjak, takratni vodja diverzantske skupine 6. PŠTO Severnoprimske pokrajine, zdaj poveljnik šole za podčastnike v SV in predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenijo:

»Delovanje republiške in regijskih koordinacij lahko obravnavamo kot eno ključnih strateških odločitev tedanjega vodstva republike. Koordinacijska telesa, ki so vključevala najodgovornejše ljudi posameznega segmenta - TO, policije in civilne obrambe, so zagotavljala direktno in popolno izpeljavo dogovorjenih nalog. Republiška in regijske koordinacije so zagotavljale uspešno vodenje vseh segmentov boja in odpora na prostoru svoje odgovornosti. Aktivnosti, ki so potekale usklajeno na regionalni ravni, so omogočile realizacijo strateškega cilja - obrambo Republike Slovenije.«

, takratni načelnik inšpektorata policije na UJV Celje, organizator MSNZ, zdaj aktivni član organizacije veteranov policije Sever:

»Koordinacija je dejansko usklajevala delovanje vseh razpoložljivih sil, TO, policije in civilnega sektorja. Obsegala je pretok različnih informacij med ravnmi, ki so bile pomembna podlaga za odločitve o delovanju posameznih struktur, zagotavljala je prenos povelj med ravnmi in usklajevala delovanje vseh subjektov. Koordinacija je pomenila le usklajevanje in ni prevzela odgovornosti poveljevanja. To je ostalo nespremenjeno, vodje posameznih služb oziroma enot so bili neposredno odgovorni za delo in poveljujoči svojim podrejenim. Neprekinjeno skupno dežurstvo vseh struktur na enem mestu je dejansko zagotavljalo hiter pretok informacij in takojšnje usklajevanje mogočih rešitev nastalih problemov. Takšen način dela je bila dobra podlaga vsem podrejenim, da so lahko sprejemali hitre in primerne odločitve ter da so bile naloge opravljene hitro, racionalno in varno.«

Mladen Mrmolja, takratni koordinator civilne obrambe za območje Zahodnoštajerske pokrajine, nato direktor regijske uprave za obrambo

Zahodnoštajerske pokrajine:

»Bil sem član koordinacijske podskupine, ki jo je v Zahodnoštajerski pokrajini vodil poveljnik TO podpolkovnik Viki Krajnc. Odgovoren sem bil za usklajevanja dejavnosti na področju civilne obrambe in moje poglavitno delo je bilo prenašanje usklajenih odločitev in nalog z republiške in pokrajinske ravni na petnajst občin oziroma njihovih upravnih organov za obrambo. Glavne naloge so bile mobilizacijske zadeve in zagotavljanje materialne ter zdravstvene oskrbe. Takrat smo imeli veliko težav (spominjam se težav z zvezami, saj smo imeli le en telefon), ki pa smo jih s precej samoiniciativnosti in požrtvovalnosti posameznikov uspešno premagovali. Gotovo pa so koordinacija RS in regijske koordinacijske podskupine v celoti opravile naloge, zaradi katerih so bile ustanovljene.«

Stanislav Veniger, takratni komandir policijske postaje v Žalcu, nato namestnik direktorja generalne policijske uprave MNZ Slovenije, zdaj vodja policijske uprave v Celju:

»V obdobju pred in med osamosvojitveno vojno smo večino nalog dobivali od vodstva UNZ, regijske koordinacijske skupine ali od Ministrstva za notranje zadeve. Očitno je bilo, da so bile naloge med posameznimi nosilci nalog usklajene. Zato takratno delo in naloge MNZ in regijske koordinacije ocenjujem kot zelo dobro, saj so bile naloge in usmeritve kratke in jasne. Tudi za sodelovanje s TO menim, da je bilo odlično, ne glede na to, ali smo skupne naloge dobili od MNZ ali pa smo jih opravljali po dogovoru na regijski koordinaciji.«

Iz izjav predstavnikov, ki so delovali tako v takratni TO, policiji in v strukturah civilne obrambe, lahko ugotovimo naslednje: vsi potrjujejo potrebnost in upravičenost delovanja koordinacijskih organov na republiški in regijski ravni; potrjujejo, da je bilo sodelovanje med vsemi nosilci usklajeno in dobro; da sta vodenje in poveljevanje potekala po vnaprej organizirani shemi in da so tudi na nižjih ravneh delovanja čutili, da so aktivnosti usklajene od republike, prek regijskih koordinacij do neposrednih izvajalcev; da so regijske koordinacije bile le organ usklajevanja, odgovornost za odločanje pa je ostalo posameznim subjektom oziroma nosilcem nalog; in da je bilo tudi nekaj pomanjkljivosti.

7 NAMESTO SKLEPA

V besedilih posameznih poglavij lahko ugotovimo, da sta čas obrambnih priprav na osamosvojitve in vojna za Slovenijo pokazala, da sta bila strateška usmeritev obrambne politike in vzpostavljen sistem vodenja in poveljevanja v

Republiki Sloveniji v obdobju 1990/91 pravilno zastavljena. Kljub mnogim družbenim reformam, ustavnim in zakonskim spremembam obrambno-varnostnega sistema ter reorganizaciji Teritorialne obrambe se pripravljenost in učinkovitost vseh družbenih subjektov obrambnega sistema in ljudi za realizacijo ideje o osamosvojitvi nista zmanjšali.

Večkrat sem tudi opredelil pomen organiziranja in usposobljenosti ljudi za opravljanje obrambnih in samozaščitnih nalog, kar je vplivalo tudi na dogajanja in odziv k odločnemu odporu leta 1991. Pravočasna normativno pravna opredelitev sistema, reorganizacija in usposobljenost TO za delovanje v svojem okolju, samoiniciativnost in sposobnost poveljniškega kadra, podatki o moralnem stanju in namerah nasprotnika, zlasti pa uspešna vloga koordinacijskih organov na republiški in pokrajinski ravni pri usmerjanju in delovanju vseh sestavin odpora, so bili zagotovilo za uspešno vodenje in poveljevanje.

Obravnavana problematika v tem prispevku naj bo začetni izziv za nadaljnje raziskovalno delo te in podobnih tem s področja novejšje vojaške zgodovine, kamor nedvomno sodijo tudi dogodki v Sloveniji v letih 1990/91.

8 LITERATURA

- Andrej Anžič: Varnostni sistem RS, Ur. l., Ljubljana, 1997.
- Janez Janša: Premiki, Nastajanje in obramba slovenske države, ZMK, 1992.
- Janez J. Švajncer: Obranili domovino, Viharnik, Ljubljana 1993.
- Janez J. Švajncer: Vojna in vojaška zgodovina Slovencev, PD, Ljubljana 1992.
- Gradivo in podatki o MSNZ in Teritorialni obrambi v ZŠP, 1990/91.
- Gradivo Republiške koordinacijske skupine RS, 1991.
- Karlo Nanut: Osamosvojitvena vojna v Sloveniji, CVŠ, Generalštabni tečaj, 1999.
- Marjan Malešič: Analiza vojne 1991 v Sloveniji, Perspektive, FDV, 1998.
- Podzakonski predpisi (uredbe, pravilniki, odloki, odredbe) s področja ljudske obrambe, objavljeni v Ur. l. RS leta 1990/91.
- Pričevanje Mirana Bogataja, državnega podsekretarja v MO RS z dne 9. 11. 1999 in pisne izjave udeležencev vojne za Slovenijo, CVZD, junij 2000.
- Sklep o dopolnitvi sklepa o ustanovitvi operativnega koordinacijskega telesa za primer izrednih razmer, številka: 800-03-16/91, v Ljubljani, dne 21. 6. 1991.

Slovenska kronika XX. stoletja, Nova revija, Ljubljana 1997.

- Zakon o općenarodnoj obrani, Službeni list SFRJ, br. 21/1982.
- Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, Ur. l. SRS št.35/1982.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o SLO in DS, Ur. l. RS št.9/1990.
- Zakon o obrambi in zaščiti, Ur. l. RS št. 15/1991 in št. 18/1991.
- Zakon o vojaški dolžnosti, Ur. l. RS št. 18/1991.
- Ustavni amandmaji k Ustavi RS, Ur. l.RS št. 7/1991.
- Ustavni zakon za izvedbo ustavnih amandmajev XCVI in XCVII Ustave RS na področju ljudske obrambe, Ur. l. RS št. 10/1991 in št. 20/1991.

UPORABA IN DELOVANJE OKLEPNO-MEHANIZIRANIH ENOT JLA

UVOD

Oklepno-mehanizirane enote so bile najučinkovitejše sredstvo, s katerim je vojaški vrh JLA hotel dokazati taktično in celo operativno premoč že na začetku vojne v Sloveniji leta 1991. Z oklepno-mehaniziranimi enotami so hoteli hitro in učinkovito kaznovati uporno Slovenijo. Po opravljeni pokoritvi Slovenije bi vojaški vrh te enote potreboval za umirjanje vojaškopolitičnega položaja na Hrvaškem.

V omenjenem prispevku bo poudarek na bojnem delovanju oklepno-mehaniziranih enot JLA in vzrokih za njihov neuspeh. Pri proučevanju različne literature in celo učbenikov o taktiki oklepno-mehaniziranih enot JLA se pojavlja vprašanje, kaj so vojaškemu vrhu te enote pomenile. Iz vojaške zgodovine vemo, da so bili pred drugo svetovno vojno in med njo za francoske generale tanki le potujoča artilerija, nemškimi generalom pa eno izmed pomembnih sredstev, predvsem med bliskovito vojno. Nemški generali, med katerimi ima največ zaslug general Guderian, so na začetku druge svetovne vojne dosegali uspehe zaradi sodelovanja tankov z letalstvom, artilerijo in pehoto, največkrat motorizirano. V teh enotah so imeli pomembno vlogo grenadirji (motorizirana oziroma mehanizirana pehota).

Za generale JLA so imeli tanki oziroma oklepniki defenzivnejšo vlogo, čeprav je bilo načrtovano, da nastopajo tudi samostojno, v posebnih formacijah in celo smereh. Polkovnik Manojlo Babić, ki ga bom v prispevku še večkrat navajal, je v svojem učbeniku Odnos taktike oklepnih enot do operatike in taktike opozoril, da so v JLA oklepne in mehanizirane enote organizirane tako, da lahko v okviru združenega boja in operacije samostojno taktično delujejo.¹

¹ Polkovnik mag. Manojlo Babić je v učbeniku Taktika oklopnih i mehanizovanih jedinica u opštenarodnom odbrambenom ratu podrobno opisal tudi načine bojnega delovanja oklepno-mehaniziranih enot. V učbeniku navaja, da so bile takšne enote namenjene tudi samostojnemu delovanju, kar pa se med osamosvojitveno vojno ni pokazalo za učinkovito. Avtor je posredno zanikal, da bi JLA izvajala operacije, v katerih bi prišli do veljave globoki prodori z oklepnimi klini. V tem primeru je bilo mnogo oklepnikov uvrščenih v tankovske armade in korpuse. Taka množičnost ni značilna za JLA, pa tudi ne za

Med osamosvojitveno vojno so bile oklepno-mehanizirane enote oblikovane tako, da zaradi različnih objektivnih in subjektivnih vzrokov niso mogle opraviti načrtovanih nalog. Pomembno je tudi to, da so enotam zaupali najpomembnejše naloge, niso pa bile dejavne v okviru združenega boja ali operacije.

V učbeniku polkovnika Manojla Babića je veliko dokazov, da so poveljstva JLA tank pojmovala kot potujočo artilerijo. Zato so bili med osamosvojitveno vojno v Sloveniji oklepniki največkrat v vlogi zastraševalnega orožja in z njim niso dosegali zelenih učinkov. Nasprotnika, to sta bila TO in milica, sta se na komunikacijah in zunaj njih borila predvsem z lahkim pehotnim orožjem, zato oklepniki JLA niso imeli odločilne vloge. Slovenske obrambne in varnostne strukture so imele malo protioklepne orožja, zato so morale oklepne enote JLA predvsem prva vozila v koloni najprej blokirati in šele nato uničevati.

Pojmovanje vloge oklepnih enot kot enkratne sile se med osamosvojitveno vojno v Sloveniji ni uveljavilo. To je bilo očitno že v prvih dneh, saj načrtovalci operacij niso poznali načina razmišljanja Slovencev, njihove obveščevalne službe, ki jim je posredovala informacije, niso poznali komunikacij ne značilnosti slovenskega ozemlja. V Beogradu niso proučili slovenske vojaške zgodovine, značaja Slovencev, bojnih in nebojnih značilnosti, to je bilo za generaliteto namreč preveč zamudno. Njihove oklepno-mehanizirane kolone so zato že prvi dan naletele na ovire in nepričakovane napade in že kmalu začele izgubljati pobudo.

Pred agresijo je bila JLA regionalna sila, ki je imela izurjen častniški in podčastniški kader, različne vrste orožja, bila pa je tudi usposobljena za vodenje ofenzivne operacije proti nasprotniku, ki ga je po moči daleč prekašal Nato. Po brionskih sporazumih so imeli pripadniki JLA težave pri umikanju svojih oklepnikov s cestišč, saj je zvezna vojska izgubila kohezivnost in celo bojno moralo. Vse prednosti so bile že od 26. junija le iluzije, saj se JLA ni mogla spopadati z gibljivimi enotami TO in milice. Oklepniki so se kmalu znašli med barikadami. Tudi enote v vojašnicah niso bile aktivne, saj so se zaprle za zidove. Veliko vojaških sestav tako ni moglo vzpostaviti taktične zveze z enotami na cestah.

njeno strategijo in operatiko. Polkovnik Babić opozarja, da strategija oboroženega boja temelji na zasnovi splošne ljudske obrambne vojne. Glej navedeni učbenik na str. 14-15. Podrobnejši podatki o učbeniku so v opombi št. 36.

Za poseben način vojskovanja, kakršno je bilo v Sloveniji, niso bili usposobljeni ne v poveljstvih ne v enotah JLA. Rezultati so bili kmalu opazni, oklepno-mehanizirane enote so bile namreč onemogočene zaradi napačne taktično-tehnične uporabe. Predvsem taktični in tudi operativni postopki so bili v pogojih splošnega ljudskega odpora preveč zahtevni za generale, ki so težko sledili nenehno spreminjajočim se operativno-taktičnim razmeram.

Posledica napak, ki sta jih zakrivila Generalštab oboroženih sil (OS) in Štab vrhovnega poveljstva OS, se je pokazala v slabo začelih operacijah v slovenskem prostoru. Zato je bila JLA na koncu premagana, kar je pozneje vplivalo na njen razpad.

1 POMEN POZNAVANJA FORMACIJ IN OZNAK OKLEPNIH SREDSTEV

V raznih opisih, spominih in celo strokovnih prispevkih iz leta 1991 oklepno-mehanizirane enote JLA označujejo le s splošnimi izrazi, kot je na primer kolona, zato je težko ugotoviti, kakšne so bile taktične in bojne sposobnosti različnih oklepnih vozil (tankov in oklepnih transporterjev), pa tudi kakšne vrste so bila spremljajoča vozila v teh kolonah. Težave postanejo še večje, ko skušamo ugotoviti taktično-tehnične postopke takšne preslabo označene kolone. V tem prispevku tega vprašanja ne morem proučiti, zato bo treba pripraviti posebno strokovno študijo. Opozoril bi rad na pomen pravilnih oznak oklepnih in mehaniziranih sredstev ter na pomen poznavanja formacijskih sestav oklepnih in mehaniziranih enot, kar je celo v zapisih višjih častnikov in generalov JLA pomanjkljivo opisano.²

Med osamosvojitveno vojno so bile tankovske, oklepne in mehanizirane sestave na ravni bataljona izjema, čeprav je imelo 5. vojaško območje približno 1100 različnih vrst oklepnikov. Bojno delovanje predvsem oklepno-mehaniziranih

² V učbeniku polkovnika Manojla Babića Taktika oklepnih in mehaniziranih enot je bataljon (tankovski, oklepni, mehanizirani) predstavljen kot glavno organizacijsko-formacijsko vprašanje glede njegovega najprimernejšega delovanja v boju. Bataljoni so tiste enote, ki v taktiki oklepnih enot predstavljajo temelj, na katerem se gradijo elementi bojnega razporeda. V formacijski sestavi ima bataljon (tankovski, oklepni in mehanizirani) od 30 do 50 oklepnih bojnih vozil. V boju se v njegovo sestavo vključuje od 20 do 30 drugih bojnih vozil ter vozil za specialne namene. Poleg tega se pri sestavi zgoraj omenjenih bataljonov pojavljajo še vprašanja o vrstah formacij (trojnih, četvernih in večjih) ter različnih organizacijsko-formacijskih strukturah. Glej: Manojlo Babić: Taktika oklepnih in mehaniziranih enot u ONOR-u, SSNO, Beograd 1981, str. 55.

enot na ravni voda in čete bomo morali še raziskati. Že zdaj pa naj opozorim na preveč splošne izraze, kot so tankovska kolona, enota, skupina idr., kar nam preprečuje, da bi spoznali njihove taktično-tehnične lastnosti, moč udara, ognja in manevrske ter gibalne sposobnosti na različnih zemljiščih. Prav zato je pomembna opredelitev iz Babičevega učbenika.³

V različnih opisih o bojnih delovanjih oklepno-mehaniziranih enot se pojavljajo različna poimenovanja za določene formacijske sestave, kar ustvarja le zmedo, pa tudi vprašanja brez odgovorov. Pri analiziranju bojnih delovanj so pomembne tudi stvari, ki se zdijo nepomembne, in sicer zaradi objektivnega preverjanja moči nasprotne strani v spopadu, saj je ta upala, da bodo predvsem tanki M 84 in T 55 zlomili odpor Slovencev.

Mnoga nepojasnjena vprašanja se pojavljajo tudi takrat, ko različni avtorji opisujejo tanke in oklepne transporterje le na splošno. Pri proučevanju bojnega delovanja to ni dobro, saj ni vseeno, če so v spopadih delovali tanki T 34, T 55 ali tanki M 84 skupaj z oklepnimi transporterji BVP M 80A. Če so delovali na ravni čete, so bili v drugi sestavi oklepniki bolj mobilni, udarni in imeli večjo moč, saj so gibljivi oklepni transporterji omogočali učinkovitejšo ognjeno podporo in celo pehotno zaščito.⁴

Tank je postal tehnično zelo zapleteno in močno bojno ofenzivno sredstvo, saj združuje najpomembnejše elemente manevra, to so ogenj, gibanje, udar in zaščita. Izjave o tem, da bodo tanki neprimerni za bojevanje takrat, ko se bodo pojavila učinkovita protiolepnna sredstva, so se pokazale kot neutemeljene.

³ Babič pravi, da se pri ugotavljanju istovrstnih enorodovskih bataljonskih sestav (tankovskih oziroma mehaniziranih) ali mešanih z različnimi oklepnimi vozili pojavlja vprašanje, ali dokumenti o osamosvojitveni vojni to pravilno obravnavajo. V nižjih taktičnih oklepnih in mehaniziranih enotah JLA prevladujejo formacije, v katerih vod sestavljajo trije ali štirje tanki (ali oklepni transporterji - OT), četo pa 10 do 13 tankov (OT), kar je odvisno od tega, ali so v vodu 3 ali 4 tanki (OT). Glej Manojlo Babić, navedeno delo, str. 55.

⁴ Seveda je največ odvisno od poveljevanja, prostora in drugih okoliščin, saj vemo, da so se v Trzinu tanki M 84 prebili iz blokad, oklepnim transporterjem BVP M 80A in izvidniškemu vozilu MK ŠK (K4906) pa se ni posrečilo prebiti na letališče Brnik. To ne zmanjšuje potrebe po natančnem označevanju, saj je to podlaga za ugotovitev, kakšno moč in manevrske možnosti je imela nasprotna stran. Enota tankov in oklepnih transporterjev v Trzinu ni mogla delovati povezano, saj ni imela dovolj manevrskega prostora za nemoteno gibanje. Vožnja mimo barikad v naselju je onemogočala, da bi se pokazale pomembnejše taktično-tehnične lastnosti oklepnih vozil.

Oklepni transporter je postal najbolj množično bojno vozilo v oborožitvi mehaniziranih, motostrelskih in oklepno-mehaniziranih enot v vseh sodobnih vojskah.⁵

Tako tank kot oklepni transporter v osamosvojitveni vojni v Sloveniji leta 1991 nista opravila svoje naloge. Njuna vloga ni dosegla niti taktične ravni.

Tanki T 55 so se velikokrat znašli v težkih pogojih. Znani so primeri v Rožni Dolini, Štrihovcu pred Šentiljem, na Vipavskem itn. Tudi tankom T 84 se ni godilo nič bolje, vendar imata blokada ali uničenje kolone tankov T 55 drugačen učinek kot oviranje in celo uničenje kolone tankov T 84 ter oklepni transporterjev BVP M 80A, in sicer kljub podpori dveh transportnih helikopterjev Mi 8 (primer Trzin).

Tudi kolono 12 samovoznih protiletalskih topov BOV 3 20/3 M 55A 4, ki so šli proti Medvedjeku in pozneje proti Krakovskemu gozdu, opišemo natančneje s taktičnimi in tehničnimi lastnostmi, kot če bi napisali, da je prodiralo iz Novega mesta proti Ljubljani 12 oklepnih transporterjev, 6 kamionov ter štabno vozilo. Takšen način opisovanja je najbolj pogost, kar je za običajnega bralca dovolj, za vojaškega strokovnjaka pa so ti podatki pomanjkljivi in preveč poenostavljeni. Za poznejše proučevanje in analiziranje vzrokov poraza oklepno-mehaniziranih enot JLA so pomembni le konkretni podatki, čeprav je imela enota v 5. vojaškem območju veliko tankov in drugih oklepnih vozil.

Bojno in nebojno delovanje moramo razlikovati. Osamosvojitvena vojna je bila odločilna, zato so morali imeti tanki, oklepni transporterji, bojna vozila pehote, pa tudi letala in helikopterji dobro vidne oznake. Jugoslovanska ljudska armada je imela več vrst tankov in oklepnih vozil, zato smo morali vedeti, kateri prodirajo. Šele, ko smo spoznali bojna sredstva, ki so jih imeli v 5. vojaškem območju, določen korpus ali vojašnica, laže spoznamo resnični pomen zmage, po drugi strani pa obseg in posledice poraza. Prepričan sem, da so to prva opozorila, saj bo treba na podlagi tega védenja ponovno analizirati razmerje sil v slovenskem operativnem prostoru.

⁵ Lastnosti tanka in oklepnega transporterja je opisal Branko Mamula v svojem delu *Obrana malih zemalja*, str. 143.

2 NEUSTREZNA UPORABA OKLEPNO-MEHANIZIRANIH ENOT JLA

Oklepno-mehanizirane enote oziroma kolone JLA so bile usmerjene k določenim ciljem že dan po sprejetju aktov o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, še posebno zato, ker je JLA prevzela carinske objekte, mejne prehode in letališki nadzor nad letenjem. Vojaški vrh JLA je pričakoval hitro zmago.

Med vojno za Slovenijo ni bilo delovanje enot JLA učinkovito niti v taktičnih niti operativnih pogojih. Za učinkovito delovanje bi morala poveljstva JLA na vseh ravneh natančneje proučiti, kako dosegati dobre taktične in operativne rezultate. Verjetno je bila usodna napaka v tem, da je bilo na začetku napada uporabljenih premalo oklepno-mehaniziranih sestav na ravni bataljona, seveda ob primerni razporeditvi ter horizontalni in vertikalni podpori.

Pri analiziranju bojnih delovanj oklepno-mehaniziranih enot JLA je očitno, da te niso mogle opraviti predvidenih taktičnih nalog, čeprav so oklepne, predvsem tankovske enote že med drugo svetovno vojno opravljale operativne naloge. Polkovnik Babić ugotavlja, da so že takrat dosegali raven operatike. Po drugi svetovni vojni se je zaradi vse bolj uničujočega orožja zahtevalo, da se oklepne enote uveljavijo na ravni strategije. Na severozahodnem bojevališču je bilo več kot tisoč oklepnih vozil, s katerimi bi lahko uresničili naloge strateškega pomena, ne pa da se je nemoč že pri taktičnih postopkih pokazala prej kot v 48 urah.

Še vedno je nepojasnjeno, zakaj je bilo od 26. junija dalje uporabljenih tako malo oklepnih vozil. Postavlja se vprašanje, ali je bilo to načrtovano v okviru spopada nizke intenzivnosti ali pa je bila kriva nepremišljena improvizacija. Poleg tega so oklepna in mehanizirana sredstva uporabili neprimerno glede na boje in operacije. Oklepna vozila so bila izolirana, zato niso mogla uresničiti doktrine JLA, da so v bojih in operacijah nujno združene sestave rodov in služb. Poveljstvo 5. vojaškega območja je že 27. junija spoznalo, da je bilo na komunikacijah storjenih preveč napak, zato so se morala oklepna in druga vozila braniti tako, kot predvideva krožna obramba. To ni bila le napaka v taktičnih in operativnih postopkih, saj so posegli celo v strategijo in nato na končni učinek, torej poraz.

Med osamosvojitveno vojno v Sloveniji leta 1991 so že od začetka napada tudi na glavnih komunikacijah prevladovali oklepno-mehanizirane čete in

vodi, bolj redko pa bataljoni ali sestave, nižje od oklepno-mehaniziranega voda. Uporaba takšnih enot ni bila pričakovana, zato ni bilo mogoče predvidevati, da bo JLA uporabila razmeroma malo takšnih in drugih vojaških zmogljivosti. To je pripomoglo k porazu enot JLA v Sloveniji, za kar ni opravičila glede na bojne zmogljivosti 5. vojaškega območja. Napad JLA s takšnimi silami je razumljiv le, če upoštevamo, da je od 26. junija 1991 potekal spopad nizke intenzivnosti, in sicer tam, kjer še niso predvidevali odločilnih operacij. Kaj je vojaški vrh načrtoval predvsem na strateški ravni, je še vedno neznano, čeprav je od vojne minilo več kot deset let.

Že 26. junija 1991 so oklepno-mehanizirane enote iz 13. in 14. korpusa pod vodstvom generala Marjana Čada odhitele k zahodni meji. General Čad je imel za zasedbo 30 kilometrov dolgega pasu od Fernetičev do Lazareta na voljo enajst tankov, pet oklepnih transporterjev, šest protioklepnih vozil in 350 vojakov ter starešin. Proti Sežani je prodiral polkovnik Obradović, proti Koprju polkovnik Krtinić, proti Kozini pa polkovnik Hodalja (Kolšek, 2001: 159-162).

Enote pod vodstvom generala Čada so dosegle predvidene točke na meji med 18. in 19. uro. To je presenetilo poveljstvo 5. vojaškega območja, saj o tem predčasnem Čadovem prodoru proti mejam ni bil obveščen niti general Praščević, načelnik štaba 5. vojaškega območja. Iz literature vemo, da je bil ukaz o premiku enot JLA podaljšan s 26. na 27. junij. Ta dan bi morali naloge končati do 15. ure. General Kolšek, poveljnik 5. vojaškega območja, je bil zato presenečen in celo v skrbeh zaradi nepričakovanih dejanj generala Čada.ocene štaba vrhovnega poveljstva so bile v tem primeru dobre, kar dokazuje, da so bili pomembni le prodori do meja, saj je bila to njegova glavna skrb. Iz tega lahko sklepamo, da je strateška raven v Beogradu oziroma sam načrtovalec operacije odobral bojno delovanje poveljnika na operativni ravni. Verjetno je ta premik odobril Štab vrhovnega poveljstva OS, in sicer načelnik general Kadijević ali njegov namestnik, načelnik GŠOS general Blagoje Adžić. V tej vojni se ni zgodilo prvič, da je predvsem general Adžić posegal mimo strateške in operativno-strateške ravni na operativno in taktično raven. To je tudi eden od razlogov, zakaj so bile oklepno-mehanizirane enote pogosto v nezavidljivem položaju. Vojaški vrh v Beogradu je vojne razmere razumel povsem drugače kot poveljstvo v Zagrebu ali na primer poveljnik korpusnega poveljstva.

27. junija 1991 je general Praščević, ki je bil v 5. vojaškem območju odgovoren za uresničitev načrta, izdajal ukaze, spremljal položaj in pošiljal podatke

štabu vrhovnega poveljstva OS. Poveljnika Kolška je obvestil, da v nalogi sodeluje 122 bojnih in približno 80 do 90 drugih motornih vozil. Vozila in osebje naj bi prišli iz desetih vojašnic, od katerih sta bili dve na Hrvaškem, in sicer v Varaždinu ter Karlovcu. Premiki oklepno-mehaniziranih enot, od katerih jih je bila večina razporejenih v velikosti čete, bataljon pa je bil le izjema, so potekali po sedmih smereh: 1. Varaždin-Ormož-Gornja Radgona; 2. Maribor-Šentilj; 3. Maribor-Dravograd; 4. Karlovac-Ljubljana-Jesenice; 5. Vrhnika-Brnik; 6. Postojna-Ajdovščina-Nova Gorica; 7. Ilirska Bistrica-Kozina-Sežana.

Oklepno-mehanizirane enote JLA so delovale v sestavah, ki so težko dosegale nujen udar in manever. Tako so bile onemogočene ofenzivnost in nenehne dejavnosti na območjih, kjer so to zahtevale razmere. Med vojno se niso oblikovale samostojne oklepno-mehanizirane enote, ki bi se priključile osnovnim in združenim taktičnim pehotnim enotam. To je še posebej prispevalo k slabi učinkovitosti občasnih napadov in h koncu iniciative v prevladujoči defenzivni obrambi.

Oklepno-mehanizirane enote bi morale leta 1991 v Sloveniji v napadih ob podpori pehote na določeni smeri napadati frontalno, v boke in zaledje nasprotnika, razvijati dosežene uspehe v napadu, preganjati nasprotnika in odbijati protinapade.

Ob podpori pehote bi oklepno-mehanizirane enote med obrambo morale izvajati protinapade, poskrbeti za sprejem sil, ki so se umaknile pred močnim nasprotnikom, braniti smer na območju delovanja svojih enot.

JLA je bila v napadih in obrambi pasivna, zato je kmalu spoznala, zakaj so enote TO in milice prevzele pobudo.

V literaturi in besedilih, ki opisujejo bojno delovanje JLA, ni opisana pomembna dejavnost, in sicer izvidovanje. Ta se mora organizirati glede na prejeto bojno nalogo. Izvidovanje mora organizirati načelnik poveljstva višje taktične oklepne enote v pogojih, ko delujejo samostojno, pa tudi poveljniki nižjih taktičnih enot ali taktičnih bojnih skupin (Babič, 1981: 131). Verjetno je izvidovanje potekalo pred prodiranjem oklepno-mehaniziranih enot JLA in med agresijo, vendar je bilo zbranih premalo pomembnih podatkov, predvsem o nasprotniku, torej TO in milici, ter zemljišču, sicer ne bi bilo toliko oklepno-mehaniziranih enot JLA blokiranih na komunikacijah.

Zatajila je tudi podpora. Najslabša je bila inženirska oskrba, čeprav je bila poleg zaledne, intendantske in sanitetne najbolj nujna. Ta pomanjkljivost je že na začetku oboroženih spopadov ovirala nujne taktične postopke, predvsem na komunikacijah. Zanemarjanje izvidovanja in navedenih podpor, predvsem inženirske, je pospešilo poraz JLA v Sloveniji.

Delovanje oklepno-mehaniziranih enot je zelo zahtevno, še posebno, če zemljišče ni primerno za to, če nimamo podatkov o prevoznosti tankov, predvsem v slabih vremenskih razmerah. Častniki JLA so gotovo poznali način boja ameriških oklepno-mehaniziranih enot v Vietnamu. Če bi poznali študijo podpolkovnika Veroljuba Jeremića v Vojnem delu,⁶ bi se seznanili z mnogimi koristnimi napotki, čeprav se Vietnam in Slovenija precej razlikujeta. Jeremić je opozoril na naslednja dejstva, ki se nanašajo na vojno v Vietnamu:

- oklepnike so oskrbovali iz zraka;
- tanke so uporabljali v sodelovanju s pehoto ali pa so bili v njeni sestavi;
- pomembni sta bili vloga mehanizirane pehote v napadu in hitra pripravljenost za boj z nasprotnikom;
- oklepno-mehanizirane enote so bile pozorne predvsem pri izbiri položajev za protinapade, pri ureditvi smeri razvoja, organizaciji sodelovanja in poveljevanju;
- čiščenje in zavarovanje komunikacij sta bila pomembna, da bi se odpravila nevarnost pred zasedami in napadom nasprotnikovih sil;
- pohodne kolone so zavarovali tako, da so naprej poslali oklepno-mehanizirane enote. Te so pravočasno zasedle izpostavljene objekte, ki so bili ob poti kolone;
- oklepno-mehanizirane enote so uporabili za hitro intervencijo in pomoč ogroženim enotam;
- delovanje oklepno-mehaniziranih enot je bilo organizirano ob podpori artilerije in letalstva. To je bil pomemben pogoj za uspešen napad in obrambo;
- zaradi oklepnih transporterjev se je v polku število tankov zmanjšalo, tako se je namreč prilagajala organizacijsko-formacijska struktura nasprotnikovi taktiki;
- število lahkih tankov je bilo vedno večje.

⁶ Glej Veroljub Jeremić: Neka izkustva iz upotrebe oklepno-mehaniziranih enot v vietnamskem ratu, Vojno delo, Vojnoizdavački zavod, št. 1, leto XXX, januar-februar.

Iz tega lahko ugotovimo, da so Američani v Vietnamu svoje oklepno-mehanizirane enote uporabljali zelo premišljeno. Skušali so se prilagoditi pogojem vojskovanja, kar jim je bolj ali manj uspelo. Nasprotnik je bil prilagodljiv in usposobljen v partizanskem ter kombiniranem načinu oboroženega boja, zato so bile ameriške oklepno-mehanizirane enote pred vedno novimi izzivi, predvsem pred nepredvidljivimi taktičnimi in operativnimi posegi.

Polkovnik Babić v učbeniku predstavlja tudi izkušnje iz uporabe in delovanja oklepnih enot v lokalnih vojnah po drugi svetovni vojni. Zgodovina oklepnih enot je zanimiva in poučna, zato si poleg izkušenj iz vojne v Vietnamu oglejmo še postopke bojevanja od vojne v Koreji do zadnje arabsko-izraelske vojne.

Zvezni generali bi morali natančneje proučiti uporabo tankovskih sil v Severni Koreji, saj je ta na začetku vojne dosegla precej uspehov. Čeprav je Južna Koreja tako kot Slovenija pretežno hribovita in gorata, je bilo delovanje oklepnih in mehaniziranih enot usmerjeno predvsem na ceste. Posledica je bila, da so Severnokorejci hitro razbili nasprotnikove sile in se prebili do »fusanskega mostišča«. Obe strani sta pri obrambi uporabljali oklepne in mehanizirane enote, da bi okrepili pehoto. Podobno taktiko bi lahko poveljstva uporabila tudi v Sloveniji, vendar so zaradi začetnih napak oklepniki ostali na cestah.

Vojaški vrh prav tako ni upošteval izkušenj iz indijsko-pakistanskih vojn. Če bi proučil samo tiste iz Babićevega učbenika, bi ugotovil, kaj pomeni udarna sila večje tankovske enote. Indijci so namreč oblikovali skupino brigad, torej operativno skupino, ki je prek močvirij vpadla v globino obrambnega sistema Pakistancev. Prav ta skupina je imela odločilno vlogo pri zlomu pakistanskega odpora.

V zadnji arabsko-izraelski vojni leta 1973 so imele taktične sile brez letalske in topniške podpore na operativno-taktičnih smereh velike izgube. Tudi v Sloveniji je zaradi prodiranja taktične enote na strateški smeri proti Ljubljani brez vertikalne podpore prišlo do dogodkov na Medvedjeku in pozneje v Krakovskem gozdu.

Tudi vojaški vrh JLA je bil poražen zaradi napačnih strateško-operativnih načrtov in vojaške doktrine. V Sloveniji oklepno-mehanizirane enote JLA ne bi smele uporabiti take taktike kot na Sinajskem polotoku, kjer ni vegetacije kot v Sloveniji, zato so veliko izraelskih tankov uničili s protioklepnimi raketami.

Ta del prispevka bi rad končal z ugotovitvijo, da je uspeh ali neuspeh v boju odvisen od celotnih priprav na vojno, od načina izvajanja operacij, pripravljenosti oboroženih sil, poveljevanja, sodelovanja idr. (Babič, 1981: 45-52).

3 GENERAL KOLŠEK IN ADMIRAL MAMULA O NEPRIMERNI UPORABI OKLEPNO-MEHANIZIRANIH ENOT

General Kolšek je v svojem delu napisal, da je oklepni bataljon (imenovan tudi tankovska četa, ker je bilo deset tankov in kamion) odšel proti Šentilju in brez težav prispel do Pesnice. Zaradi omejenih možnosti manevriranja in konfiguracije terena, pa tudi zaradi premajhne odločnosti in neiznajdljivosti starešin, je bataljon doživel veliko izgub, ne da bi se pomembneje približal mejnemu prehodu.

General Kolšek je ugotovil, da se je del sil 14. ljubljanskega in 31. mariborskega korpusa premikal počasi, zaradi oteženega premikanja oklepno-mehaniziranih sestav in konfiguracije zemljišča, pa tudi zaradi močnejšega odpora TO in drugih slovenskih bojnih sestav. Pri poveljevanju naj bi se pokazale malomarnost in težave, predvsem pri vzdrževanju ter uporabi zvez. Preostanek dneva 27. junija je general Kolšek opisal: »Položaj na smereh premikov in uporabe oklepno-mehaniziranih enot je bil težak. Napadali so jih z vsemi razpoložljivimi sredstvi in blokirali njihove poti. Na sedmih predvidenih smereh proti meji so se premiki odvijali le počasi. Z velikimi naporji se je večina le približala mejni črti ali izvršila nalogo in prispela v predvidene rajone ... Zaradi karakteristik zemljišča, znatne premoči in načina delovanja sil TO smo se odločili, naj enote, ki ponoči niso prispele v predvidene rajone, ne izvajajo nadaljnjih premikov. Na doseženih linijah smo izdali povelje za krožno obrambo in druge ukrepe bojnega zavarovanja. Glede na izkušnje tega dne smo ponoči pričakovali akcije TO po načelih partizanske taktike.« (Kolšek, 2001: 181)

V nadaljevanju je general Kolšek opozoril na naslednja dejstva:

- razvoj dogodkov je že prvi dan pokazal, da je štab vrhovnega poveljstva naloge načrtoval nerealno in da ni pričakoval takšnega odpora Slovencev;
- JLA se je ves dan vedla defenzivno;
- že na začetku spopadov, 27. junija, je prišlo do neposredne vzpostavitve zvez med organi štaba vrhovnega poveljstva in četnimi poveljstvi brez vednosti poveljstva 5. vojaškega območja;
- vojašnice v Sloveniji so bile blokirane⁷ (Kolšek, 2001: 182-183).

⁷ Zaradi boljše preglednosti sem analizo generala Konrada Kolška razdelil na alineje.

Tako so bile že prvi dan prekinjene taktične in operativne povezave med vojašnicami in enotami na komunikacijah, pa tudi med vojašnicami in oklepno-mehaniziranimi kolonami s poveljstvi v korpusih in poveljstvom 5. vojaškega območja.

General Kolšek je poudaril, da je zemljišče zelo vplivalo na bojno delovanje oklepno-mehaniziranih enot, zato si oglejmo značilnosti ozemlja in vse, kar je povezano z njim. Iz diplomskega dela Emilijana Pižorna⁸ povzemam pet izrazov, ki jih moramo poznati za razumevanje učinkovanja prostora kot dejavnika oboroženega boja. Ozemlje je še vedno premalo pomemben dejavnik oboroženega boja ali vojne, čeprav so bile oklepno-mehanizirane enote JLA zaradi njegovih značilnosti poražene.

Geografski prostor

Dr. Zvonimir Bratun⁹ pojmuje prostor kot geografsko kategorijo, Marjanović pa ga definira kot trirazsežni plašč, ki ga z vojaškega vidika sestavljajo štiri sfere, in sicer litosfera, hidrosfera, atmosfera ter biosfera. Po definiciji iz vojaškega leksikona ima termin prostor širši in ožji pomen. Po prvem je to naravno okolje, v katerem potekajo bojna delovanja in je eden od dejavnikov oboroženega boja. V ožjem pomenu pa je to konkretni prostor, kjer potekajo bojna delovanja. Gorjup opredeljuje geografski prostor kot celoto naravnih ter po človeku in družbi preoblikovanih lastnosti določenega ozemlja, matematično pa tudi kot množico točk (Pižorn, 1999: 9).

Geografske ovire in pregrade

Marjanović pojmuje geografske ovire kot objekte in pojave, pri katerih se premikanje, opazovanje ter ognjena in bojna delovanja izvajajo pravokotno nanje. Ti objekti se imenujejo geografske pregrade, kadar se enoti premikata vzporedno z njihovo podolžno osjo. Slovar slovenskega knjižnega jezika označuje pregrade (sinonim je pregraja) kot nekaj, kar onemogoča, ovira prehod, ovira pa je tisto, kar povzroča, da se kako delo teže opravlja (Pižorn, 1999: 9).

⁸ Glej delo Emilijana Pižorna: Obrambnogeografsko vrednotenje srednjega Posotelja, diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 1999.

⁹ Dr. Zvonimir Bratun je napisal doktorsko disertacijo Geografski dejavniki državnovarnostnega sistema Republike Slovenije. Doktorska disertacija, ki jo je napisal leta 1997, zelo kakovostno obravnava značilnosti slovenskega prostora in dejavnike, ki bi jih morala upoštevati slovenska vojaška stroka. Avtor je leta 1999 uredil zbornik Vojaška geografija na Slovenskem.

Položaji

V vojaško-geografskem pomenu so deli zemljišča oziroma prostora različno veliki, po fronti in globini omejeni z razporedom enot ter njihovih bojnih sredstev in so pomembni pri opravljanju naloge. Po obliki bojnih delovanj so lahko zemljišča položaji za napad, obrambo in ognjeni položaji (Pižorn, 1999: 9).

Smer delovanja

Marjanović opredeljuje smer delovanja kot trirazsežni pas prostora, preko katerega se enota premika, oskrbuje in bojno deluje, obsega pa kopenski in zračni pas nad njim. Po Čoloviću je smer delovanja os delovanja v coni odgovornosti enote in združuje dva ali več taktičnih objektov (Pižorn, 1999: 10).

Splošna in tankovska prehodnost

Slovar slovenskega knjižnega jezika opisuje prehodnost kot značilnost prehodnega. Izraz prehoden pomeni to, kar je namenjeno za prehod. V slovarju je naveden primer: Slovenija je prehodno ozemlje. Splošna prehodnost je po definiciji Čolovića taktična lastnost zemljišča, ki omogoča premikanje bojnih in nebojnih vozil ter učinkuje na hitrost premikanja, manevriranja in vzdrževanja smeri. Tankovska prehodnost je kakovostno stanje in lastnost zemljišča ter prostora, ki nudi možnost uporabe in delovanja tankov (Pižorn, 1999: 10).

Zaradi lažje ponazoritve o pomenu tankovske prehodnosti bom podrobneje predstavil ugotovitve Pižorna. V besedilu s podnaslovom Tankovska prehodnost srednjega Posotelja je poudaril, da hiter razvoj oklepni enot, vse večja udeležba in uporaba v sodobnih bojnih delovanjih določajo ocenjevanje zemljišča ne le z vidika splošne prehodnosti, temveč tudi z vidika uporabe in možnosti bojnih delovanj lastnih in nasprotnikovih oklepni enot. Pri tem se ocenjuje in proučuje možnost bojnega razvoja ter manevra enote z močjo oklepnega bataljona, ob upoštevanju omejitev reliefa in ovir na zemljišču. Rezultat takšne ocene in proučevanja je tankovska prehodnost kot poseben del ocene splošne prehodnosti.

Ocena tankovske prehodnosti ni samo ocena možnosti uporabe in bojnega delovanja tankovskih ter oklepno-mehaniziranih enot, temveč je, kot pravi Čolović, tudi ocena možnosti organiziranja in izvajanja protioklepnega boja kot ene od vsebin bojnega delovanja (Pižorn, 1999: 72).

Tankovska prehodnost je bila zelo pomembna, vendar je velikokrat niso upoštevali. Ocena prehodnosti je bila tudi med osamosvojitveno vojno odvisna od različnih dejavnikov. Pižorn je zapisal, da je prehodnost skupni seštevek učinkov reliefa, rastja in hidro-geografskih lastnosti, ki preprečujejo ali olajšujejo tankovskim in oklepnim enotam neoviran manever in popoln bojni razvoj. Pri tem je upošteval modele in izračune Radomirja Marjanovića in Gvozdena Čolovića pri kategorizaciji zemljišča v srednjem Posotelju. Zemljišče je v diplomski nalogi razvrščeno v štiri kategorije:

- I. tankovsko prehodno zemljišče,
- II. omejeno tankovsko prehodno zemljišče,
- III. zelo omejeno tankovsko prehodno zemljišče,
- IV. tankovsko neprehodno zemljišče (Pižorn, 1999: 72).

Nepripravna uporaba oklepno-mehaniziranih enot je zaradi neupoštevanja predvsem zadnjih dveh kategorij prehodnosti velikokrat povzročala nepotrebne zastoje in celo izgubo oklepnega sredstva. O prehodnosti bi bilo treba narediti posebno študijo, saj je bilo veliko težkih oklepnih vozil JLA onemogočenih, ker JLA ni upoštevala lastnosti zemljišča zunaj utrjenega cestišča. Splošna prehodnost je v naših strokovnih zapisih še vedno premalokrat obravnavana kot taktična lastnost zemljišča, zato ne razumemo, kaj vse je omogočilo in onemogočilo premikanje bojnih in nebojnih vozil ter kaj je vplivalo na hitrost premikanja, manevriranja in vzdrževanja teh smeri.

Oklepno prehodnost je v diplomski nalogi obravnaval tudi Cveto Kravanja.¹⁰ Opisal je štiri kategorije oklepne prehodnosti, ki jo razumemo nekoliko drugače kot tankovsko prehodnost. Pižorn in Kravanja sta opozorila, kako pomembno je obrambno vrednotenje območja glede na lego, obliko in relief.

JLA je imela posebno strokovno službo, ki je pripravila priročnik za kategorizacijo oklepne prehodnosti. Cveto Kravanja navaja Priročnik za uporabnike kart tankovske prehodnosti zemljišča (ZSLO, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1975). Med vojno v Sloveniji so starešine JLA iz nepojasnjenih razlogov premalo upoštevale značilnosti zemljišča, taktično-tehnične lastnosti tankov, bojnih oklepnih vozil in oklepnih vozil pehote, in sicer predvsem običajnih oklepnih transporterjev za prevoz pehote.

¹⁰ Cveto Kravanja je leta 1999 napisal diplomsko nalogo z naslovom Obrambno vrednotenje geografskega prostora Pivškega podolja in Vremščice. Oklepna prehodnost je obravnavana na 18. in 19. strani. Prehodnost je razdeljena na štiri kategorije, in sicer se stopnjuje od I. do IV. kategorije.

Poleg tega lahko spoznamo, kako so bojno delovale oklepno-mehanizirane enote, ki jih ni oviral le prostor, temveč tudi branitelji samostojne in neodvisne Slovenije. Oklepniki JLA so bili v težkem položaju tudi zaradi neustreznega vodenja in poveljevanja starešin ter poveljstev JLA na vseh ravneh. To pa še niso vsi dejavniki, ki so onemogočili delovanje oklepno-mehaniziranih enot JLA na našem ozemlju.

Do prvega premirja in tudi pozneje je vojaški vrh težko našel objektivne razloge, da je upravičil pomanjkanje orožja, opreme in vojakov za boj. Na 5. vojaškem območju je bilo dovolj sil in sredstev, sicer pa je bilo to vojaško območje le bojevališče na enotnem jugoslovanskem vojskovališču. Znano je, da bi pomoč v obliki orožja in vojakov lahko prišla tudi s 1. in 3. vojaškega območja. Zakaj se to ni zgodilo, ne vemo, saj je imela JLA dovolj velike zmogljivosti. Vzroki za poraz so predvsem subjektivni in jih dobro poznamo, to so podcenjevanje nasprotne strani, precenjevanje oklepne oborožitve, slaba selekcija obveščevalnih podatkov, nizka morala, neustrezno vodenje, poveljevanje idr. Prej navedena dejstva nam pomagajo pri lažjem razumevanju dogodkov po prvem premirju, ki se je začelo 28. junija 1991 ob 21. uri.

Položaj JLA je bil tudi v soboto, 29. junija 1991, med premirjem, neznosen. General Kolšek je v svoji knjigi Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991, zapisal, kaj mu je rekel general Adžić, načelnik Generalštaba OS: »Situacija je katastrofalna. Dogovorjena prekinitve ognja ni nič drugega kot sleparija. Enaintrideseti korpus je v težkem položaju, tako rekoč obkoljen. Postavljajo mu ultimat za predajo ... Sile tankovske čete na poti k Šentilju so v težkem položaju. Sile 14. korpusa na Karavankah so obkoljene. Oklepni bataljon na Brniku je v težavah. Brigada na Vrhniki je minirana in se bo težko izvlekla ... Najugodnejša je situacija v 13. korpusu. Tam pogajanja maksimalno izkoriščajo za dosego svojih ciljev.« (Kolšek, 2001: 212)

V tej vojni se je pokazalo, da nasprotna stran išče izhode tam, kjer bi jih najmanj pričakovali. Izvajanje operacij, še posebej v boju proti oklepno-mehaniziranim kolonom, je bilo ovirano, ker so se lokalne oblasti hote ali nehote vmešavale v dinamiko bojnih delovanj.

Ugotovitve generala Kadijevića, ki se nanašajo na razmere 27. in 28. junija, so popolnoma neustrezne in celo nepomembne. Kaj naj bi po njegovih trditvah pomenilo, da so enote JLA s približno 1900 vojaki, starešinami in ustrezno tehniko, torej z razmeroma majhnimi oklepno-mehaniziranimi silami, v 48 urah od 137 objektov na meji zavzele kar 133. Tako naj bi po mnenju Kadijevića enote JLA izvršile ukaz (Kadijević, 1993: 117). Ukaz je bil izvršen,

vendar so bile kmalu po tem oklepno-mehanizirane enote blokirane v vojašnicah, na komunikacijah in mejnih prehodih.

Kadijevičev predhodnik na položaju zveznega sekretarja za obrambo, admiral Branko Mamula, je bil prepričan, da je prav neodločno in neprofesionalno vodenje operacij v Sloveniji pomenilo dokončen udarec strategiji, da bi »armada zagotovila mir in ustvarila pogoje za demokratičen razvoj« (Mamula, 2000: 241). Taktična uporaba oklepnih sil v smeri prodiranja je potekala brez izvidovanja, pa tudi brez zaščite in podpore pehote. To je bilo povsem nelogično (Mamula, 2000: 209).

Admiral Mamula je v svoji knjigi Slučaj Jugoslavija poudaril nekaj pomembnih dejstev. Sprašuje se namreč, kako se je lahko zgodilo, da je približno 2000 vojakov in starešin JLA padlo v zasedo, ki jo je postavilo približno 30.000 oboroženih teritorialcev Slovenije in vodilni starešine dveh korpusov, razporejenih v Sloveniji, poveljstvo vojaškega območja v Zagrebu pa tega ni pravočasno zaznalo. Poleg tega se Mamula sprašuje, kako je prišlo do popolnoma nerazumnega razmerja moči med JLA in TO Slovenije, ko pa je imela JLA dovolj sil po globini. Zaradi tega sile JLA na Hrvaškem, kjer so pričakovali množične oborožene napade, ne bi izgubljale moči (Mamula, 2000: 209).

Da bi lažje razumeli upravičeno jezo admirala Mamule, si oglejmo vojaško moč JLA na 5. vojaškem območju.

Na severozahodnem bojevališču oziroma 5. vojaškem območju je imela JLA dovolj oklepnih in drugih sredstev, da je lahko oblikovala oklepno-mehanizirane enote. Poveljnik 5. vojaškega območja general Konrad Kolšek je v svoji knjigi Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991 napisal, da je imelo to vojaško območje 1160 tankov in oklepnih bojnih vozil, več kot 3000 kosov artilerijskega orožja, minometov, večcevni raketometov in več kot 500 kosov protiletalskega orožja. Na 5. vojaškem območju je bil 5. korpus vojnega letalstva in protiletalske obrambe z 200 bojnimi letali in helikopterji. Po podatkih, ki so na voljo, je bilo na tem vojaškem območju kar 27 odstotkov celotne bojne moči OS SFRJ (Kolšek, 2001: 63).

4 ZAHODNA, OSREDNJA IN VZHODNA SMER PRODIRANJA RAZMEROMA ŠIBKIH ENOT JLA

Iz Karlovca je po osrednji smeri prodirala lahka protiletalska oklepna baterija, imenovana tudi divizion, iz sestave 306. LAP PZO, v kateri so bili 12 kolesnih oklepnikov s tricevnimi protiletalskimi topovi 20 mm, 7 tovornjakov in 4 terenska vozila. Pot je potekala od Pogancev do Medvedjeka in Krakovskega

gozda. V knjigi Premiki je Janez Janša poudaril, da je bila kolona namenjena na Brnik. V to smer je odšel tudi 1. oklepni bataljon 1. oklepne brigade JLA iz 14. korpusa z Vrhnike. Poveljnik brigade podpolkovnik Pane Matić je ukazal majorju Radovanoviću, naj s svojo enoto obkoli letališče Brnik. Ta je kolono z izgubami pripeljal do Brnika po dveh smereh. Prva smer je potekala od Vrhnike, preko Brezovice, Toškega čela, Šentvida in Tacna do Brnika, druga pa od Vrhnike, preko Ljubljane, Trzina, Mengša in Most do Brnika.

Janez Janša je opozoril na naslednje: »Kljub slabo (ne)postavljenim barikadam pri izhodu iz vrhniške vojašnice proti Ljubljani, brniškega letališča, zahvaljujoč pravočasni informaciji, niso nikoli zavzeli. Del tankovskega bataljona je sicer prodril v njegovo bližino, vendar je bil blokiran in namesto oporne je pomenil kritično točko za vodstvo operacij proti Sloveniji.« (Janša, 1992: 163) Vprašanje je, kaj bi bilo, če bi brez težav prispela tako 1. oklepni bataljon z Vrhnike kot divizion zračne obrambe iz Karlovca. V tem primeru bi operacije JLA potekale z manj zapleti.

27. junija so oklepno-mehanizirane in motorizirane enote iz Vipave (15 tankov in 26 tovornih vozil), Varaždina (več kolon) ter iz Maribora, Šentilja in Dravograda prodirale proti ciljem. Oklepno-mehanizirane kolone so, razen tistih iz Šentilja in Dravograda, dosegle svoje cilje, kar pa je bilo z vojaškega oziroma taktičnega stališča nejasno. Doseženi cilji so se namreč spremenili v tarče, v katere so streljali pripadniki TO.

Podpolkovnik Ljubo Dražnik je v zborniku Vojaška geografija nazorno prikazal bojno delovanje sedmih oklepno-mehaniziranih kolon na območju 73. ObmŠTO. Le tretji koloni, v kateri je bil polkovnik Popov, se je posrečilo prebiti na mednarodni mejni prehod v Gornji Radgoni, vendar je ob tem izgubila veliko kamionov. Iz okolice mejnega prehoda ga ni rešila skupina oklepnikov, ki naj bi razbila blokado okrog enote polkovnika Popova. Podpolkovnik Dražnik ugotavlja, da je relativni uspeh JLA postal neuspeh, saj je enoto na mejnem prehodu obkolila TO, poleg tega je bila prepuščena sama sebi, na utesnjenem terenu, neprimernem tako za obrambo kot za napad.¹¹

¹¹ Ljubo Dražnik je v prispevku Delovanje Teritorialne obrambe na območju Ljutomera, Ormoža in Gornje Radgone v vojni 1991 podrobno opisal prizadevanja sedmih oklepno-mehaniziranih enot JLA, ki so bojno delovale na območju 73. ObmŠTO. Razen koloni polkovnika Popova se nobeni drugi ni posrečilo prodreti v Gornjo Radgono in Ormož. Čeprav se je polkovniku Popovu posrečilo prodreti do mejnega prehoda, ni imel od tega ne taktične ne operativne koristi. Prispevek Ljuba Dražnika je objavljen v zborniku

Tudi to območje in komunikacije je nadzorovala TO. V podobnem položaju so bili tudi oklepniki in vojaki JLA v Rožni Dolini ter Vrtojbi. V Rožni Dolini je bila popolnoma onemogočena in delno uničena oklepna sestava JLA. Pripadniki TO so enoto JLA razbili le zaradi dobre taktike, saj je bila nebojna razporeditev JLA na tem mejnem prehodu zelo premišljena.

Oklepno-mehanizirane enote so bile na vseh mejnih prehodih in komunikacijah (na primer v smeri proti Dravogradu 5 bojnih oklepnih vozil, 5 terenskih vozil, 6 kamionov, reševalno vozilo in 2 poveljniški vozili) razporejene brez upoštevanja pravil taktike, ki določa razporeditev oklepno-mehaniziranih enot. Najbolj očitna je bila neustrezna pohodna razvrstitev teh enot, njihova ureditev v krožni obrambi in razporeditev na mejnih prehodih. Prevladovala je improvizacija, predvsem zaradi različnih zapletov ob neupoštevanju konfiguracije zemljišča, vplivali pa so tudi drugi dejavniki, ki bodo opisani v daljši študiji.

Slovenijo oziroma cilje v Sloveniji so napadle manjše taktične oklepno-mehanizirane enote, in sicer iz določenih razlogov. Eden od njih je mogoče v elementih doktrine spopada nizke intenzivnosti, saj ta v začetku predvideva le manjše bojne aktivnosti, zato pa več propagandnega, psihološkega, političnega, ideološkega, ekonomskega, finančnega in drugega. delovanja. Šele pozneje naj bi se začelo bojno delovanje oziroma operacije.

5 NAVEZANOST JLA NA KOMUNIKACIJE V POGOJIH POLISTRATEGIJE NASPROTNE STRANI

V osamosvojitveni vojni so bile oklepno-mehanizirane sestave na komunikacijah in vojašnicah že v nekaj dneh blokirane, čeprav je admiral Mamula v knjigi Odbrana malih zemalja opozoril na pomanjkljivosti težkega orožja, ki ga uporabljamo na komunikacijah. Poveljstva oklepno-mehaniziranih enot JLA tega niso upoštevala, čeprav je admiral Mamula v navedenem delu zapisal: »Čimbolj so oborožene sile na višji tehnično-tehnološki ravni, bolj je poudarjena njihova navezanost na infrastrukturo. Tako se poveča tudi njihova možnost ogrožanja in razbijanja bojne usposobljenosti na tujem ozemlju.« (Mamula, 1988: 183) V istem delu je Mamula opozoril tudi na sposobnosti nasprotne strani, še posebej, če ta stremi k izvajanju polistrategije (Mamula, 1988: 202).

Vojaška geografija v Sloveniji. Izdajatelj zbornika je Generalštab SV v sodelovanju z Oddelkom za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Zbornik je izšel v Ljubljani, leta 2000. Prispevki v zborniku so bili predstavljeni na posvetu v Ljubljani 8. in 9. maja 2000. Ljubo Dražnik je svoj prispevek objavil na straneh od 154 do 170.

Že 28. junija je nastopilo prvo premirje. Za generala Kolška je bil to drugi dan spopadov. Kolšek je moral priznati, da so se spopadi nadaljevali ves dan na ozemlju, kjer so bile enote, napotene na mejo. Oklepno-mehanizirane čete, ki prejšnjega dne niso prispele na cilj, so se upočasnjene bližale k mejnim prehodom. Braniti so se morale na cestah, po katerih so se prebijale, in v njihovi neposredni okolici. Večina jih ni zavzela bojne razporeditve ali položaja, kar bi povečalo njihovo moč in učinkovitost (Kolšek, 2001: 188).

28. junija 1991 je ob 21. uri nastopilo premirje. Bojne aktivnosti so prenehale do 2. julija 1991. Pred objavo premirja so potekali siloviti spopadi na komunikaciji Pesnica-Šentilj, v rajonih Radenci in Gornja Radgona ter na komunikacijski liniji blizu Trebnjega. Poglavitno vlogo v teh spopadih so imele oklepno-mehanizirane enote JLA (Kolšek, 2001: 189).

Ilija T. Radaković je v svojem delu Besmiselna YU ratovanja opozoril, da je JLA doživela prvi poraz, zato je v vojaškem vrhu prišlo do strateške paralize. Generalštab OS je bil presenečen zaradi odpora in načina, kako je bil odpor v Sloveniji voden in izpeljan. JLA je bila prepričana, da bo z zaprtjem meja in prikazom vojaške moči pokorila Slovenijo. General Radaković v nadaljevanju ugotavlja, da je bila tako načrtovana in izvedena operacija z vidika tehnologije izvajanja velika improvizacija. Neuspeh so hoteli pozneje opravičiti z izgovorom, da so namerno uporabili premalo težke tehnike in logistične podpore (Radaković, 1997: 69-70).

Koliko težke oborožitve so uporabili, predvsem tankov in drugih oklepnikov, ni tako pomembno, čeprav se sprašujemo, zakaj le toliko. Glede na število oklepnih vozil, in sicer kar 1100, na ozemlju 5. vojaškega območja, je razmeroma malo »izločenih« vozil JLA vojaški vrh zelo demoraliziralo. General Kolšek je v svoji knjigi zapisal: »Tam, kjer so bili spopadi najintenzivnejši, je prihajalo do določenih izgub v tehniki, zlasti pri Šentilju, Trebnjem, Novi Gorici in karavanškem tunelu. Po poročilih in nepopolnih podatkih so bili vključno do 29. junija uničeni štirje tanki in štiri borbena vozila, poškodovanih je bilo 13 bojnih vozil, uničenih devet drugih motornih vozil in zajetih osem tankov.« (Kolšek, 2001: 223) Verjetno so strateška in operativna poveljstva računala le na poraz nasprotne strani, ne pa na toliko uničenih oklepnikov. V tem razmerju pričakovanega je razlog za padec bojne morale v vrstah JLA.

Dve oklepno-mehanizirani koloni JLA sta bili uničeni 2. julija 1991, kar je usodno vplivalo na poskuse vojaškega vrha, da bi si znova pridobil pobudo. V

knjigi Smrt Jugoslavije, ki sta jo napisala dva angleška novinarja, je opisano tudi naslednje: »Drugega julija, štiriindvajset ur po izvolitvi Mesića, je oklepna kolona JLA, ki se je bila utaborila v Krakovskem gozdu v bližini slovenske meje s Hrvaško, neposredno pred zoro skušala spremeniti svoj položaj. Znašla se je sredi raketnega obstreljevanja enot slovenske TO, ki so čakale v zasedi. Iz bližnje Hrvaške je JLA poslala na pomoč drugo oklepno kolono. Brž ko je le-ta prestopila mejo, se je znašla pod točo izstrelkov. JLA je ukazala zračne napade na Slovence, ki so se po tem umaknili.« (Silber/Little, 1996: 179)

Podatka o številu uničenih vozil oziroma oklepnikov bi drugače sprejeli, če bi jih JLA izgubila v obdobju svoje ofenzivnosti in zmag, saj bi ji to omogočalo združevanje taktičnih uspehov v operativne. Ker pa so bila vozila izgubljena na način, ki ga JLA ni mogla ne vojaško ne psihološko utemeljiti, je bilo število zastrašujoče in je slabo vplivalo predvsem na bojno moralo. Prišlo je do implozije bojne morale, čeprav bi uničene oklepnike in druga vozila lahko nadomestili z drugimi.

Po koncu oboroženih spopadov v Sloveniji je bil vojaški vrh zelo razočaran, še posebej zato, ker je zaupal oklepno-mehaniziranim enotam, te pa niso opravile tistega, kar so od njih pričakovali. Razlogov za to je veliko, naštel bom le najpomembnejše:

- nepojasnjeno je vprašanje, ali so bile oklepno-mehanizirane enote organizacijsko, formacijsko in materialno usposobljene za samostojno delovanje v določenih taktičnih in operativnih pogojih;
- oklepno-mehanizirane enote niso upoštevale pravila, po katerem se morajo izmikati statični obrambi;
- poveljstva JLA (na vseh ravneh) niso zbirala podatkov o razmerah v operativnem prostoru, o svojih in nasprotnikovih silah, prostoru, lastnostih zemljišča, času idr.;
- bojne skupine na območju 73. ObmŠTO niso zadovoljile pričakovanj. Po navadi se oblikujejo iz bojne sestave bataljona, da bi izvedle zapletenejše manevre (Babić, 1981: 203);
- oklepno-mehanizirane enote so bile na komunikacijah brez ognjene podpore, obveščevalnih podatkov, pehotne in vertikalne podpore;
- poveljnikom oklepno-mehaniziranih enot so bili onemogočeni medsebojni taktični stiki. Že drugi dan spopadov so bile enote osamljene in brez podpore iz vojašnic;
- poveljstva oklepno-mehaniziranih enot niso dojela, da se morajo v območju obrambe razporediti tako, da ohranijo taktične zmožnosti. Upoštevati bi

morali določeno globino in širino območja (Babić, 1981: 296). V območju obrambe bi morala biti vsa vozila razporejena tako, da bi bila povezana v enoten sistem ognja. Temu sistemu bi morali prilagoditi tudi pehotni sestavi (Babić, 1981: 305);

- skoraj pravilo je bilo, da se nobeni oklepno-mehanizirani enoti ni posrečilo, da bi se z lahkoto prebila iz blokade.

6 KAKŠNI SO BILI RESNIČNI NAČRTI JLA

Jugoslovanski vojaški vrh se je dolgo pripravljaj na obračun s Slovenijo in Hrvaško, zato bi moral zagotoviti dovolj sil in sredstev. Imel naj bi dovolj potrebnih podatkov in želja, da bi obračunal s Slovenijo in Hrvaško, z republikama, ki sta bili precej samosvoji. Severozahodno bojevališče oziroma 5. vojaško območje je bilo poleg drugih dveh v pripravljenosti na spopad. Ta je bil vojaškemu vrhu omogočen z odredbo Anteja Markovića. Prav zato ni jasno, zakaj je general Špegelj v svoji knjigi Sjećanja vojnika zapisal, da so 25. junija sprejemali sporočila iz Reke, Karlovca in Varaždina, da JLA oblikuje na hitro sestavljene enote in da moške za boj iščejo celo v tehničnih delavnicah. Verjetno zato, ker nimajo dovolj pripadnikov za manjše formacije, ki naj bi jih sestavljalo manjše število tankov, oklepnih transporterjev in nekaj kamionov za prevoz vojakov. Del teh naj bi vozili celo častniki. Nekatere od enot se na bližnjih poligonih usposabljaajo za gibanje in zagotavljanje varnosti v gibanju (Špegelj, 2001: 227). Samo nekaj odstavkov nižje je isti avtor zapisal, da je upravljavski vrh JLA komaj čakal na zahtevo zvezne vlade, saj je imel že dolgo pripravljene načrte za spopad. General Špegelj domneva, da je ta vrh imel večje ambicije, kot le postavitev zveznega režima na zunanjih mejah Slovenije proti Italiji, Avstriji in Madžarski. Avtor svoja razmišljanja takole konča: »In tanki so začeli prihajati iz vojašnic.« (Špegelj, 2001: 227)

Zapisi generala Špeglja so bili protislovni. Informacije, ki so jih dobili 25. junija, so bile morda namerno napačne, saj je JLA zbirala enote za vpad v Slovenijo iz desetih vojašnic. Na Hrvaškem je bilo dovolj vojakov, ki bi lahko kljubovali upornim Hrvatom. To so bile tudi ugotovitve admirala Mamule, objavljene v knjigi Slučaj Jugoslavija.

Načrti so bili pripravljani v Generalštabu OS. Tudi najboljši načrti ne morejo vnaprej predvideti dogodkov in zapletov, zato so izjave o na hitro sestavljenih enotah in o pomanjkanju posadk za oklepno-mehanizirane enote nerealne. Težave bo treba proučiti, vendar je danes še prezgodaj za kaj takšnega, saj je še vedno premalo znanih dejstev in zgodovinskih virov.

Boris Meier je v delu *Zakaj je razpadla Jugoslavija* opisal zanimiva dejstva, ki dokazujejo, da JLA ni hotela zasesti le mejnih prehodov. Vojska naj bi zaprla skoraj vse mejne prehode, razen osmih na meji s Hrvaško, nato pa naj bi načrtovala napad z vseh strani proti Ljubljani, kjer je nameravala odstaviti slovensko vodstvo, aretirati pobudnike slovenske politike neodvisnosti in postaviti novo vodstvo, ki bi se lahko vključilo v socialistično in srbsko Jugoslavijo po okusu generalov (Meier, 1996: 251-252).

Načrti vojaškega vrha bi prehajali iz enega dela v drugega, vendar bi morali imeti predvsem dovolj oklepno-mehaniziranih enot. Za takšno nalogo bi morali uporabiti večje število predvsem oklepno-mehaniziranih brigad, saj bi bili spopadi predvsem v urbanih naseljih (po ruskem zgledu).

Angleška dopisnica Financial Timesa Laura Silber in novinar BBC-ja Allan Little sta v knjigi *Smrt Jugoslavije* trdila, da je imel vojaški vrh poleg zasedbe mejnih prehodov še ostrejše različico. Vojna se je začela z načrtom A. Načrt B je predvideval invazijo na Slovenijo, vojaško zmago nad slovensko TO, aretacijo slovenskih voditeljev ter uveljavitev vojnega stanja. Načrta B niso nikoli uresničili (Silber/Little, 1996: 171).

Tako Meier kot Silber in Little so dojeli, da se je vojna začela tako, da je bilo v začetku težko pisati o njej. Vsi trije so kmalu spoznali, da je v Sloveniji vojna in da bi se ta še bolj stopnjevala, če ne bi bile onemogočene oklepno-mehanizirane enote JLA na komunikacijah in enote v vojašnicah.

LITERATURA

- Manojlo Babić: Taktika oklopnih i mehanizovanih jedinica u ONOR-u, SSNO, Beograd 1981.
- Skupina avtorjev: Dan prej, Primorske novice, Koper 1994.
- Janez Janša: Premiki, Nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1992.
- Veljko Kadijević: Moje viđenje raspada, Politika, Beograd 1993.
- Konrad Kolšek: Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991, založba Obzorja, Maribor 2001.
- Marijan Kranjc: Savremene vojne doktrine - sukob niskog intenziteta, v: Vojno delo 5-6/1990, SSNO, Beograd 1990.
- Cveto Kravanja: Obrambno vrednotenje geografskega prostora Pivškega podolja in Vremšćice, diplomatska naloga, Fakulteta za družbene vede, Postojna 1999.

- Branko Mamula: Slučaj Jugoslavija, CID, Podgorica 2000.
- Branko Mamula: Odbrana malih zemalja, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd 1988.
- Viktor Meier: Zakaj je razpadla Jugoslavija, Zbirka Sophia, Ljubljana 1996.
- Emilijan Pižorn: Obrambnogeografsko vrednotenje srednjega Posotelja, diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1999.
- Laura Silber/Allan Little: Smrt Jugoslavije, CO LIBRI, Ljubljana 1996.
- Podatkovniki, revija Obramba (od 1-4).
- Ilija T. Radaković: Besmiselna YU ratovanja, Društvo za istino o NOB, Beograd 1997.
- Martin Špegelj: Sjećanja vojnika, Znanje, Zagreb 2001.
- Janez J. Švajncar: Obranili domovino, Viharnik, Ljubljana 1993.
- Skupina avtorjev: Vojaška geografija v Sloveniji, GŠSV, Ljubljana 2000.
- France Vreg: Demokratizacija družbe in obrambe v: Razpotja nacionalne varnosti, FDV, Ljubljana 1992.
- Za Slovensko vojsko le najboljše, revija Obramba (1-3).

GLAVNE ZNAČILNOSTI BOJNIH SPOPADOV NA SEVERNOPRIMORSKEM

*Zgodovina je samo legenda, o kateri smo se sporazumeli,
da ji bomo verjeli.*

(Manuel Druan)

Vojna za samostojno Slovenijo se je začela leta 1990, višek je bil od junija do julija 1991, končala pa se je jeseni istega leta. Obdobje pred enajstimi leti je že zgodovina, ki jo moramo analizirati ne le na podlagi sedanjih spoznanj, temveč in predvsem na podlagi znanj in sposobnosti tedanjih akterjev na katerikoli ravni organiziranja, vodenja, poveljevanja in bojnega delovanja.

Prestar sem, da bi kaj grajal, a kljub temu zadosti mlad, da kaj naredim.

(Johann W. von Goethe)

Moj prispevek je poskus analize stanja, vzrokov, dosežkov in posledic bojnih delovanj predvsem na podlagi lastnih spoznanj kot dolgoletnega častnika in neposrednega udeleženca.

1 SPLOŠNE RAZMERE

Samo kdor ima korenine, bo preživel viharje zgodovine.

(Jože Sterle)

1.1 Organiziranje, oblikovanje in razvoj TO

Teritorialna obramba je od začetka delovanja leta 1968 do leta 1990 doživela kar nekaj prelomnih trenutkov oziroma obdobj, ki so pomenila prehod na višjo stopnjo organiziranosti in izboljšanje bojnih sposobnosti.

Ob tem moramo izpostaviti nekatera dejstva, ki so TO zaznamovala in imela vpliv na vojno leta 1991 na Primorskem:

- na ključnih dolžnostih, tako na pokrajinski kot na občinski ravni, so bili častniki JLA. Na začetku upokojeni, nato pa tudi aktivni, so na dolžnosti prihajali zaradi različnih vzrokov;

- po letu 1975 so prav aktivni častniki JLA pomembno prispevali k boljši usposobljenosti rezervne sestave zaposlenih v štabih za TO;
- velika večina častnikov JLA, zaposlenih v TO, je bila strokovno dobro usposobljena in je imela med pripadniki rezervne sestave velik ugled;
- do leta 1988 je bila večina pripadnikov TO slovenske narodnosti;
- redno, strokovno in zahtevno usposabljanje štabov in enot je ustvarilo homogene, strokovne in uspešne kolektive, ki so ob ocenjevanju vojne pripravljenosti dobivali visoke ocene;
- kadrovanje v štabih in enotah za TO je potekalo usklajeno s sekretariati za ljudsko obrambo, brez prednosti, ki so bile predpisane na ravni ZSLO;
- skupščine občin so namenjale finančna sredstva za opremljanje, posodabljanje in usposabljanje štabov ter enot.

Sklenemo lahko z ugotovitvijo, da so štabi in enote za TO na Primorskem kljub občasnim nihanjem pridobili veliko znanja in sposobnosti za morebitno bojno delovanje.

Vsak dogodek je posledica prejšnjega dogodka, ni pa nujno tudi smisel tega dogodka.

1.2 Jugoslovanska ljudska armada kot del Splošne ljudske obrambe

Na Primorskem se je organiziranje, razvoj in oblikovanje poveljstev in enot JLA od začetkov, ki so segali v čas po drugi svetovni vojni, spreminjalo skladno z ocenami o ogroženosti od zahodnih sosedov. Tradicionalno nezaupljivost Primorcev zaradi slabih izkušenj z italijansko državo v preteklosti je JLA uspešno vgradila v sistem organiziranosti in povezovanja z družbenim okoljem. Temeljni dejavniki, ki so do leta 1989 zaznamovali prostor in čas ter vplivali na vojno leta 1991, so bili:

- za poveljstva in enote so bili značilni tradicionalno dobri odnosi s prebivalstvom, ki so jih ob zavesti skupne ogroženosti dopolnjevali z druženji in raznimi dejavnostmi ter jih prilagajali potrebam lokalne skupnosti;
- veliko obmejnih stražnic in enot je neposredno posegalo v najnižje dele lokalne družbene organiziranosti ter ustvarjalo pogoje za medsebojno zaupanje in sodelovanje;
- pomoč in podpora poveljstvom ter enotam za TO sta bili uspešni kljub nezaupanju do rezervnega kadra v TO in občasnih poskusov omalovaževanj dosežkov TO;
- delovanje, vpetost in ugled, ki so ga imeli starešine v organih lokalnih skupnosti, še posebno v skupščinah občin in svetih za Splošno ljudsko obrambo (SLO) in družbeno samozaščito (DS) so pomembno vplivali na odnose, življenje in delo lokalne skupnosti;
- vojaška varnostno-obveščevalna služba je dobro sodelovala s sorodno organizacijo v TO, neposredno in odločilno vplivala na razmere ter spremljala in deloma usmerjala razvoj in oblikovanje TO;
- s političnimi spremembami od leta 1988 dalje in s prihajajočo krizo se je tudi v javnosti ne glede na delovno okolje vedno bolj kazala medsebojna povezanost aktivnih oficirjev.

Z delovanjem, vlogo in mestom v družbi je JLA ob precejšnji podpori družbeno-političnih struktur in sredstev prisile uspešno oblikovala svoj ugled in pomen ter pomembno zaznamovala celotno obdobje od druge svetovne vojne naprej. Sodelovanje JLA s poveljstvi in enotami za TO je izboljšalo bojno usposobljenost Teritorialne obrambe.

Kadar nisem originalen, sem neumen.

(Jules Renard)

1.3 Organiziranje in preoblikovanje TO

Poglabljanje gospodarske krize in nastajajoče politične spremembe, predvsem v Sloveniji od leta 1988, so se posredno kazale tudi v TO, in sicer s preprečitvijo reorganizacije TO, z zmanjšanjem nabav sodobnejše oborožitve in vojaške opreme, z umikom starejše oborožitve, pa tudi v odnosih med aktivnim in rezervnim kadrom v mirnodobni sestavi TO. Predvsem v samostojnih vodih pehotnih polkov so bili ti odnosi posebni zaradi popolnjenosti ključnih častniških dolžnosti v pokrajinskem štabu z aktivnimi oficirji. Ali je bilo le naključje, da je dolžnosti komandanta leta 1989 prevzel aktivni oficir

črnogorske narodnosti? Vse omenjene posebnosti, ki so nam malo znane in se jih takrat nismo zavedali, so vplivale na dogodke leta 1991.

Maja 1990 je prišel ukaz o preselitvi orožja. Na Primorskem je bilo 95 odstotkov orožja in vojaške opreme v skladiščih TO in JLA, ki so bila v vojašnicah. Preselitev preostanka orožja so zato nekateri pripadniki TO sprejeli kot nekaj samoumevnega, v smislu vodenja in poveljevanja, in zato se ni treba sprenevedati, da je bilo drugače.

Tudi to dejanje je imelo pozitivne posledice, saj do uradne zamenjave oziroma imenovanja poveljnikov pokrajini jeseni 1990 pripadniki JLA in TO niso vedeli za MSNZ, prav tako ne za enote, ki so bile v našem prostoru že organizirane in pripravljene. Za to obdobje je značilno, da je bila v drugi polovici avgusta z vključevanjem pripadnikov TO organizirana MSNZ, in sicer glede na razpoložljivo oborožitev.

Leto 1990 pomeni konec enega in začetek drugega vojaškozgodovinskega obdobja, ki se je približevalo z veliko hitrostjo. Dogodki pa so prehiteli drug drugega.

Sprejeta dobra odločitev pred bojem še ne pomeni zmage v boju.

2 PRIPRAVE NA VOJNO

Govoriti danes, o pripravah na vojno, je glede na doseženi rezultat, t. j. zmago, zelo preprosta naloga. To obdobje je bilo za zmago v vojni ključno, zanj so značilne tako dobre kot slabe odločitve. Želim poudariti, da so bile priprave posameznikov, enot in poveljstev določene s pravili, predpisi in usmeritvami, ki niso bili usklajeni z realnimi pripravami in bojevanjem.

Organiziranost, opremljanje in usposabljanje pripadnikov, poveljstev in enot je potekalo skladno z načrtovanjem, vodenjem in poveljevanjem Republiškega štaba za Teritorialno obrambo (RŠTO). Omeniti pa je treba tudi odhod pripadnikov Pokrajinskega štaba za TO (PŠTO) rezervne sestave z mirnodobnega sedeža poveljstva, ki je bilo v vojašnici JLA. Preselili so se v skromne prostore upravne stavbe UNZ v Novi Gorici, kar je tudi pozitivno vplivalo na sodelovanje in uskladitev nalog v vojni. Oblikovanje, organiziranje in usposabljanje poveljstev in enot je bilo odvisno od razpoložljive oborožitve in od nadzora prostora ter varovanja določenih objektov.

Načrtovanje delovanja enot za TO, upoštevanje predvidenih in nepredvidenih okoliščin ter sodelovanje z drugimi pripadniki oboroženega boja je potekalo skladno z zahtevami in ukazi RŠTO. Še posebej moramo poudariti pomen načrtovanih izvidovanj ključnih objektov. Načrtovanje je bilo temeljito in dobra podlaga za delovanje.

Med sestavni del priprav spada tudi oblikovanje samostojne bojne skupine osmih, posebej izbranih pripadnikov TO in izvedba pomembne in odmevne manevrske taktične vaje PREMİK-91.

Reorganizacija TO leta 1991, neposredno pred vojno, je negativno vplivala na potek dogodkov in bojnih aktivnosti. Z zmanjševanjem oziroma združevanjem takratnih občinskih štabov v območna poveljstva nismo dosegli pozitivnih rezultatov, imeli smo namreč premalo časa. Linije vodenja in poveljevanja na občinski ravni smo preoblikovali v preveliko število enot, ki jih ni bilo mogoče združevati. Zato so glede na značilnosti območja in organiziranost enot TO poveljstva delovala na dveh lokacijah.

Predstavljeni pogoji, vzroki in delovanja kažejo na nekatere značilnosti tega območja, ki so imele poseben vpliv na pripravljalno in poznejše vojno obdobje. Doseženi rezultati bojnih delovanj dokazujejo, da so bile sprejete odločitve in dejavnosti pravilne.

*Dobra taktika lahko reši najslabšo strategijo,
slaba taktika bo uničila najboljšo strategijo.*

(Patton)

3 ZNAČILNOSTI SPOPADOV

Vojaška zgodovina dokazuje, da je kljub sposobnosti vojske in enot uspeh odvisen od izjemnosti postopka. Izjemne odločitve in pogum poveljujočih in enot zagotavljajo najboljše rezultate, ki so neponovljivi.

Preobširna bi bila predstavitev vseh značilnosti spopadov na Primorskem, njihove enkratnosti in opis mnogih dosežkov. Od vseh dogodkov, spominov in spoznanj želim izpostaviti le tiste, za katere mislim, da so ključni in značilni.

3.1

Čeprav se je vojna uradno začela 27. junija 1991, želim poudariti, da se je na Primorskem začela že 26. junija ob 11.30 z odhodom oklepne enote iz vojašnice Pivka. Kdo, zakaj in čemu ni drugače reagiral, bo pokazala zgodovina, resnica pa je, da smo se na Primorskem bojevali skladno z možnostmi in brez uporabe orožja, ker ta ni bila odobrena. Da se je vojna res že začela, potrjujejo tudi strelji JLA v Divači.

3.2

Vsakega od prvih treh dni vojne lahko opredelimo z eno besedo:

- 26. junij: presenečenje,
- 27. junij: streznitev,
- 28. junij: akcija.

Prepričan sem, da je 26. junij veliko večino prebivalcev presenetil, presenetil pa je tudi nas teritorialce, in sicer zaradi ukaza, da je treba nasprotniku preprečevati premik brez uporabe orožja. Nadaljevanje nastopanja enot JLA proti mejnim prehodom pa je pomenilo streznitev, ker kljub ukazu o uporabi orožja, 27. junija popoldne, ni prišlo do njegove uresničitve. Enote JLA so v tem dnevu dosegle postavljene cilje. Od 28. junija pa je bilo obdobje manjših in večjih zelo uspešnih bojnih delovanj.

3.3

26. junija so starešine na ključnih dolžnostih, ki jim v višjih poveljstvih niso zaupali, zamenjali z novim, bolj zanesljivim kadrom, oziroma vpoklicali dodatne starešine (Ajševica).

3.4

Enote JLA so pri svojem nastopanju (nekateri napačno govorijo o premiku) uporabljale sile in sredstva skladno s taktičnimi načeli za tako obliko bojnega delovanja. Nastopanje oklepnih enot je bilo okrepljeno s pehoto, a na ogroženem področju so enote uporabili kot tankovski desant. Natančnost in popolnost načrtovanja nastopanja proti mejnim prehodom dokazujejo tudi glede na prostor in čas usklajeni helikopterski desanti, ki so zagotavljali načrtovani čas in preprečevali ukrepe TO.

3.5

JLA ni imela dovolj enot in pripadnikov, s katerimi bi učinkovito pokrivala prostor ter zagotavljala pogoje za hitro in uspešno posredovanje na ogroženih smereh oziroma objektih. Z močnejšimi silami so izvedli prodore na posameznih smereh, zasedli ključne objekte obmejne infrastrukture in blokirali državno mejo. Z razporeditvijo in velikostjo pa so postali zanimiv cilj, ki ni mogel uporabiti svoje številčne in ognjene moči.

3.6

Delovanje letalskih sil JLA je bilo neučinkovito, ker so bile enote TO v neposrednem stiku z enotami JLA in tik ob državni meji. Razpršenost enot za TO je na širšem prostoru z neomejenimi možnostmi za premikanje onemogočila učinkovito uporabo letalstva. Tudi to je bil eden od razlogov, da je letalstvo obstreljevalo samo oddajnike RTV.

3.7

Prehod od taktične vaje in streljanja na strelišču do bojnega delovanja v resnični vojni ni preprost. Tudi zato 27. junija nismo uporabili orožja.

3.8

Poskusi in delovanja posameznikov, političnih veljakov lokalnih skupnosti, da bi vplivali na potek dogodkov, so slabo vplivali na uresničitev nalog in doseganje ciljev. Imeli smo primere nepooblaščenega pogajanja z JLA, poskuse poveljevanja TO in zahteve po dajanju pomoči JLA.

3.9

Koordinacijska podskupina je delovala uspešno, ker je delala v istem objektu in so se njeni člani med seboj poznali. Opazili pa smo tudi poskuse prevzema poveljevanja, kar ni bilo v njeni pristojnosti. Kot zelo uspešno se je pokazalo usklajevanje načrtovanja delovanja vseh struktur na določenem prostoru, in sicer glede na čas in vsebino.

3.10

Bojna delovanja so bila uspešna, ker smo uporabljali napadne oblike ter enotno vodenje in poveljevanje.

3.11

Velika večina obmejnih stražnic se je po daljših pogajanjih predala predvsem zaradi pomembnih in odmevnih bojnih akcij, pa tudi osebnega poznanstva iz vodstev lokalnih skupnosti in TO s poveljujočimi starešinami.

3.12

Razmerje sil v posamezni bojni akciji je bilo 1 : 1,6 do 1 : 12 v korist JLA.

3.13

Rezultati in posledice bojnih akcij dokazujejo, da lahko hitra, odločna in sposobna enota s pripadniki, ki si zaupajo, tudi pri neugodnem razmerju sil doseže velike uspehe.

3.14

Iz zaplenjenih tankov T-55 v Rožni Dolini in Vrtojbi je bila v noči z 29. na 30. junij oblikovana tankovska četa.

3.15

Pred vsako bojno akcijo smo pripadnikom JLA rekli, naj se predajo, in jih opozorili na posledice.

3.16

Sodelovanje poveljstev in enot za TO ter milice je bilo pravilno. V večini bojnih akcij sta obe strukturi delovali pod enotnim poveljevanjem.

3.17

Dan po osvoboditvi mejnega prehoda Rožna Dolina so pripadniki UNZ Nova Gorica ob zagotovitvi, da se bodo vrnili v enoto, poveljujočim starešinam na mejnem prehodu Vrtojba omogočili ogled stanja v Rožni Dolini. Vdaja je bila po neposredni blokadi mejnega prehoda Vrtojba popolna.

3.18

Ves čas smo imeli težave zaradi spreminjanja pogojev o uporabi orožja. Zaradi pomanjkanja sredstev zvez so prišli ukazi prepozno.

3.19

Delovanje civilne zdravstvene službe je bilo zelo uspešno tudi po zaslugi koordinacijske podskupine, ki je odgovorne pravočasno seznanjala o predvidenih delovanjih. Samo za bojni spopad v Rožni Dolini je bilo vnaprej organiziranih devet kirurških ekip.

3.20

Zbiranje ujetnikov in prebežnikov je potekalo ločeno. Ujeti starešine, ki so podpisali izjavo o prestopu, so bili skupaj s prebežniki varovani na posebni lokaciji.

Starešine, ki niso prestopili, so bili zaprti in premeščeni v zapore na Dob. Vse vojake so potem, ko so jih v zbirnem centru oskrbeli in jim dali civilne obleke, postopoma odpustili domov.

3.21

Logistična podpora TO je bila dobra in odvisna od lokalnih potreb. Prevozi so bili kljub manjšim težavam uspešni, zaplenjeno orožje in oprema JLA sta bila hitro in učinkovito razpršena po skrivnih lokacijah ter v naslednjih dneh že razdeljena med novoustanovljene enote.

Logistična zagotovitev potreb JLA je bila v vojašnicah zadovoljiva, kjer pa so delovale enote, je bila pomanjkljiva. Tudi to je eden od negativnih elementov, ki je ogrožal uspešno delovanje enot JLA.

3.22

Delovanje različnih sestav oboroženih sil v obmejnem pasu sosednje države, postavitve utrjenih točk ob mejnih prehodih, organizacija begunskih taborišč, pa tudi pogoste izjave o nestrinjanju z našim delovanjem, potrjujejo njihovo oceno verjetnega poteka dogodkov.

4 SKLEP

*Dobra rešitev sedaj je boljša od rešitve deset minut kasneje.
(Patton)*

a) Dosežki

1. Zavzeli smo devet obmejnih stražnic, vojašnico Bovec in skladišče Šentviška gora.

2. V bojnih akcijah smo zaplenili:
 - 10 tankov T-55,
 - 20 tovornih motornih vozil,
 - 4 terenska motorna vozila,
 - 1 lansirni most,
 - 1 buldožer,
 - 950 ton streliva in minskoeksplozivnih sredstev.
3. K Teritorialni obrambi je prebežalo:
 - 37 starešin,
 - 345 vojakov,
 - 33 civilnih oseb.
4. V bojnih delovanjih smo zajeli:
 - 41 starešin,
 - 522 vojakov.

Govoriti je lahko, misliti je zahtevno, narediti je težko.

b) Posledice

1. Izgube pri TO:
 - 1 pripadnik TO laže ranjen,
 - 1 tank T-55 poškodovan,
 - 1 kombi poškodovan.
2. Uničeno skladišče streliva in oborožitve Črni Vrh.
3. Izgube pri JLA:
 - 6 mrtvih,
 - 27 ranjenih.

*Velika ambicija v miru te pripelje do generala,
v vojni pa v smrt.*

c) Sklep

Armadni vrh je z ocenami stanja in zmožnosti obrambnih sil Republike Slovenije pomembno prispeval k neučinkovitosti svojih enot. Ker je bil prepričan v svoje sposobnosti, je pomanjkljivo načrtoval in neustrezno uporabil sile in sredstva. V prvih dneh je bila uspešnost enot odvisna od odločnosti in poguma poveljujočega kadra. Prodor je bil usklajen z uporabo vertikalnega manevra in zato dober in učinkovit. Pomanjkljivo načrtovanje in prepričanost v uspeh se je pokazala v neučinkovitem načrtovanju in še bolj v pomanjkljivi logistični zagotovitvi, ki je popolnoma zatajila. Vzrok za poraz je bil tudi ta, da so bili vojaki naborniki slabo usposobljeni, pa tudi vodenje in poveljevanje sta bila neučinkovita. Ta dejstva so pomembno prispevala k porazu in razpadu enot kljub številčni in ognjeni premoči.

*Ljubezen svet varuje od pogina,
kdor ljubil ni, kako bi mogel znati,
kaj narod je in kaj je domovina.*

Motiviranost pripadnikov obrambnih sil Republike Slovenije je bila ob splošni podpori prebivalstva zelo visoka, ob tem pa moramo poudariti dolgoletni razvoj TO, ki je bila sestavni del oblikovanja lastne obrambe. Dolgoletni načrtni razvoj usposabljanja je ustvaril sposobne posameznike in enote, ki so na lokalni ravni uspešno delovali. Posamezniki, posebne samostojne skupine in manjše enote znotraj enot so z dejavnostmi spodbujali in krepili aktivnosti v enoti in tudi širše.

Prehod od taktične vaje oziroma usposabljanja do bojnega delovanja ni tako lahek, kot se zdi v miru. Uzreti tarčo, pomeriti in jo zadeti je preprosto in samoumevno dejanje. Uzreti nasprotnega vojaka, vanj pomeriti in ga zadeti, pa je nekaj drugega. Prepričan sem, da so taki občutki v vojni za samostojno Slovenijo prevzemali do 25 odstotkov pripadnikov na obeh straneh, druge pa sta v vojno potegnila navdušenje in hrup vojnega dogajanja. Najbolj pomembno pa je doseči cilj. Mi smo ga dosegli, obranili smo Republiko Slovenijo. Nekateri od tistih, ki jih ni bilo zraven ali pa so bili na nasprotni strani, so poskušali in še vedno poskušajo zmanjšati veličino in pomen zmage pod različnimi pretvezami. Vendar je resnica ena, zmagali smo z malo žrtvami in velikimi uspehi.

Republika Slovenija
Ministrstvo za obrambo